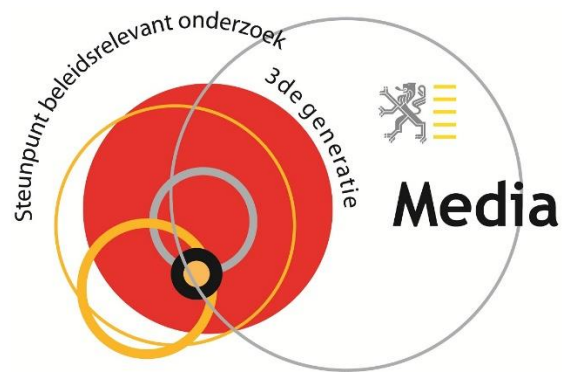

Bronnengebruik in Vlaamse nieuwsmedia

Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse

Sarah Van Leuven, Stijn Joye & Helena Flamey

Versie: november 2015

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	1
1 SAMENVATTING	3
2 ACKNOWLEDGEMENTS	5
3 INLEIDING	6
4 THEORETISCH KADER	8
4.1 HET JOURNALISTIEKE BRONNENGEBRUIK	8
4.1.1 <i>Determinanten van het journalistieke bronnengebruik</i>	<i>8</i>
4.1.2 <i>Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren</i>	<i>10</i>
4.2 HET JOURNALISTIEKE BRONNENGEBRUIK IN EEN NIEUWE MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT	13
4.2.1 <i>Rationalisatie van nieuwsproductie</i>	<i>13</i>
4.2.1.1 De verhoogde werkdruk geeft aanleiding tot churnalism	15
4.2.1.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren	18
4.2.2 <i>Technologische innovaties.....</i>	<i>20</i>
4.2.2.1 Nieuwe mogelijkheden in netwerkjournalistiek.....	20
4.2.2.2 Evolutie, geen revolutie.....	23
5 VRAAGSTELLING EN METHODE	27
5.1 DE JOURNALISTENENQUÊTE	28
5.2 ALTERNATIEVE MEDIA EN NGO'S IN HET VLAAMSE BUITENLANDNIEUWS.....	29
5.3 INPUT-OUTPUT INHOUDSANALYSES: PERSBERICHTEN IN HET NIEUWS	31
5.4 KWALITATIEVE DIEPTE-INTERVIEWS MET BUITENLANDJOURNALISTEN.....	34
6 RESULTATEN: JOURNALISTENENQUÊTE	35
6.1 MAINSTREAM VERSUS ALTERNATIEVE NIEUWSACTOREN.....	35
6.2 DE ROL VAN AANGELEVERDE INFORMATIE EN SOCIALE MEDIA.....	37
6.3 CONCLUSIE EN DISCUSSIE.....	41
7 RESULTATEN: ALTERNATIEVE MEDIA EN NGO'S IN HET VLAAMSE BUITENLANDNIEUWS.....	43
7.1 TELEVISIE NIEUWS	43
7.2 KRANTENBERICHTGEVING	44
7.3 INPUT-OUTPUTANALYSE MO* MAGAZINE.....	47
8 RESULTATEN: INPUT-OUTPUTANALYSES VAN PERSBERICHTEN VAN NGO'S EN OVERHEIDSINSTANTIES 49	
8.1 AANDEEL OPGEPIKTE PERSBERICHTEN	49
8.1.1 <i>Persberichten van AZG (Longitudinale analyse)</i>	<i>49</i>
8.1.2 <i>Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren (vergelijkende analyse)</i>	<i>50</i>
8.2 AANDEEL OVERGENOMEN INFORMATIE	53
8.2.1 <i>Persberichten van AZG (Longitudinale analyse)</i>	<i>53</i>
8.2.2 <i>Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren (Vergelijkende analyse).....</i>	<i>54</i>
8.3 BRONTRANSPARANTIE	54
8.4 CONCLUSIE	55
9 RESULTATEN: KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR JOURNALISTIEK BRONNENGEBRUIK IN TRANSITIE.....	57
9.1 MAATSCHAPPELIJKE TRENDS EN VERSCHUIVINGEN IN HET VLAAMSE MEDIALANDSCHAP	58
9.1.1 <i>Rationalisering van nieuwsproductie en commercialisering</i>	<i>58</i>

9.1.2	<i>Digitalisering en nieuwe technologieën</i>	59
9.2	GEVOLGEN VOOR DE JOURNALISTIEKE WERKOMSTANDIGHEDEN	60
9.2.1	<i>Bureaujournalistiek</i>	60
9.2.2	<i>Georganiseerde persreizen en embedded journalism</i>	61
9.2.3	<i>Meer allrounders</i>	63
9.2.4	<i>Ons dorp, de wereld?</i>	65
9.2.5	<i>Journalistieke autonomie</i>	67
9.3	BRONNENGEBRUIK VAN JOURNALISTEN	68
9.3.1	<i>Churnalism en dominantie van mainstream bronnen</i>	68
9.3.2	<i>Elitebronnen en de gewone burger</i>	69
9.3.3	<i>Bronnengebruik: ngo's en alternatieve media</i>	71
9.3.4	<i>Internationale nieuwsagentschappen en televisieredacties</i>	73
9.3.5	<i>Internationale nieuwsagentschappen en de reguliere gedrukte pers</i>	76
9.3.6	<i>Nieuws van andere media (nationaal en internationaal)</i>	78
9.3.7	<i>Fair use charter</i>	79
9.4	TECHNOLOGISCHE INNOVATIES EN DIGITALISERING	80
9.4.1	<i>Journalisten en sociale media</i>	80
9.5	ALTERNATIEVE NIEUWSMEDIA	84
9.6	DE BRONNEN VAN DE BRON: NIEUWSAGENTSCHAP <i>BELGA</i>	88
9.7	CONCLUSIE KWALITATIEVE STUDIE	91
10	CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	92
10.1	ONDERZOEKSVRAAG 1	92
10.2	ONDERZOEKSVRAAG 2	94
10.3	BRONTRANSPARANTIE	95
10.4	AANBEVELINGEN	97
11	BIBLIOGRAFIE	99
12	BIJLAGEN	110

1 SAMENVATTING

De laatste jaren hebben zich een aantal belangrijke structurele veranderingen voorgedaan in de maatschappelijke context van publieke communicatie. Onderzoekers zijn het nog niet eens over de mogelijke gevolgen van de rationalisatie en de digitalisering van nieuwsproductie voor het journalistieke bronnengebruik en de kwaliteit van journalistiek. Enerzijds stellen sommige onderzoekers dat de toegenomen nadruk op kostefficiëntie en de daaruit volgende stijgende werkdruk (buitenland)journalisten transformeert van informatieproducenten tot informatiemakelaars. Vanuit die optiek is de eerste centrale onderzoeksvraag in hoeverre Vlaamse journalisten steeds afhankelijker worden van aangeleverde informatie, onder andere in de vorm van persberichten, en in hoeverre deze situatie de ruime aanwezigheid van gevestigde elitebronnen zoals politici of bedrijven in het nieuws nog vergroot?

Andere onderzoekers wijzen erop dat de krimpende middelen geen drama hoeven te zijn dankzij de oneindige beschikbaarheid van goedkope online informatiebronnen die voldoende alternatieven bieden voor een diverse en kwalitatieve nieuwsgaring. De tweede centrale onderzoeksvraag is daarom in welke mate Vlaamse journalisten bij de nieuwsgaring gebruik maken van sociale media toepassingen en in hoeverre deze evolutie kan leiden tot een grotere aanwezigheid in het nieuws van alternatieve bronnen zoals ngo's?

Het onderzoeksdesign is longitudinaal en multimethodisch, hetgeen toelaat om enerzijds verschuivingen in het journalistieke bronnengebruik vast te stellen en anderzijds de centrale onderzoeksvragen vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. De studie bestaat uit verschillende onderzoeksluiken. In eerste instantie hebben we getracht om een uitgebreid beeld te schetsen van het bronnengebruik van Vlaamse journalisten aan de hand van een grootschalig enquêteonderzoek. Vervolgens hebben we deze (zelf-gerapporteerde) kwantitatieve bevindingen uit de journalistensurvey verder uitgediept aan de hand van twee nevenonderzoeken. In een eerste fase schetsen we aan de hand van inhoudsanalytisch onderzoek een algemeen overzicht van hoe vaak alternatieve nieuwsactoren (in de zin van ngo's en alternatieve nieuwsmedia) aan bod komen in de Vlaamse nieuwsmedia (televisie en kranten) en meer specifiek als bron in het buitenlands en internationaal nieuws. Op basis van deze resultaten hebben we in een tweede fase verschillende input-outputanalyses uitgevoerd, waarbij werd nagegaan in welke mate (pers)berichten of content van geselecteerde ngo's (AZG en Consortium 1212), overheidsinstanties (ministerie van Buitenlandse Zaken en de Europese Commissie) en alternatieve nieuwsmedia (MO* magazine) worden overgenomen door de mainstream nieuwsmedia. Via deze input-output analyses krijgen we meer zicht op het achterliggende nieuwsproductieproces waarbij journalisten bronmateriaal omzetten in een nieuwsbericht. Tot slot werden de kwantitatieve bevindingen verder uitgediept aan de hand van diepte-interviews met Vlaamse buitenlandjournalisten en redacteurs.

De bevindingen van het multimethodisch en longitudinaal onderzoek wijzen erop dat zowel overdadig pessimisme als overdadig optimisme met betrekking tot (evoluties in) de (buitenland)journalistiek en het journalistieke bronnengebruik danig genuanceerd dienen te worden. Op basis van de nieuwste golf van de journalistenenquête stelden we vast dat Vlaamse journalisten in 2013 in het algemeen veel belang hechten aan persberichten in het nieuwsgaringproces. Wanneer we focusten op een specifieke case (door middel van een input-output-analyse) stelden we echter vast dat persberichten van Artsen Zonder Grenzen in 2010

minder vaak het nieuws haalden dan in 1995. Daarnaast toonde deze tweede studie aan dat Vlaamse journalisten weinig transparant zijn over hun geraadpleegde bronnen.

De verschillende studies illustreren dat de aanwezigheid van persberichten in de Vlaamse buitenlandberichtgeving in vergelijking met andere nieuwskaternen (bijvoorbeeld lifestyle, consumentennieuws) relatief beperkt lijkt te blijven. Bovendien blijkt de overname van persberichten in het nieuws niet alleen voorbehouden voor gevestigde elitebronnen zoals overheden of experts; ook alternatieve bronnen - die in vergelijking met elitebronnen niet in dezelfde mate over middelen en autoriteit als nieuwsbron beschikken - slagen er regelmatig in hun boodschappen in het nieuws te sluizen door middel van persberichten. De kloof met de gevestigde bronnen lijkt kleiner te worden. Verschillende studies geven bijvoorbeeld aan dat internationale ngo's voor bepaalde onderwerpen met een globale invalshoek - zoals klimaatopwarming of humanitaire hulpverlening - hun plaats veroverd hebben als geloofwaardige nieuwsbron. Net zoals elitebronnen, bieden ze nieuwsredacties op regelmatige tijdstippen en met succes op maat gemaakte inhoud en relevante informatie aan. Dit lijkt enerzijds te verklaren door de inspanningen van vijf ngo's om rampencommunicatie te centraliseren in het Consortium 1212. Anderzijds lijken de bevindingen erop te wijzen dat AZG zich ontwikkeld heeft tot een *news source organization* die over voldoende autoriteit beschikt als geloofwaardige informatiebron bij humanitaire berichtgeving. Op het vlak van alternatieve nieuwsmedia merkten we een zelfde specialisatie. Zo wees een beperkte input-outputanalyse van MO* Magazine erop dat het magazine voornamelijk in de context van milieu en natuur wordt opgemerkt door de mainstream of klassieke nieuwsmedia. De journalistenenquête bevestigt verder dat ngo's door de overgrote meerderheid van de buitenlandjournalisten (zeer) belangrijk bevonden worden als informatiebronnen. Bovendien stelden we vast dat ook gewone burgers als belangrijke nieuwsbronnen beschouwd worden door Vlaamse journalisten. Deze bevindingen werden bevestigd in gesprekken met een selectie van Vlaamse buitenlandjournalisten en redacteurs.

Niettemin doen de verschillende studies ons ook besluiten dat de evolutie naar een nieuw model van buitenlandjournalistiek dat ten volle gebruik maakt van de nieuwe mogelijkheden voor nieuwsgaring in de netwerksfeer voorlopig nog in zijn kinderschoenen staat. De journalistenenquête toont aan dat het dagelijkse gebruik van sociale media bij de nieuwsgaring nog vrij beperkt blijft. De integratie van sociale media en netwerkjournalistiek in het dagdagelijkse nieuwsproductieproces lijkt vooral een gradueel proces te zijn. Voorlopig blijft het afwachten in hoeverre de nieuwe journalistieke praktijken in de toekomst een vast onderdeel van het journalistieke nieuwsgaringproces zullen gaan uitmaken, en in hoeverre dit kan zorgen voor een verbrede toegang tot de publieke sfeer voor alternatieve nieuwsactoren.

Als algemene conclusie kunnen we stellen dat gevestigde elitebronnen - voornamelijk politieke bronnen en overheidsbronnen - de Vlaamse (buitenland)berichtgeving bepalen, maar dat ook internationale ngo's, alternatieve nieuwsactoren en gewone burgers regelmatig een stem krijgen in het nieuws. Vanuit een longitudinaal perspectief zijn er weinig veranderingen vast te stellen in de Vlaamse buitenlandberichtgeving. Ondanks het feit dat journalisten een hoge werkdruk signaleren, wordt buitenlandberichtgeving in Vlaanderen gekenmerkt door een relatief hoog aandeel onafhankelijke journalistieke producties, maar waarbij de mogelijkheden van de netwerksfeer nog meer zouden kunnen benut worden.

2 ACKNOWLEDGEMENTS

Dit rapport werd mogelijk gemaakt dankzij de medewerking van een aantal personen.

We wensen de medewerkers aan de journalistenenquête te danken. Deze bevraging werd gefinancierd vanuit het Steunpunt Media en kadert in een lange onderzoekstraditie binnen het *Center for Journalism Studies* van de Universiteit Gent waarbij vijfjaarlijks een uitgebreide vragenlijst wordt voorgelegd aan de volledige beroepsgroep in Vlaanderen die peilt naar het globale profiel van de Vlaamse beroepsjournalist.

Daarnaast gaat onze dank uit naar Charlotte Declercq, Maryssa Merchiers, Astid Zwaenepoel en Sophie Van der Sypt, studenten uit de master communicatiewetenschappen aan de Universiteit Gent in de academiejaren 2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013, voor de helpende hand bij de dataverzameling van de verschillende inhoudsanalyses.

Eveneens een woord van dank aan de verschillende journalisten en redacteurs die, ondanks de drukke agenda's, bereid waren om ons te woord te staan en zodoende een uniek inzicht gaven in hun dagelijkse beroepspraktijk en -realiteit.

Tot slot wensen we de verschillende partners in het Steunpunt Media te bedanken voor hun waardevolle feedback, in het bijzonder Julie De Smedt.

3 INLEIDING

Academisch onderzoek over journalistiek vertrekt doorgaans vanuit de overtuiging dat wat journalisten doen cruciaal is voor het functioneren van democratische samenlevingen, en dat journalistiek een vitaal deel van het maatschappelijke leven is. De stelling is dat vrije en onafhankelijke verslaggeving noodzakelijk is om burgers te informeren over de activiteiten van hun vertegenwoordigers (cf. het idee van journalistiek als *waakhond* van machthebbers) en om burgers in staat te stellen om de juiste keuze te maken tussen verschillende beleidsmogelijkheden omtrent belangrijke maatschappelijke onderwerpen (Manning, 2001; Sparks, 1991; van Vree, 2010). Het idee van de geïnformeerde burger heeft met andere woorden altijd centraal gestaan in discussies over het functioneren van de democratie en dit om twee redenen. Ten eerste omdat burgers verantwoording zouden kunnen eisen van hun vertegenwoordigers, en ten tweede omdat democratische besluitvorming gebaseerd zou moeten zijn op actieve participatie van burgers in het sociale en politieke leven (Gurevitch, Levy & Roeh, 1991; Habermas, 1974; Phillips and Witschge, 2012). Een cruciaal concept is de publieke sfeer waarbij de overtuiging centraal staat dat de media het belangrijkste forum zijn voor publiek debat en dat de standpunten van alle maatschappelijke groeperingen evenwichtig zouden moeten vertegenwoordigd zijn in het nieuws zodat burgers zicht hebben op alle alternatieven om daarna een weloverwogen beslissing te kunnen nemen (Habermas, 1974; Manning, 2001; Verstraeten, 1996).

In de praktijk is nieuwsproductie echter onderhevig aan een aantal politieke, economische, culturele, sociale en technologische invloeden waardoor het ideaal van evenwichtige nieuwstoegang niet gerealiseerd wordt en vooral maatschappelijke elites een geprivilegieerde nieuwstoegang blijken te genieten (cf. Gans, 1979; Wolfsfeld, 2011). Dit komt specifiek tot uiting in het **journalistieke bronnengebruik**, hetgeen daarom de empirische focus is van dit rapport. Maatschappelijke elites zoals belangrijke politici, overheidsorganen, wetenschappers en andere experts, collega-journalisten en grote bedrijven blijken geprefereerde bronnen te zijn voor journalisten (cf. Van Leuven, 2013). Verschillende studies hebben aangetoond dat dit onevenwicht qua nieuwstoegang ook op internationaal niveau wordt weerspiegeld in de overdreven aandacht voor politieke, economische en militaire grootmachten, meer bepaald de Verenigde Staten en West-Europa, alsook directe handelspartners en voormalige kolonies (cf. Joye, 2010; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009; Goris, 2014; Steunpunt Media, 2014). De maatschappelijke bezorgdheid omtrent de ongelijke nieuwstoegang van verschillende maatschappelijke groepen en de gevolgen daarvan voor democratische besluitvorming verklaart de blijvende interesse van academisch onderzoek naar het journalistieke bronnengebruik.

De laatste jaren hebben echter een aantal belangrijke structurele veranderingen in de maatschappelijke context van publieke communicatie plaats gevonden. De komst van nieuwe, digitale technologieën zorgde voor de opheffing van tijd- en ruimtebeperkingen bij communicatie en versnelde de trend tot globalisering van het maatschappelijk leven. De evolutie naar een netwerkmaatschappij vormde met andere woorden het fundament voor de totstandkoming van een globale publieke sfeer (Castells, 2008). Academics wijzen op het belang van buitenlandnieuws in een wereld die in toenemende mate geglobaliseerd is, en waarin lokale gebeurtenissen in toenemende mate ook een uitdrukking krijgen op globaal niveau (en omgekeerd). Door burgers te informeren over de wereld om zich heen kunnen zij

actief deelnemen aan de maatschappij op lokaal en nationaal, maar ook op internationaal niveau en kunnen ze hun rechten ook op supranationaal niveau laten gelden. Verschillende auteurs benadrukken hierbij dat de traditionele nieuwsmedia ook in het internettijdperk nog altijd de belangrijkste informatiebron voor nieuws over andere gebieden zijn (De Swert & Wouters, 2011; Joye, 2010; Sambrook, 2010). We besteden in dit onderzoeksrapport dan ook uitgebreid aandacht aan het bronnengebruik bij **buitenlandberichtgeving**. De vraag is in hoeverre de toegenomen complexiteit van het maatschappelijke leven weerspiegeld wordt in de verscheidenheid aan actoren die een stem krijgen in het nieuws. In dit onderzoeksrapport zullen we dieper ingaan op de tweespalt in de literatuur tussen enerzijds doemdenkers die in de evolutie naar een gecommercialiseerde, neoliberale, globale mediasector met toenemende nadruk op winstmaximalisatie en kostefficiëntie de definitieve ondergang zien van democratische nieuwsvoorziening, met een versterking van de nieuwstoegang van elitebronnen (bijvoorbeeld Davies, 2008; McChesney et al., 2011; McManus, 2009). Anderzijds horen we ook positieve geluiden bij onderzoekers die in de komst van digitale technologieën en vooral sociale media een remedie zien voor voornoemde kwalen van de hedendaagse journalistiek. In het tijdperk van netwerkjournalistiek zou het nieuws in toenemende mate de complexiteit van een lokale/globale gebeurtenis kunnen weerspiegelen en daarbij een meer divers spectrum actoren aan het woord laten (bijvoorbeeld Beckett & Ball, 2012; Heinrich, 2011a).

In het theoretisch kader geven we eerst een korte schets van hoe het journalistieke bronnengebruik traditioneel benaderd werd. Wat zijn de verschillende invloeden op bronselectie en hoe is het gesteld met de brondiversiteit in Vlaamse en internationale media? We gaan ook kort in op de manier waarop journalisten doorgaans omgaan met brontransparantie. In een tweede luik gaan we vervolgens dieper in op hoe enerzijds rationalisatie van nieuwsproductie en anderzijds de beschikbaarheid van interactieve technologieën repercussies hebben of nieuwe mogelijkheden bieden voor het journalistieke bronnengebruik. Na een korte situering van het empirisch onderzoek dat de brug slaat met het onderzoeksluik bespreken we vervolgens de verschillende studies die zijn opgezet in het kader van dit onderzoeksrapport. Daarbij wordt, op basis van verschillende databestanden, een stand van zaken opgemaakt betreffende de nieuwstoegang en het bronnengebruik in en door Vlaamse nieuwsmedia, met bijzondere aandacht voor buitenlandnieuws.

4 THEORETISCH KADER

4.1 Het journalistieke bronnengebruik

De term journalistieke bron is in de literatuur reeds in talloze verschillende betekenissen gebruikt. Het belangrijkste onderscheid dat we moeten maken, is echter dat tussen nieuwsactoren en informatiekkanalen (Van Leuven, 2013). *Nieuws- of informatieactoren* zijn de personen of instituties die informatie doorgeven aan journalisten. Het gaat hier met andere woorden om de verschillende actoren die strijden om nieuwstoegang. In dit rapport zullen we de term bron vooral in deze betekenis hanteren. Anderzijds zijn we regelmatig ook genooddaakt om dieper in te gaan op de *informatiekkanalen* die door journalisten gebruikt worden om informatie te verzamelen. Deze informatiekkanalen kunnen van journalistieke oorsprong zijn (nieuwsagentschappen en gerecycleerde informatie van andere nieuwsmedia), maar ook van niet-journalistieke oorsprong (wanneer nieuwsactoren zich richten tot persberichten of sociale media om hun boodschap te verspreiden). Verder in het rapport gaan we dieper in op het belang van dit onderscheid.

Tijd en ruimte zijn schaars beschikbaar in de massamedia en ook al voeren journalisten hun werk zo correct mogelijk uit en zijn ze ervan overtuigd dat ze het nieuws kiezen en interpreteren op een objectieve manier en op basis van professionele nieuwswaarden, toch worden ze eigenlijk beïnvloed door een aantal (noodzakelijke en onvermijdelijke) *manipulaties* (Cottle, 2000; Graber, McQuail & Norris, 1998; Herman & Chomsky, [1988] 2012; Lichtenberg, 2002; Wolfsfeld, 2011; Zelizer, 2004). Nieuwsproductie gebeurt immers niet in het ijle, maar is verbonden aan een aantal omgevingsfactoren die mee het journalistieke eindresultaat bepalen zoals de eigendomsstructuur van mediabedrijven, de afhankelijkheid van reclame als inkomstenbron, en de al dan niet goedkope en gemakkelijke toegang tot informatieactoren zoals experts of belangengroepen. De meeste van deze filters waarlangs nieuws moet passeren, lijken zo vanzelfsprekend dat de meeste journalisten ze zelfs niet opmerken (Herman & Chomsky, [1988] 2012; Salter, 2005). In deze paragraaf onderzoeken we hoe de praktische organisatie van nieuwstoegang ertoe leidt dat vooral maatschappelijke elites ofwel gevestigde mainstream bronnen een geprivilegieerde nieuwstoegang genieten (bijvoorbeeld Cottle, 2000; Gans, 1979, Sigal, [1973] 1999; Wolfsfeld, 2011).

4.1.1 Determinanten van het journalistieke bronnengebruik

De belangrijkste onderzoekstraditie bij de studie van het journalistieke bronnengebruik is de *sociology of journalism*. Om te begrijpen waarom bepaalde actoren wel of niet een stem krijgen in het nieuws, onderzoeken sociologen de sociale context waarin nieuws geproduceerd wordt (Cottle, 2000). Doorheen de tijd verlegde de focus zich van welbepaalde nieuwsproductiepraktijken, naar de nieuwsorganisatie als ruimer kader, en ten slotte ook naar externe invloeden op het nieuwsproductieproces (Zelizer, 2004). De eerste studies van onderzoekers als White ([1950] 1999), Breed [1955] (1999), Gieber [1964] (1999), of Galtung en Ruge (1965) hechtten nog veel belang aan de autonomie en motivaties van de individuele journalist - de *gatekeeper* of sluiswachter - bij het maken van nieuwsbeslissingen. Naarmate steeds meer onderzoekers echter vaststelden dat ook andere journalisten gelijkaardige subjectieve beslissingen maakten, ging men geleidelijk aan ook steeds meer rekening houden met meer complexe invloeden op het niveau van de nieuwsorganisatie (bijvoorbeeld Fishman,

[1980] 1999; Gans, 1979; Tuchman, 1972), en met maatschappelijke of extramedia invloeden (bijvoorbeeld Cottle, 2000; Herman & Chomsky, [1988] 2012). Hiermee gelijklopend verschoof de inschatting van journalistiek als een weerspiegeling van de realiteit ook in toenemende mate naar de overtuiging dat het nieuws een sociale constructie is, die slechts één mogelijke interpretatie van de realiteit vertelt (Zelizer, 2004). In wat volgt bespreken we deze drie stromingen binnen de *sociology of journalism* telkens in de context van buitenlandnieuws, maar het is vanzelfsprekend dat deze factoren zich ook laten gelden bij de bronselectie van andere nieuwsdomeinen.

De *gatekeeper* benadering gaat na op welke manier sociaal-psychologische kenmerken van nieuwsprofessionals – zoals hun geslacht, persoonlijke achtergrond, kennis van buitenlandse talen, opleiding, politieke ideologie, geloofsovertuiging, idealen en waarden – de nieuws- en bronselectie beïnvloeden. Zo speelt de talenkennis van een journalist bijvoorbeeld een rol bij de beslissing om bij een internationale gebeurtenis een bron in het buitenland te contacteren, ofwel noodzakelijkerwijs te moeten vertrouwen op de vertaalde input van de internationale nieuwsagentschappen of op Belgische bronnen met kennis van zaken (Breed, [1955] (1999); Gieber [1964] (1999); White, [1950] 1999). Studies binnen de *gebeurtenisgeoriënteerde* benadering bestuderen de manier waarop gatekeepers een set van traditionele nieuwswaarden toepassen, die een collectief oordeel weerspiegelen van wat en wie, wel of niet, nieuwswaardig is. Met betrekking tot het journalistieke bronnengebruik gelden vooral de nieuwswaarden *nabijheid*, *referentie aan elitelanden*, en *referentie aan elitepersonen*. Hiermee doelt men op het instinctieve nieuwsgevoel dat gebeurtenissen waarin bronnen die zich dicht bij de eigen leefwereld bevinden (vanuit geografisch en sociaal standpunt), of waarin elitepersonen of elitelanden voorkomen, automatisch nieuwswaardig zijn (Galtung & Ruge, 1965; Ostgaard, 1965).

Binnen de sociologische traditie gaat men ervan uit dat ook *organisatorische omstandigheden* een invloed hebben op de manier waarop nieuws geproduceerd wordt. Een efficiënte werkmethode is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat voldoende nieuws geproduceerd kan worden in zo weinig mogelijk tijd, en met zo weinig mogelijk inspanning en middelen. Daarbij vallen journalisten terug op snel toepasbare professionele codes en routines die daardoor in grote mate bepalen hoe de nieuwsoutput er zal uitzien (Cottle, 2000; Zelizer, 2004). De drie meest bekende studies binnen deze benadering zijn uitgevoerd door Tuchman (1972), Gans (1979) en Fishman [1980] (1999) en focussen vooral op het feit dat journalisten uit efficiëntieoverwegingen een voorkeur hebben voor bronnen in posities van autoriteit waarvan de geloofwaardigheid algemeen aanvaard is, en waarvoor ze niet het hele proces moeten doorlopen om de betrouwbaarheid van de bron eerst te kunnen inschatten (Gans, 1979; Herman & Chomsky, [1988] 2012). Die geloofwaardigheid kan voortkomen uit institutionele macht, een representatieve status (bijvoorbeeld vakbondsleiders en verkozen politici vertegenwoordigen een bepaalde bevolkingsgroep), of uit kennis over een welbepaald onderwerp (experts). Bronnen in posities van autoriteit zijn bovendien ook centrale informatieknoppunten die toegang hebben tot accurate en gespecialiseerde informatie, en dat op vastgestelde en voorspelbare tijdstippen (Fishman [1980] 1999). Buitenlandjournalisten en correspondenten zijn aan dezelfde efficiëntieoverwegingen onderhevig als alle andere journalisten, maar het bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving vereist onze aparte aandacht gezien bij de redactionele organisatie van nieuwsgaring en nieuwsproductie ook rekening dient gehouden te worden met de veel grotere te overbruggen

geografische afstand tot bronnen (Gans, 1979; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Nieuwsorganisaties zijn in hoge mate afhankelijk van internationale nieuwsagentschappen die de kosten van nieuwsgaring kunnen spreiden over hun abonnees waardoor de prijs van internationale nieuwsgaring gedrukt wordt (Golding & Elliott, [1979] 1999; Sambrook, 2010). Uit efficiëntieoverwegingen vallen de internationale nieuwsagentschappen - net als alle andere nieuwsorganisaties - vooral terug op bronnen met een hoge productiviteit of autoriteit, en zetten ze middelen en personeel vooral in op plaatsen waar het grootste deel van het *belangrijke* internationale nieuws zich afspeelt (cf. supra: centrale informatieknooppunten, Fishman, [1980] 1999) en waar zich bovendien hun grootste afzetmarkten bevinden, meer bepaald West-Europa en de Verenigde Staten (Boyd-Barrett & Rantanen, 2004; De Swert & Wouters, 2011; Fenby, 1986; Joye, 2010).

Een derde stroming studies toonde aan dat nieuwsroutines ook gerelateerd zijn aan politieke en economische *macht* (Schlesinger & Tumber, [1994] 1999; Shoemaker & Reese, 1996). De *sociology of journalism* komt hier in aanraking met politiek-wetenschappelijke studies, die de verklaring voor nieuwstoegang niet zoeken in de journalistieke wereld zelf, maar in de relatie tussen journalisten en hun bronnen. Door de aanzet te geven om over nieuwsproductie te denken in termen van representatie, *access* of toegang, en macht, leveren de politieke wetenschappen een waardevolle bijdrage aan sociologisch onderzoek dat vaak bekritiseerd wordt om haar mediacentrische invalshoek (Gitlin, [1980] 1999; Manning, 2001; Schlesinger, 1990; Schlesinger & Tumber, [1994] 1999; Wolfsfeld, 2011). Zo ontwikkelde zich zelfs een aparte *sociology of sources* die journalist-bron relaties onderzoekt vanuit het perspectief van de bron en onder andere focust op de invloed van de mediastrategieën en -tactieken van bronnen op de nieuwsinhoud (Manning, 2001; McNair, 1998). In 4.2.1 zal dieper ingegaan worden op de meer recente trend dat een steeds groter deel van de nieuwsproductie - niet alleen routinenieuws - het resultaat is van de communicatieve inspanningen van bronnen. Die inspanningen zijn er specifiek op gericht om het nieuws te beïnvloeden op een manier die gunstig is voor zichzelf of voor de eigen organisatie. Het belang van *source activities* is zodanig groot geworden dat er zich een professionele groep rond gevormd heeft die verschilt van - maar ook afhankelijk is van - journalistiek: de public relations (pr) industrie (Dinan & Miller, 2009; Herman & Chomsky, [1988] 2012; Shoemaker & Reese, 1996; McNair, 1998).

4.1.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren

De hierboven besproken invloeden op het journalistieke bronnengebruik zorgen er samen voor dat er een cumulatief patroon (*cumulative inequality*, Wolfsfeld, 2011, p.16) ontstaat waardoor journalisten zich bewegen in een kleine vijver van vaste elitebronnen, die zo hun interpretatie van de realiteit aan het nieuws kunnen opleggen (Gans, 1979, 2011). Hierbij valt echter een duidelijke tweespalt op in de literatuur. De kritisch-marxistische traditie is een stroming binnen de politiek-economische benadering van nieuws die de sociale orde waarbinnen communicatie zich afspeelt zwaar bekritiseert en de media van liberale maatschappijen beschouwt als autoritaire organisaties (McManus, 2009; Murdock & Golding, 2005). Onder invloed van de marxistische traditie stellen kritische politiek-economische onderzoekers dat materiële dominantie weerspiegeld wordt in intellectuele of culturele dominantie, waardoor de politieke en economische machthebbers ook de invulling van het nieuws bepalen. De structurele nieuwstoegang voor gevestigde elitebronnen heeft als gevolg dat journalisten georiënteerd raken op een welbepaalde definitie van de sociale realiteit, die

het beleid en de positie van de machthebbers legitimeert en de status quo garandeert (Herman & Chomsky, [1988] 2012).

De meeste auteurs nemen echter een meer gematigde positie in en stellen dat de politiek-economische context een bepalende invloed heeft op *sourcing practices*, maar dat er ook rekening gehouden dient te worden met andere factoren, zoals de strijd om nieuwstoegang tussen elites (bijvoorbeeld Bennett, 1990), de relatieve autonomie van journalisten bij de nieuwsproductie (bijvoorbeeld Gitlin, [1980] 1999), en de impact van niet-mainstream of alternatieve bronnen (bijvoorbeeld Wolfsfeld, 2011). In tegenstelling tot marxistische kritieken op de werking van de kapitalistische nieuwsmedia, stelt een meer gematigde radicaal-democratische inschatting de hedendaagse publieke sfeer daarom voor als een strijdveld waarin actoren met verschillende belangen strijden om nieuwstoegang en controle over de dominante interpretatie van een reeks gebeurtenissen, maar waarbij de materiële en symbolische middelen om het nieuws te beïnvloeden ongelijk verdeeld zijn (bijvoorbeeld Berkowitz, 2009).

De belangrijkste mainstream of elitebronnen die door de literatuur geïdentificeerd zijn, zijn politici, overheidsbronnen, invloedrijke bedrijven, wetenschappers en andere experts, en collega-journalisten (bijvoorbeeld Berkowitz, 2009; Herman & Chomsky, [1988] 2012). Verschillende studies hebben aangetoond dat buitenlandnieuws - misschien zelfs nog meer dan binnenlandnieuws - elitegestuurd is en met andere woorden vaker machthebbers en gezagsdragers aan het woord laat (Lee et al., 2005; Livingston & Bennett, 2003; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Niet-mainstream of alternatieve actoren zoals burgers en andere *civil society* actoren zoals ngo's en alternatieve nieuwsmedia halen veel minder vaak het nieuws, en als dat dan toch het geval is, komen burgers voornamelijk aan bod als vox pop, met korte commentaren op gebeurtenissen waar ze zelf niet bij betrokken zijn, of als demonstranten (Boyd-Barrett & Rantanen, 2004). Ook voor de Vlaamse nieuwsmedia stelde Joye (2010) op basis van inhoudsanalytisch onderzoek vast dat politieke actoren uit binnen- en buitenland het meest prominent (in 63.7% van de onderzochte artikels) aanwezig zijn in de buitenlandberichtgeving van 1986 tot 2006 in *De Standaard*, *De Morgen* en *Het Laatste Nieuws*. Deze bevindingen werden later bevestigd door een longitudinale (1995-2010) studie van buitenlandnieuws in *De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* van Van Leuven, Deprez en Raeymaeckers (2013). Zij telden niet zoals Joye (2010) alle actoren die *vermeld* werden in het nieuws, maar hielden enkel rekening met nieuwsactoren die *geciteerd* werden (omdat zij wilden meten in hoeverre verschillende actoren een podium kregen in de Vlaamse nieuwsmedia) en stelden vast dat nog altijd 30.2% van alle 4231 geciteerde bronnen in 4515 nieuwsberichten politieke actoren waren (zie tabel 4.1).

Tabel 4.1. Overzicht van geciteerde nieuwsactoren in het Vlaamse buitenlandnieuws (1995-2010) (n=4231)(Van Leuven, Deprez & Raeymaeckers, 2013)

Type nieuwsactor		
1	Politieke actoren	30.2%
2	Gewone burgers	15.6%
3	Overheidsactoren	15.4%
4	Experts/wetenschappers	9.5%
5	Overige mainstream actoren	7.9%

6	Niet-mainstream groepen	7.6%
7	Bedrijven en koepels	7.4%
8	Journalisten	5.3%
9	Andere actoren	1.1%

Volgens sommige auteurs vormt de domesticatie van buitenlandnieuws voor het thuispubliek een extra belemmering van evenwichtige nieuwstoegang bij buitenlandnieuws. De nadruk ligt niet alleen op buurlanden of landen waarmee een zekere culturele affiniteit bestaat (regionalisme), maar het nieuws wordt bovendien ook *vertaald* of *gedomesticeerd* naar de eigen nationale context van het publiek door de internationale gebeurtenis te linken aan de eigen, nationale leefwereld (Clausen, 2004; Joye, 2010). Domesticatie heeft niet alleen te maken met de invalshoek of de thema's van het nieuws, maar ook met de bronnen die in het nieuws opgevoerd worden. Een van de manieren om nieuws te domesticeren is bijvoorbeeld om bij een natuurramp in het buitenland vooral Belgische slachtoffers of hulpverleners te interviewen in plaats van de lokale bevolking (Dimitrova & Strömbäck, 2009; Gans, 1979; Joye, 2010; Kester, 2010). Enerzijds heeft domesticatie positieve gevolgen voor de globale publieke sfeer in die zin dat burgers het internationale nieuws beter kunnen begrijpen. Anderzijds kan een te verregaande ethnocentrische visie (*mijn dorp de wereld*) er ook voor zorgen dat burgers hun voeling met de globale publieke sfeer verliezen doordat ze onvoldoende zicht hebben op de internationale context van een gebeurtenis (Joye, 2010; Lee et al., 2005; Manning, 2001; Sambrook, 2010; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009; Goris, 2014).

4.2 Het journalistieke bronnengebruik in een nieuwe maatschappelijke context

De organisatorische en maatschappelijke context van journalistiek heeft de laatste jaren een aantal belangrijke veranderingen ondergaan ten gevolge van de introductie van nieuwe technologieën en de daaruit volgende evolutie naar een netwerkmaatschappij en de globalisering van het maatschappelijk leven (Castells, 2008), die ook gevolgen hebben voor het journalistieke bronnengebruik en bijgevolg ook voor de nieuwstoegang van verschillende maatschappelijke actoren. In de literatuur is men het er echter nog niet eens over of die gevolgen positief dan wel negatief te noemen zijn.

4.2.1 Rationalisatie van nieuwsproductie

De politiek-economische traditie waarschuwt voor de negatieve impact van commercialisering en technologische ontwikkelingen op de kwaliteit van journalistieke producten (bijvoorbeeld Davies, 2008; Lewis et al., 2006). Door de evolutie naar een globale en geliberaliseerde nieuwsmarkt worden journalisten geconfronteerd met een steeds hogere werkdruk door enerzijds kostenbesparingen en anderzijds de toenemende vereiste - door de beschikbaarheid van nieuwe technologieën - om steeds meer en steeds sneller nieuws te produceren waardoor de beschikbare tijd voor het redactionele nieuwsgaring- en besluitvormingsproces afneemt en de macht van informatiebronnen toeneemt (Broersma & Graham, 2012; Davies, 2008; McNair, 1998). Ook de Vlaamse media ondervonden de trend naar cost-cutting de afgelopen jaren aan den lijve. Sinds 2002 konden we een dalende trend vaststellen in het aantal journalisten dat op Belgische krantenredacties tewerkgesteld is (De Bens & Raeymaeckers, 2010). De ontslaggolf in 2009 als reactie op de financiële crisis eind 2008 raakte de Vlaamse nieuwsmedia in het hart van hun redactionele activiteiten. Bepaalde redacties moesten sterk inleveren; de kwaliteitskrant *De Morgen* werd verhoudingsgewijs het hardst getroffen. Liefst dertien journalisten van de al beperkte redactie moesten baan ruimen, maar ook op andere nieuwsredacties werd gesnoeid. Bij krantengroep Corelio (*De Standaard* en *Het Nieuwsblad*) moesten tien journalisten vertrekken. Op de nieuwsdienst van de Vlaamse Media Maatschappij (VMMa) waren de besparingen minder zichtbaar, maar bij de openbare omroep werd beslist om over een periode van twee jaar 150 vertrekkende personeelsleden niet te vervangen (Vanheerentals, 2009). Deze ontwikkelingen op de Vlaamse nieuwsmarkt zorgden voor een heropleving van het maatschappelijke debat over de gevolgen van de financieel-economische crisis voor de kwaliteit van de nieuwsmedia. De Vlaamse regering organiseerde op 19 maart 2009 een eerste Staten-Generaal van de Media, een initiatief dat politici, mediaprofessionals en academici samenbracht om over het onderwerp te debatteren. Het debat werd ook gevoerd in de nieuwsmedia zelf (Joye, 2010; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Zo waarschuwden de redacties van *De Standaard*, *Het Nieuwsblad* en *De Morgen* in een gezamenlijk opiniestuk dat de ontslaggolf gevolgen zou hebben voor de kwaliteit van de Vlaamse pers. In het zoeken naar verklaringen dachten zij voornamelijk aan de toenemende nadruk op winstmaximalisatie en rationalisatie. Ook de Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ) stelde de besparingsplannen van de mediagroepen in vraag door te wijzen op hun nog steeds riante winstcijfers en overnameplannen. Dat De Persgroep tijdens de ontslagronde op de redactie van *De Morgen* tegelijk ook de overname van het Nederlandse PCM Media kon realiseren, versterkt dit vermoeden (Vanheerentals, 2009).

Eind 2013, begin 2014 volgde een nieuwe concentratiegolf in het Vlaamse krantenlandschap, nadat de Vlaamse Mededingingsautoriteit in oktober 2013 toestemming gaf aan Corelio (*De Standaard*, *Het Nieuwsblad*) en Concentra (*Gazet van Antwerpen*, *Belang van Limburg*) om hun krantentitels samen onder te brengen in Het Mediahuis. Enkele dagen later volgde de aankondiging van een nieuwe ontslagronde die het gevolg is van ontstane synergiën. Zo is het plan opgevat om de hoofdzetel van Het Mediahuis te vestigen in Antwerpen, waar de redactie van *Het Nieuwsblad* zal worden samengebracht met die van de *Gazet van Antwerpen*. De 205 aangekondigde ontslagen (20% van het personeelsbestand) hebben dan ook niet enkel betrekking op ondersteunende diensten, maar zullen ook minstens 67 journalisten verdeeld over de vier redacties raken (De Ruyter, Dendooven & Temmerman, 6 november 2013). Volgens Pol Deltour van de Vlaamse Vereniging voor Journalisten zal de schade van deze opnieuw grotendeels bedrijfseconomische logica waarschijnlijk echter veel groter zijn gezien hij vreest dat ook veel losse medewerkers of freelancers hun baan zullen verliezen: “*We krijgen sowieso minder journalistieke meerwaarde en creativiteit en dus een verlies aan nieuwsaanbod*” (rdc, 6 november 2013).

Deze tendens geldt ook - misschien zelfs het meest - voor buitenlandredacties. Vlaamse journalisten van de nieuwsredacties van VRT en vtm, wijzen allen op beperkte of ingekrompen buitenlandredacties en een toenemende afhankelijkheid van de internationale nieuwsagentschappen (Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Wat betreft kranten zijn er geen recente cijfers beschikbaar over het aantal journalisten op buitenlandredacties en het aantal correspondenten, maar wellicht liggen ze in dezelfde lijn als de cijfers voor de omroepen, gezien de algemene crisis die het Vlaamse medialandschap sinds eind 2008 doormaakt. Zo geeft de Pauw (2005) aan dat *De Standaard* in 2000 al zijn buitenlandse correspondenten terugriep om de aandeelhouders een beter rendement te bezorgen. In 2009 stelde de buitenlandredactie van de VRT-nieuwsdienst 12 mensen te werk, waarvan er echter elke dag slechts vier of vijf aan het werk zijn. Bij vtm is de situatie nog veel dramatischer, met slechts twee voltijdse buitenlandjournalisten (Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Toch benadrukt de VRT haar unieke positie in het Vlaamse medialandschap door sterk in te zetten op eigen internationale nieuwsgaring met momenteel drie vaste correspondenten in Nederland (Sabine Vandeputte), de Verenigde Staten (Tom Vandeweghe), en China (Stefan Blommaert) (Van Goolen, 2012). Al moeten we hierbij natuurlijk meteen opmerken dat het hierbij gaat om vaste bureaus in een buurland, en een traditionele en opkomende politiek-economische grootmacht. In 2014 kondigde de VRT echter aan om af te stappen van vaste correspondenten en voortaan te werken met zogenaamde ‘pop-up’ correspondenten die overal ter wereld ingezet kunnen worden naargelang de gebeurtenissen. Verder stelden De Swert en Wouters (2011) vast dat het bronnengebruik en de nieuwsinhoud van nieuws over China op de VRT - ondanks de aanwezigheid van een correspondent in China - weinig verschilt van de verslaggeving op vtm. In de onderzochte periode 2008-2009 bleek Tom Vandeweghe (die toen in China gestationeerd was) in te staan voor *slechts* een vijfde van de artikels over China op VRT terwijl de publieke omroep voor het grootste deel van haar verslaggeving afhankelijk bleef van de internationale nieuwsagentschappen. Ondanks de duidelijk grotere aandacht voor *civil society* bronnen en gewone burgers in het werk van de correspondent, bleek die kwantitatief gezien te verdrinken in de grotere hoeveelheid berichten die vanuit het thuisfront geproduceerd werden op basis van aangeleverde informatie van nieuwsagentschappen en andere bronnen. Toch wil dit daarom niet zeggen dat een correspondent niets toevoegt aan de kwaliteit van buitenlandnieuws, gezien de impact van

individuele nieuwsberichten op het publiek niet mag onderschat worden bij hun opinievorming over een bepaalde regio (De Swert & Wouters, 2011).

4.2.1.1 De verhoogde werkdruk geeft aanleiding tot churnalism

Verschillende onderzoekers zijn erg streng voor journalisten die zouden veranderd zijn van actieve nieuwsverzamelaars naar passieve doorgeefluiken van eenzijdige informatie van actieve nieuwsbronnen (Davies, 2008; Lewis et al., 2006; O'Neill & O'Connor, 2009).

Churnalism is een term die geïntroduceerd is door Nick Davies (2008) in zijn bekende boek *Flat Earth News* (Nederlandse vertaling *Gebakken Lucht*) waarmee hij verwijst naar het produceren van journalistieke content in grote hoeveelheden, bijna als een vorm van lopende band productie. De hoge werkdruk maakt het moeilijker voor journalisten om de rol van controlerende vierde macht uit te oefenen en maakt de journalistiek vatbaarder voor manipulatie door bronnen. Het traditionele gebruik van materiaal van nieuwsagentschappen en gerecycleerde artikels van andere *media brands* is onder de invloed van *churnalism* uitgebreid met het gebruik van public relations content (Davies, 2008; De Keyser, 2010; Franklin, 2011; Petley, 2011). Toch zijn deze twee types aangeleverd nieuws substantieel verschillend, met een journalistieke versus een niet-journalistieke oorsprong. Journalisten stellen dan ook doorgaans dat het pr-materiaal - in tegenstelling tot informatie van journalistieke oorsprong - ontbreekt aan *source credibility* en nemen daarom in de meeste gevallen een zeer kritische houding in ten opzichte van pr-materiaal (McIntosh White, 2012; Prenger et al., 2011; Salter, 2005). De verweving van public relations en journalistiek houdt zelfs een expliciet gevaar in, in die zin dat de effectiviteit van journalistiek om zijn normatieve rol in de democratie te vervullen erdoor vermindert (Salter, 2005). Journalisten die geconfronteerd worden met krimpende middelen vallen echter sneller terug op pr-materiaal om het volume nieuwsoutput in stand te houden (Manning, 2001; McIntosh White, 2012; McManus, 2009; McNair, 2000; Prenger et al., 2011). Mark Deuze (persoonlijke mededeling, 2013, 6 februari) en Grünberg en Pallas (2012) stellen dat de meeste mensen dan wel een geïdealiseerd beeld mogen hebben van journalistiek, maar dat veel nieuws in de praktijk geproduceerd wordt door niet-media bronnen (bijvoorbeeld pr-professionals, burgerjournalisten) en dat het nieuwsproductieproces dan ook bestudeerd zou moeten worden buiten de context van de nieuwsredactie. Dinan en Miller (2009) sluiten zich aan bij het standpunt dat men de analyse van nieuwstoegang niet moet starten bij de nieuwsmedia, maar bij de strategieën en activiteiten van bronnen om de nieuwsagenda te bepalen, met een focus op de private belangen die ze daarmee nastreven (*sociology of sources*, cf. 4.1.1).

De cost-cutting trend in de journalistieke sector loopt immers parallel met steeds grotere investeringen in en professionalisering van public relations, zowel bij overheidsorganen als bij een verscheidenheid aan andere actoren die zichzelf proberen op te werken tot nieuwsbronnen met een aura van autoriteit. Gandy (1982) spreekt in dit verband van *informatiesubsidies* om de nadruk te leggen op de wederzijdse voordelen van public relations. Bronnen *subsidiëren* de massamedia door de kosten van nieuwsgaring en nieuwsproductie te verlagen en de *workload* voor journalisten beheersbaar te helpen houden. In ruil daarvoor

verkrijgen ze toegang tot het nieuws. Hoewel het gebruik van informatiesubsidies in het nieuws vooral in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië een uitgebreid fenomeen is, speelt dezelfde dynamiek zich af over de hele wereld (Dinan & Miller, 2009). Al sinds de jaren 1920 worden in de Verenigde Staten studies opgezet om het gebruik van pr-materiaal in het nieuws te onderzoeken. Ondanks de enorme verscheidenheid in de gehanteerde methodologieën blijken de resultaten nooit heel ver van elkaar af te liggen. De meeste studies schatten het aandeel nieuwsberichten dat *aantoonbaar* gebruik maakt van informatiesubsidies telkens tussen 40 en 55 procent (Prenger et al., 2011; Reich, 2010). In Vlaanderen is vooral de onderzoeksgroep News, Talk & Text van de Universiteit Gent gekend voor haar lange (voornamelijk etnografische en linguïstische) onderzoekstraditie rond het gebruik van pr-materiaal in nieuwsberichten, die startte met het doctoraatsonderzoek van Geert Jacobs (1997) over preformulatie in persberichten. De studie van Jacobs toonde aan dat persberichten een aantal kenmerken vertonen die het makkelijk maken voor journalisten om persberichten letterlijk te kopiëren in hun nieuwsberichten, onder andere het gebruik van sterke koppen zoals in kranten, een bondige inleiding, referenties aan de eigen persoon of organisatie in de derde persoon, en het gebruik van citaten (zie bijvoorbeeld ook Jacobs, 2011; Sleurs, Jacobs & Van Waes, 2003; Sleurs & Jacobs, 2005; Van Hout & Jacobs, 2008, 2010; Van Hout, Pander Maat & De Preter, 2011). Ook binnen het *Center for Journalism Studies* van de Universiteit Gent werd al onderzoek gevoerd naar het gebruik van pr-materiaal door journalisten. Op basis van de vorige golf van de journalistenenquête (2008) stelde De Keyser (2010) vast dat 57% van de Vlaamse journalisten *dagelijks* persberichten raadpleegt. Persconferenties (15%) zijn veel minder populair hetgeen de onderzoeker verklaart door het feit dat het tijdseconomisch niet vanzelfsprekend is om elke dag te investeren in de verplaatsing naar en het bijwonen van persconferenties, terwijl ze vaak niet noodzakelijk zijn om informatie te verzamelen (vaak is er ook een persbericht voorhanden). 22 procent van de journalisten redigeert *dagelijks* persberichten zonder er eigen nieuwsgaring aan toe te voegen. Bij 3% van de journalisten staat het zelfs in hun top 3 van dagelijkse bezigheden. We moeten hierbij wel opmerken dat deze cijfers niets zeggen over het precieze *volume* pr-materiaal dat op Vlaamse nieuwsredacties gebruikt wordt. Daarvoor kunnen we terecht bij onderzoek van Van Leuven en Raeymaeckers (2011) die op basis van een kwantitatieve inhoudsanalyse van 427 binnenlandse nieuwsberichten in *De Morgen* en *De Standaard* expliciete verwijzingen naar persberichten of persconferenties ontdekten in 113 (26.5%) artikels, waarvan dubbel zo veel in *De Morgen* als in *De Standaard*. Daarmee bevestigt deze studie de bevindingen van Hijmans et al. (2011) voor de Vlaamse kwaliteitskranten. De Vlaamse kwaliteitskranten scoren beter dan de Britse media (Lewis et al., 2006, 54%), maar wel slechter dan de Nederlandse pers (2%) (Buijs et al., 2009; Hijmans et al., 2011). We vermoeden niettemin dat de grote verschillen ook deels toe te schrijven zijn aan de gehanteerde methoden en verschillende niveaus van brontransparantie in de nieuwsmedia van de bestudeerde landen. Van Leuven, Deprez en Raeymaeckers (2013) herhaalden hun studie ook voor het buitenlandnieuws in *De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* (N=4515) en stelden daarbij vast dat 11.1% van de artikels aantoonbaar gebruik gemaakt had van pr-materiaal. Het merendeel van die pr-sporen bleek echter betrekking te hebben op de vermelding van woordvoerders, terwijl vermeldingen van persberichten en persconferenties slechts voorkwamen in 1.7% van de artikels. Mainstream bronnen haalden volgens deze studie via pr-activiteiten driemaal vaker het Vlaamse buitenlandnieuws dan gewone burgers en andere alternatieve nieuwsactoren zoals ngo's en vrijwilligersorganisaties.

Een belangrijke vaststelling in verschillende studies is dat er een belangrijke overlap bestaat tussen het materiaal van nieuwsagentschappen en pr-materiaal. Zo stelden Lewis et al. (2006) vast dat 47% van de nieuwsberichten uit hun analyse die volledig of deels gebaseerd waren op pr-materiaal ook sterke gelijkenissen vertoonden met berichten van nieuwsagentschappen. In totaal bleek voor slechts 12% (kranten) en 18% (televisie) van de artikelen zekerheid te bestaan dat journalisten zelf het onderwerp en de inhoud hadden aangedragen, een bevinding die bevestigd werd in gelijkaardig onderzoek van één Britse kwaliteitskrant (Knight, 2011). Ook een gelijkaardig onderzoek in Nederland (Buijs et al., 2009) toonde aan dat pr-materiaal zelden rechtstreeks als bron voor berichtgeving gebruikt wordt, maar dat het in de meeste gevallen de krantenkolommen bereikte via overgenomen materiaal van nieuwsagentschappen. In Vlaanderen stelde De Keyser (2010) op basis van survey-onderzoek vast dat 84% van de Vlaamse journalisten die voor een nieuwsagentschap werken *dagelijks* gebruik maken van informatie in persberichten (t.o.v. *slechts* 57% bij de gemiddelde journalist), en dat 32% van hen dagelijks minstens één persconferentie bijwoont (t.o.v. *slechts* 15% bij de gemiddelde journalist). Deze bevinding is niet verwonderlijk gezien voornamelijk journalisten die werken voor nieuwsagentschappen klagen over de groeiende werkdruk en dus nog veel meer hinder ondervinden om hun rol op een adequate manier te vervullen (Buijs et al., 2009; Lewis et al., 2006). Nieuwsagentschappen zijn misschien wel nog meer dan de mainstream media onderhevig aan de rationalisatietendens en beschikken over onvoldoende middelen om het nieuws te verslaan. Net als bij de meeste andere media moet er niet alleen meer nieuws geproduceerd worden, maar gaan de meeste nieuwsagentschappen hun diensten ook steeds meer diversifiëren om hun inkomsten uit te breiden of veilig te stellen. De reeds overbelaste journalisten krijgen er nog een aantal nieuwe taken bij zoals de productie van video/audio, weerberichten, tv-gidsen, en allerlei diensten voor adverteerders (Buijs et al., 2009; Davies, 2008; Dinan & Miller, 2009; Lewis et al., 2006). Dit laatste voorbeeld is een tendens die we ook in Vlaanderen (en Nederland, zie Prenger et al., 2011) opmerken. Zo stellen we vast dat het nationale nieuwsagentschap Belga om extra inkomsten te verwerven sinds enkele jaren niet alleen redacties als klanten heeft, maar ook *corporate services* aanbiedt aan bedrijven. Commerciële instellingen kunnen bijvoorbeeld bij de dienst Belga E-poll een opiniepeiling (lees: *persbericht*) bestellen waarvan de resultaten door Belga naar alle Belgische nieuwsredacties worden doorgestuurd. Academics en de Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ) stellen zich vragen bij deze praktijk die: *“ondergedompeld zit in een louter commerciële sfeer die vervolgens vertaald wordt als ‘nieuws’ onder het nadrukkelijk Belga-label (...) het is deontologisch bijzonder dubbelzinnig dat een persagentschap zich actief inlaat – c.q. klanten stimuleert – tot de productie/aanmaak van nepnieuws”* (Vancaeneghem & Callewaert, 2010, 21 december).

De integratie van de pr- en de nieuwsindustrie bevindt zich nog in een eerste fase, maar het is een tendens die onafhankelijke nieuwsvoorziening onmogelijk maakt (Dinan & Miller, 2009). Heel wat persberichten komen indirect (en vaak onherkenbaar) op redacties terecht in een *multi-staged process of news sourcing* of een *ladder of news sourcing* (Franklin, 2011, p.101), hetgeen ook mede verklaart waarom de meeste studies een relatief bescheiden *aantoonbaar* aantal sporen van persberichten terugvinden in de nieuwsoutput (bijvoorbeeld Buijs et al., 2009).

De publieke verontwaardiging over een aantal nieuwsberichten met *verzonnen* aangeleverd nieuws in de Vlaamse media heeft ondertussen aangetoond dat de grenzen bereikt zijn. Daarnaast kunnen we ook een aantal voorbeelden geven van opzettelijk foutieve persberichten die eveneens ongecontroleerd werden overgenomen door verschillende media. Een voorbeeld dat veel stof deed opwaaien was de integratie van het *verzonnen* nieuws in alle media, zelfs in de kwaliteitsmedia, als zouden liberale kiezers de beste seks hebben. Ook het *onderzoeksresultaat* dat de Vlamingen, en niet de Belgen, het predicaat verdienen de besten van de Galliërs te zijn, werd niet gecheckt en opgenomen, opnieuw ook door kwaliteitsmedia als *De Standaard*. De regionale krant *Het Belang van Limburg* ontdekte het bedrog en hield haar kolommen gesloten. Achteraf bleek dat de verzonnen persberichten de wereld ingestuurd werden in het kader van een nieuw satirisch consumentenprogramma *Basta* (Platteau, 2010, 16 juni). De makers wilden zo onder de aandacht brengen dat het ook voor Vlaamse journalisten verleidelijk kan zijn om niet gecheckte persberichten over te nemen om de werkdruk te verlagen, zelfs wanneer de geloofwaardigheid ervan ver te zoeken is. Inmiddels hebben een aantal Vlaamse journalisten zich verenigd in verschillende bottom-up organisaties, die *churnalism* een tegenstem willen geven. De bekendste daarvan is het *online news lab Apache*, (24 februari 2010), dat gegroeid is uit de blog *De Werktitel* (14 oktober 2009), een initiatief van een aantal ontslagen journalisten van *De Morgen* dat zich als voornaamste doel stelt om “*degelijke, ongebonden kwaliteitsjournalistiek en onderzoeksjournalistiek*” te brengen en daarbij te streven naar “*unieke berichtgeving. We durven verrassen. We verlaten de platgetreden paden en brengen verhalen die de wereld bepalen. Uw wereld. We verdiepen ons in bestofte dossiers, geven een platform aan opinies die niet worden gehoord en leveren de bouwstenen voor een degelijk maatschappelijk debat*” (Apache, 2013). Apache bevat ook de rubriek *Mediakritiek* (voorheen *(*)nvdr*) waarin de nieuwsberichtgeving aan een kritisch journalistiek onderzoek onderworpen wordt en waarin op regelmatige basis voorbeelden van *churnalism* in Vlaanderen gepubliceerd worden (Apache, 2011, 17 januari). Een ander bekend voorbeeld was de blog *Mediakritiek* (3 mei 2008 tot november 2013), een initiatief van het *Fonds Pascal Decroos* dat journalisten en mediaprofessionals, maar ook lezers met een mening over mainstream media, opriep om eigen werk en dat van collega's te wegen, en om te reageren op analyses van anderen (Mediakritiek, 2008). Jammer genoeg werd de blog ondertussen stopgezet. Ook de traditionele nieuwsorganisaties zelf organiseerden reeds verschillende initiatieven, zoals bijvoorbeeld *De Standaard* waar een ombudsman sinds september 2010 in een wekelijkse rubriek klachten van lezers of betrokkenen behandelt, eventueel onjuiste berichtgeving rechtzet, en onvolledige berichtgeving aanvult of nuanceert (Vandermeersch, 2010). De komst van dergelijke initiatieven in het Vlaamse medialandschap illustreert dat het debat over *churnalism* zeer actueel is en niet langer alleen binnen de academische wereld wordt gevoerd, maar ook medestanders heeft in het professionele veld.

4.2.1.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren

Verscheidende auteurs stellen dat de toenemende journalistieke afhankelijkheid van voorverpakt nieuws aanleiding kan geven tot een versterking van de ongelijke nieuwstoegang gezien de middelen om informatiesubsidies te produceren ongelijk verdeeld zijn (Dahlgren & Gurevitch, 2005; Herman & Chomsky, [1988] 2012; Wolfsfeld, 2011). Zo toonde internationaal en nationaal onderzoek van Lewis et al. (2006), Van Leuven en Raeymaeckers (2011) en Hijmans et al. (2011) aan dat pr-materiaal in nieuwsberichten vooral afkomstig is van

mainstream bronnen, met name de overheid, politici en de bedrijfswereld. Slechts zelden haalden vakbonden en burgers het nieuws via pr-activiteiten, en ngo's slaagden hier al helemaal niet in bij de onderzochte artikels. Toch kunnen we stellen dat de klassieke mainstream bronnen vandaag veel meer voor media-aandacht moeten knokken, onder andere door dat ook niet-mainstream bronnen hun pr-activiteiten geprofessionaliseerd hebben (Blumler & Gurevitch, 2005; Davis, 2000; Manheim, 1998; Manning, 2001; McNair, 1998). Vooral sinds begin de jaren 1990 treden de eigen (online) media van sociale bewegingen steeds prominenter naar voor als *news source organizations* die op maat gemaakte 'mediapakketten' of nieuwsinhoud en relevante informatie aanbieden aan de mainstream media. Internationale ngo's hebben hun autoriteit als betrouwbare nieuwsbron uitgebouwd door middel van uitgekende mediastrategieën waardoor rond hen een aura van expertise ontstaat. Dat gebeurt bijvoorbeeld door op regelmatige tijdstippen expertonderzoek en verhaalideeën op te zetten voor journalisten, onder andere via samenwerking met andere partijen zoals wetenschappers (Aday & Livingston, 2008; Cottle & Nolan, 2007; Davis, 2000, 2010; Livingston & Asmolov, 2010; Manning, 2001; Schlesinger, 1990). Ngo's dragen vandaag bij aan het publieke debat in hun expertisegebied door zelf de rol van nieuwsverzamelaar op te nemen en dat materiaal direct aan redacties te bezorgen (Aday & Livingston, 2008; Davis, 2010; Sambrook, 2010; Vargas & Paulin, 2007). Hermans, Vergeer en Pleijter (2011) stelden vast dat 77.1% van de bevraagde Nederlandse journalisten websites van ngo's als een (zeer) geloofwaardige nieuwsbron beschouwen, waarmee ngo's enkel overheidswebsites (83.4%) en nieuwswebsites (88.7%) aan zich vooraf moeten laten gaan, en bedrijven en andere belangengroepen achter zich laten. Interviewonderzoek van Joye (2010) met Vlaamse journalisten toont aan dat deze tendens ook in Vlaanderen merkbaar is.

De nieuwe autoriteit van ngo's wordt versterkt door het groeiend wantrouwen bij journalisten en het publiek in politieke instituties, die er onvoldoende in slagen de problemen in de globale netwerkmaatschappij aan te pakken, terwijl ngo's steeds prominenter naar voor treden als pleitbezorgers van het publieke belang die de beleidsleegte in de globale publieke sfeer met betrekking tot specifieke mensenrechten en universele problemen zoals de klimaatopwarming trachten op te vullen (Aday & Livingston, 2008; Blumler & Gurevitch, 2005; Castells, 2008; Davies, 2008; Davis, 2000). Veel auteurs geven de pr-inspanningen van internationale ngo's dan ook veel kans op slagen, hetgeen aanleiding kan geven tot een verbreding van de nieuwstoegang. Op die manier kan een breder gamma aan standpunten en informatie verspreid en gelegitimeerd worden (Aday & Livingston, 2008; Curtin, 1999; Davis, 2010; Joye, 2010; Vargas & Paulin, 2007). Zeker op het vlak van buitenlandnieuws is dit een belangrijke ontwikkeling, waarbij internationale ngo's nieuws kunnen afleveren over niet-westerse landen, die in veel gevallen niet gecoverd worden door nieuwsagentschappen.

Davis (2000, 2010) nuanceert dit optimisme en stelt dat internationale ngo's het democratische deficit in de nationale en globale politieke scène nog niet afdoende kunnen opvullen. Ze focussen op *single issues* en hoeven geen rekening te houden met grotere en meer complexe groepen, financiën en bezorgdheden. Ze zijn zelfbenoemd, streven naar hun eigen belangen en kunnen niet ter verantwoording geroepen worden of verkiesbaar gesteld worden. Auteurs die optimistisch zijn over belangengroepen onderschatten vaak ook de communicatieve macht van beter uitgeruste bedrijven, grote instituties en gevestigde belangen die vaak ook hun voordeel halen uit de bureaucratische affiniteit tussen henzelf en

mediaorganisaties (cf. Fishman, [1980] 1999, zie 4.1.1) (Davis, 2000, 2010; Manning, 2001). Als gevolg daarvan hebben zij veel meer kans om gepresenteerd te worden als gezaghebbende, respectabele en machtige bron en dus om hun traditionele *primary definition* voordeel te behouden (Hall et al., [1978] 1999).

4.2.2 Technologische innovaties

Een aantal auteurs stellen dat globalisering en digitalisering op een positieve manier geleid hebben tot veranderingen in de journalistieke praktijk, en dat vooral sinds de ontwikkeling van sociale media applicaties in de 21ste eeuw (Franklin, 2012; Heinrich, 2011a; McNair, 1998). Sommige auteurs menen dat de crisis van de mediasector of de nieuwsindustrie (cf. 4.1.2) niet per se ook de crisis van de journalistiek hoeft te zijn. Zij stellen dat we niet zozeer moeten focussen op de negatieve gevolgen van technologische ontwikkelingen, met rationalisatie en inkrimpingen van (buitenland)redacties. Volgens sommige auteurs was het traditionele model van (buitenland)journalistiek gedateerd, en hoeft het niet per se een negatieve ontwikkeling te zijn dat vaak onproductieve buitenlandse bureaus zijn opgedoekt en moeten we vooral oog hebben voor de toegenomen mogelijkheden voor goedkopere en diverse nieuwsgaringpraktijken die sociale media en de bestaande globale netwerken bieden (bijvoorbeeld Hamilton & Jenner, 2004; Heinrich, 2011a; Sambrook, 2010). In deze paragraaf ligt de focus op de mogelijkheden die technologische ontwikkelingen bieden voor een nieuwe vorm van (buitenland)journalistiek, met mogelijkheden voor een verbrede nieuwstoegang voor een grote verscheidenheid aan nieuwsbronnen. Het nieuwe medialandschap biedt immers kansen om (internationale) gebeurtenissen op geheel nieuwe manieren te verslaan (Franklin, 2012; Hamilton & Jenner, 2004; Yemma, 2007). Verschillende auteurs zien mogelijkheden voor een evolutie naar *network* of *networked* journalistiek die gebaseerd is op een uitgebreid netwerk van nationale en transnationale informatieleveranciers, -producenten, en -distributeurs waardoor een grotere verscheidenheid aan bronnen een stem kunnen krijgen in het nieuws. Deze auteurs zien met andere woorden de mogelijkheid voor een verbrede nieuwstoegang voor alternatieve nieuwsactoren (Beckett, 2008; Heinrich, 2011a; Hermida, Lewis & Zamith, 2012).

4.2.2.1 Nieuwe mogelijkheden in netwerkjournalistiek

Door globalisering en digitalisering is de snelheid van nieuwsverspreiding ontzettend toegenomen en kan een grotere verscheidenheid aan actoren dankzij interactieve technologieën vandaag een bijdrage leveren aan het nieuwsproductieproces (Beckett, 2008; Heinrich, 2011a, 2013; Hermida, Lewis & Zamith, 2012; Livingston, 2007). Het internet is een *push-pull medium* dat niet alleen journalisten, maar ook alle internetgebruikers toelaat om zowel informatie in de virtuele sfeer te verspreiden (*push*) als selectief informatie te verzamelen (*pull*) van een enorme verscheidenheid aan bronnen die online beschikbaar zijn (Heinrich, 2011a, p.54). Meer specifiek focussen de meeste auteurs op Web 2.0 applicaties of sociale media vanwege hun kwaliteiten om niet alleen informatie of *user-generated content* (UGC) te verzamelen (*pull*) of te verspreiden (*push*), maar ook relaties met andere gebruikers op te bouwen en te onderhouden (*netwerken*) (Papacharissi & Mendelson, 2011; Papathanassopoulos, 2011; Verweij, 2012). Sociale media maken het mogelijk voor hun gebruikers om informatie op een goedkope, interactieve, dynamische en directe manier te verspreiden in hun *netwerk* (Bélair-Gagnon, 2011; Hermida, 2010) en kunnen gedefinieerd

worden als een groep van internet *applicaties* die gebaseerd zijn op de technologische basis van Web 2.0 en die de creatie en uitwisseling van user-generated content mogelijk maken via *many-to-many* communicatie in horizontale communicatienetwerken (Kaplan & Haenlein, 2010).

Dankzij de populariteit¹ van sociale media zijn er vandaag meer nieuwsverspreiders, die niet beperkt zijn tot professionele journalisten, maar uitgebreid zijn naar overheden, ngo's, bloggers, enzovoort (Beckett & Ball, 2012; Broersma & Graham, 2012; Heinrich, 2011a, 2013; Opgenhaffen & Van Belle, 2012). Daarnaast kunnen reporters vandaag online *tools* gebruiken om nieuws en informatie te verzamelen, feiten te controleren en bronnen te ontdekken of te contacteren (Beckett & Ball, 2012; Machill & Beiler, 2011; Wolfsfeld, 2011). Door de mogelijkheden tot *many-to-many* netwerkcommunicatie wordt ten slotte de traditionele top-down informatiestroom minder prominent terwijl onmiddellijke feedback en actieve participatie van gebruikers bevorderd wordt. De fusie van interpersoonlijke en massamedia verbindt publieken met massamediaproductanten in één genetwerkte mediamatrix (Beckett, 2008; Cardoso, 2011; Castells, 2008, 2010). Samengevat kunnen we stellen dat globalisering en digitalisering van de mediasector leiden tot decentralisering van nieuwsproductie en -verspreiding en tot non-lineariteit van nieuwsstromen in een steeds meer globale nieuwsomgeving. De mogelijkheid om in *real time* te communiceren met elke (digitale) hoek van de wereld heeft het bereik van journalistieke productie en verspreiding immers enorm uitgebreid (Heinrich, 2011a; Livingston, 2007; Sweetser Trammell & Perlmutter, 2007; Wolfsfeld, 2011). Verschillende auteurs stellen dan ook dat Castells model van de netwerkmaatschappij (1996) ook toegepast kan worden op de studie van journalistiek, waarbij het netwerk in de journalistieke praktijk, net zoals in het sociale leven, het centrale productie- en organisatie-model wordt dat gebaseerd is op informatietechnologieën. Journalistieke organisaties dienen volgens deze auteurs dan ook een structurele transformatie te ondergaan om journalisten op de juiste manier uit te rusten om door de nieuwe (globale) informatiesfeer te navigeren. Het concept *network journalism* poogt met andere woorden een beschrijving te geven van de ontluikende journalistieke sfeer dat een nieuw organisatorisch raamwerk voor journalistieke operaties weerspiegelt (Heinrich, 2011a). Met betrekking tot het journalistieke bronnengebruik is vooral de vaststelling belangrijk dat online netwerken nieuwe mogelijkheden bieden om gemakkelijker en sneller in contact te komen, niet alleen met een beperkt groepje traditionele informatiebronnen (bijvoorbeeld nieuwsagentschappen, politici, pr-professionals), maar in toenemende mate ook steeds meer met niet-mainstream bronnen zoals bloggers, twitteraars, burgerjournalisten, alternatieve media van ngo's of sociale bewegingen, die kunnen optreden als *vital information deliverers* (Heinrich, 2011a, p.214). Door de beide met elkaar te combineren, kan gestreefd worden naar evenwichtige nieuwsberichtgeving die een complex en meer accuraat beeld van de gebeurtenissen schetst. Elk van deze bronnen heeft toegang tot stukjes informatie die op basis van traditionele nieuwsroutines misschien over het hoofd zouden kunnen gezien worden en die kunnen bijdragen aan het globale beeld van een nieuwsverhaal. Binnen de nieuwe, complexe globale communicatieruimte hebben informatie en interpretatieraamwerken voor

¹ In oktober 2012 bereikte Facebook de magische grens van 1 miljard profielen. Ook Twitter telt ondertussen meer dan 200 miljoen *actieve* gebruikers, Google+ meer dan 135 miljoen. Ook andere sociale netwerksites zoals Pinterest en Tumblr kunnen spectaculaire groeicijfers voorleggen. Een grote meerderheid van die gebruikers logt minstens één maal per dag in. We kunnen dus stellen dat sociale media voor vele mensen deel zijn gaan uitmaken van het dagelijks leven (Demuynck, 2013).

nieuwsverhalen meerdere facetten (Hamilton & Jenner, 2004; Heinrich, 2011a, 2011b, 2013; Sweetser Trammell & Perlmutter, 2007; Volkmer, 2003).

De impact van digitalisering en globalisering laat zich misschien wel het sterkst voelen in het domein van buitenlandjournalistiek. Daar is het (vanwege de geografische afstand, cf. Gans, 1979) veel moeilijker om toegang te verkrijgen tot bronnen dan binnen de eigen nationale grenzen. Aangezien nieuwsorganisaties steeds meer te lijden hebben onder financiële druk, zijn buitenlandredacties vaak de eersten die voelen dat er in de kosten gesneden wordt waardoor nieuwsorganisaties vaak niet meer over een buitenlandcorrespondent beschikken. In een *network journalism sphere* (Heinrich, 2011a, p. 204) hoeft dit echter niet te betekenen dat informatie van aan de andere kant van de wereld niet beschikbaar is. Nieuwe technologieën bieden bovendien mogelijkheden om informatie te verzamelen die ook door backpack of multimedia journalisten ter plaatse niet verzameld kan worden omdat ze er geen toegang tot hebben of omdat ze niet overal tegelijk kunnen zijn. Via het internet kunnen journalisten vanuit de redactie mensen contacteren en interviewen die een internationale gebeurtenis aan den lijve ondervonden hebben, of op zoek gaan naar inzichten bij mensen die kennis hebben van de betrokken mensen en plaatsen (bijvoorbeeld Cole & Hamilton, 2007; Sambrook, 2010). Bovendien laat de netwerksfeer toe om nieuws in toenemende mate te produceren vanuit een globaal perspectief (Berglez, 2008; Heinrich, 2011a, 2013). Buitenlandnieuws is immers nog altijd sterk verbonden met het 19de eeuwse idee van de natiestaat toen de media een belangrijke rol speelden in proces van natievorming en het nieuws daarom vooral gericht was op een nationaal referentieraamwerk, met veel aandacht voor officiële bronnen (Lee et al., 2005). Het gevolg daarvan is dat het internationale nieuws vaak gedomesticeerd of vertaald wordt voor het eigen nationale publiek. Door globalisering en *glokalisering* vervaagt de grens tussen binnenlandnieuws en buitenlandnieuws echter steeds meer. Beslissingen in een land kunnen ook een impact hebben op de bevolking van andere landen en daarom moet de berichtgeving deze interconnecties en complexiteit weerspiegelen. Journalistiek bevindt zich conceptueel niet langer in het centrum van één samenleving, maar wordt geïntegreerd in de communicatiecultuur van de globale netwerkmaatschappij (Castells, 2008; Hamilton & Jenner, 2004; Heinrich, 2011a; Livingston & Asmolov, 2010; Sambrook, 2010; Vargas & Paulin, 2007; Volkmer, 2003). Door in de berichtgeving van een internationale gebeurtenis niet (alleen) het eigen nationale perspectief op te nemen, maar ook het lokale perspectief van de bevolking ter plaatse en de globale impact van de gebeurtenis - het globale perspectief - draagt het buitenlandnieuws bij aan een beter begrip van de verschillende dynamieken die spelen in de geglobaliseerde wereld. Bij een *global outlook* trachten journalisten uit te leggen hoe economische, politieke, sociale, en ecologische praktijken, processen en problemen in verschillende delen van de wereld elkaar beïnvloeden, met elkaar verbonden zijn, of gelijkaardige kenmerken vertonen (Berglez, 2008; Hafez, 2009; Heinrich, 2011a; Sambrook, 2010). Dit kan volgens verschillende auteurs alleen maar gebeuren door een verbreding van de informatiecirkels, door de pluraliteit aan stemmen op te nemen die binnenkomen vanuit een verscheidenheid aan informatiekkanalen, hetgeen vandaag mogelijk gemaakt wordt door de evolutie naar een netwerksfeer (Heinrich, 2011b). Dankzij de beschikbaarheid van digitale technologieën kunnen journalisten vandaag op een goedkope en efficiënte manier een globaal netwerk van mainstream en niet-mainstream contacten opbouwen, zodat ze een globale, lokale en alternatieve invalshoek op gebeurtenissen kunnen opnemen in het nieuws. Mogelijke informatieknooppunten zijn partnerschappen met journalistieke organisaties of journalisten in de rest van de wereld, de

vele nieuwe kleine nieuwsorganisaties, maar ook burgerjournalisten, media-activisten, bloggers, enzovoort (Heinrich, 2011a; Sambrook, 2010).

4.2.2.2 Evolutie, geen revolutie

De vraag is in hoeverre nieuwsorganisaties zich reeds hebben aangepast aan deze veranderde context van nieuwsproductie, waarbij het netwerk het nieuwe model van journalistieke interactie zou kunnen worden. Deze netwerkstructuur vereist immers een grotere openheid van nieuwsorganisaties en een transformatie van de traditionele benadering van nieuwsverzameling, -productie en -verspreiding (Beckett & Ball, 2012; Franklin, 2012; Heinrich, 2011a, 2011b, 2013).

De meeste auteurs zijn terughoudend en stellen dat er in de praktijk van nieuwsproductie – op een paar uitzonderlijke gevallen na – nog maar weinig empirische bewijzen te vinden zijn voor de evolutie naar netwerkjournalistiek. Verschillende auteurs stelden vast dat – zeker bij krantenjournalisten – de klassieke nieuwsgaringmethoden zoals telefoongesprekken en de klassieke journalistieke bronnen zoals nieuwsagentschappen, gerecycleerde artikels van andere nieuwsmedia en persberichten – nog altijd het populairst blijven (Knight, 2011; Lovink, 2012; Machill & Beiler, 2011; Paterson, 2006), ook in Vlaanderen (De Keyser, 2010). Met betrekking tot online tools hebben meerdere auteurs de steile opgang geobserveerd van Web 1.0 zoekmachines, e-mail, websites van private actoren, en online archieven (De Keyser, 2010; Machill & Beiler, 2011). Het gebruik van interactieve Web 2.0 sociale media platformen bij de nieuwsgaring² blijkt daarentegen nog grotendeels verwaarloosbaar (Bélair-Gagnon, 2011; Holcomb, Gross & Mitchell, 2011; Knight, 2011; Machill & Beiler, 2011). In 2008 stelde 27% van de Vlaamse journalisten (bijna) nooit een weblog te bezoeken, een online videofilmje te raadplegen (36%), te chatten (81%), sociale netwerksites te raadplegen (75%), of nieuwsgroepen/discussielijsten te volgen (68%) (De Keyser, 2010). In het vervolg van dit rapport zullen we echter op basis van de nieuwste golf van de journalistenenquête in 2013 vaststellen dat Vlaamse journalisten zich stilaan bewust aan het worden zijn van de toegenomen mogelijkheden die online netwerken kunnen bieden bij de nieuwsgaring, al moeten we ook realistisch blijven gezien de meerderheid van de journalisten het gebruik van Web 2.0 tools nog niet heeft opgenomen in de dagelijkse nieuwsroutines (zie 6.2). Wanneer journalisten toch verhalen via sociale media verzamelen, worden ze doorgaans voorgesteld als *een van de vele* getuigenissen – een willekeurige steekproef uit de grote hoeveelheid materiaal – of ze worden ver weg van de traditionele berichtgeving weggestopt in aparte secties (bijvoorbeeld *CNN iReport*). Het lijkt erop dat sociale media bronnen slechts zelden opgenomen worden in de traditionele verslaggeving (Heinrich, 2011b). Bovendien hebben verschillende onderzoeken aangetoond dat het merendeel van de informatie op het internet en sociale media sites afkomstig is van de traditionele nieuwsmedia, en dus niet zo vernieuwend is als vaak wordt aangenomen (Phillips & Witschge, 2012; Vis, 2013; Wolfsfeld, 2011).

² Sociale media platformen worden wel in toenemende mate gebruikt als tool om zelf nieuws te verspreiden (*push*), om de nieuwsorganisatie te promoten, en om de band met het publiek te onderhouden, maar deze applicaties vallen buiten het bereik van deze studie (Broersma & Graham, 2012; Cozma & Chen, 2013; Heinrich, 2013; Holcomb, Gross & Mitchell, 2011).

Wat betreft de diversiteit aan bronnen die een stem krijgen in het nieuws, stelden evenzeer verschillende studies vast dat de trend naar netwerkjournalistiek voorlopig dode letter lijkt te blijven (Vargas & Paulin, 2007). Zo concludeerden Livingston en Bennett (2003) op basis van inhoudsanalytisch onderzoek van *CNN* buitenlandverslaggeving (1994-2001) dat nieuwe technologieën, die live reporting vanuit verre locaties mogelijk maken, weliswaar geleid hebben tot een groter aandeel *event-driven* of spontane internationale gebeurtenissen in het nieuws, maar dat journalisten daarbij nog altijd evenveel afhankelijk blijven van officiële bronnen (overheid en regering) voor informatie over de precieze omstandigheden, de acties die zullen ondernomen worden, enzovoort. Ze stelden enkel een verschuiving vast in de rol van die officiële bronnen van agenda setters voor institutionele, geplande gebeurtenissen naar bronnen die reageren op een *event-driven* gebeurtenis (Volkmer & Fridaus, 2013; Wolfsfeld, 2011). Lee et al. (2005) stelden eveneens vast dat de buitenlandberichtgeving ook in de 21ste eeuw gedomineerd wordt door mainstream bronnen, voornamelijk de overheid en de regering omdat zij optreden als de vertegenwoordigers van het *nationale belang*. De nieuwsmedia vertrouwen op politieke autoriteiten - voornamelijk het staatshoofd, het ministerie van Buitenlandse Zaken en de verschillende ambassades - om het buitenlands beleid vanuit het nationale belang te vertalen. In het geval dat journalisten zich wel tot sociale media richten bij de nieuwsgaring, wijzen sommige onderzoekers bovendien op het gevaar van *astroturfing* waarbij pseudo-groepen schijnbare onafhankelijke informatie promoten op sociale netwerksites die eigenlijk verdoken reclame is voor een product of organisatie. Op die manier proberen mainstream bronnen hun invloed op het publieke debat uit te breiden naar de netwerksfeer (Knight, 2011). De pr-industrie staat immers ook niet stil en breidt haar activiteiten verder uit van informatiesubsidies naar sociale media applicaties. Verschillende auteurs wijzen ook op de toenemende aandacht in het nieuws voor internationale bedrijven die door de dalende impact van de natiestaat in de globale publieke sfeer steeds meer het verloop van globale financiële en economische processen bepalen (Aday & Livingston, 2008; Vargas & Paulin, 2007).

Tenslotte hebben een aantal studies vastgesteld dat het meeste buitenlandnieuws nog altijd eerder verteld wordt vanuit een nationaal dan vanuit een globaal perspectief (bijvoorbeeld Hafez, 2009; Heinrich, 2011b; Goris, 2014). Lee et al. (2005) onderzochten de verslaggeving over de overdracht van Hong Kong van Britse in Chinese handen en stelden vast dat de berichtgeving door meer dan 8000 journalisten en 776 mediaorganisaties op een heel andere manier gebracht werd. In China werd het gebeuren bijvoorbeeld beschreven als een nationale triomf tegenover het kolonialisme, maar in de meeste westerse landen als een illustratie van de vijandige en niet-democratische grootmacht die China aan het worden was. Sommige landen zoals Canada en Australië benadrukten de specifieke relevantie van Hong Kong ten opzichte van hun eigen natie, Britse media ademden nostalgie naar het koloniale tijdperk uit, Japanse media focusten op economische belangen, terwijl de Amerikaanse media hamerden op hun eigen rol als beschermer van democratische waarden, enzovoort. Hafez (2009) vermeldt een aantal mogelijke hindernissen voor een grotere globale complexiteit in buitenlandverslaggeving, zoals een gebrek aan internationale opleiding bij de meeste journalisten, (ver)taalproblemen die de toegang tot bronnen bemoeilijken, de krimpende correspondentennetwerken en de afhankelijkheid van aangeleverd nieuws en informatiesubsidies, en de afhankelijkheid van de meeste nieuwsmedia van nationale in plaats van internationale markten. Volgens sommige auteurs is de trage adoptie van netwerkjournalistiek te wijten aan de conservatieve instelling van veel journalisten en

nieuwsorganisaties. Veel nieuwsorganisaties zouden nog niet beseffen welke impact de evoluerende netwerksfeer heeft op hun werk en dat de traditionele top-down organisatiemodellen niet tegemoet komen aan de nieuwe manieren waarop informatie verspreid wordt (Heinrich, 2011a; Van Der Haak, Parks & Castells, 2012). Verschillende etnografische en interviewstudies hebben aangetoond dat ook veel journalisten zelf twijfelen omwille van de tijd die ze moeten investeren om vertrouwd te worden met de nieuwe professionele praktijken (Thurman, 2008). Journalisten zijn zo bezig met hun dagelijkse taken dat er door de hoge werkdruk geen tijd en ruimte overblijft om hun verslagen op een nuttige manier aan te vullen met UGC en alternatieve bijdragen (Beckett, 2010; Paulussen & Ugille, 2008). Veel journalisten vinden bovendien dat sociale media geen vervanging kunnen zijn voor face-to-face contact en het zelf meemaken en zien van gebeurtenissen door de journalist (Bélair-Gagnon, 2011; Thurman, 2008). Specifiek met betrekking tot UGC zijn ze bezorgd om de manieren waarop niet-professioneel geproduceerde inhoud een gevaar kan vormen voor traditionele journalistieke normen (bijvoorbeeld objectiviteit, waarachtigheid). Uit interviews blijkt dat ze vooral hun bedenkingen hebben bij de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van deze informatie. In een online omgeving is de identiteit van een gebruiker niet altijd duidelijk (bijvoorbeeld pseudoniemen) waardoor belangenconflicten niet altijd onthuld worden. Er zijn ook talloze voorbeelden van nieuwsberichten die opgepikt zijn op Twitter en later ongecontroleerde geruchten en wilde onjuistheden bleken te zijn. De meeste journalisten benadrukken dan ook dat ze UGC enkel gebruiken wanneer er echt niks beter beschikbaar is (Broersma & Graham, 2012; Heinrich, 2011a; Hermida, 2010; Machill & Beiler, 2011).

Ondanks het feit dat de meeste onderzoekers ervan overtuigd zijn dat netwerkjournalistiek in de praktijk voorlopig grotendeels dode letter blijft, zijn er toch steeds meer voorbeelden van gebeurtenissen waaruit blijkt dat journalisten hun professionele normen uit praktische overwegingen aanpassen aan de mogelijkheden voor nieuwsgaring die sociale media bieden, al blijft het voorlopig vooral bij uitzonderingen en experimenten (Beckett & Ball, 2012; Heinrich, 2013; Hermida, 2010; Witschge, 2012). Verschillende auteurs omschrijven hoe sociale media kunnen optreden als een gratis online nieuwsagentschap, dat vooral bij *breaking news* een belangrijke rol kan spelen. Vaak verspreiden ooggetuigen het nieuws over of beelden van een gebeurtenis via sociale media nog voordat journalisten ter plaatse zijn of mainstream bronnen hun officiële versie van de feiten kunnen geven. In veel van dergelijke gevallen neemt daardoor het belang van niet-mainstream bronnen als *eerste* bron toe terwijl het belang van officiële bronnen afneemt, hetgeen wijst op een verbrede nieuwstoegang (Broersma & Graham, 2012; Cozma & Chen, 2013; Opgenhaffen & Van Belle, 2012; Verweij, 2012; Vis, 2013; Volkmer & Fridaus, 2013). Vooral Twitter - en in beperktere mate ook blogs - is goed op weg om het snelste middel te worden om informatie te delen en verspreiden over het live verloop van een gebeurtenis via *person-to-person dissemination of information* (Lotan et al., 2011, p.1379). De onmiddellijkheid van informatie-uitwisselingen op Twitter - tweets zijn beperkt tot 140 tekens hetgeen verplicht om to-the-point te zijn - in combinatie met de mogelijkheid tot niet-wederzijdse informatie-uitwisselingen tussen mensen die niet per se een band hebben, maakt dat het als platform uitermate geschikt is voor de verspreiding van breaking news en frequente nieuwsupdates (Hermida, 2010; Lenatti, 2009; Steiner & Roberts, 2011). Daarnaast kunnen het internet en sociale media een alternatief bieden om minder afhankelijk te zijn van overheidsinformatie, zeker in het geval van verslaggeving in conflictgebieden of ondemocratische samenlevingen, wanneer journalisten niet zomaar

kunnen gaan en staan waar ze willen, tenzij op gevaar van eigen leven. In de literatuur zijn reeds verschillende cases besproken waarbij netwerkjournalistiek een antwoord geboden heeft op de praktische belemmeringen van de journalistieke actievrijheid. Verschillende auteurs zijn bijvoorbeeld enthousiast over de veronderstelde veranderingen in het journalistieke bronnengebruik tijdens de Arabische Lente in het voorjaar van 2011. In Egypte bijvoorbeeld brachten westerse journalisten door de woelige omstandigheden vooral verslag uit vanop hun hotelbalkon met uitzicht op de massa op het Tahrirplein, terwijl gedecentraliseerde amateurverslaggevers via sociale netwerksites verslag uitbrachten over de gebeurtenissen tijdens de protesten. Ze verschaften ook achtergrond, analyse, en *real-time fact checking* van beweringen van de staat over het verloop van de gebeurtenissen (Heinrich, 2011b; Russell, 2011). Verschillende - ook Vlaamse (Van Leuven, Heinrich & Deprez, 2013) - studies stelden vast dat traditionele nieuwsorganisaties zich bij de berichtgeving over de straatprotesten in verschillende Arabische landen niet alleen tot hun eigen verslaggevers ter plaatse en tot officiële bronnen wendden, maar ook tot wat *networked participants in the drama* via sociale media zelf vertelden over wat er aan het gebeuren was (Heinrich, 2011b; Russell, 2011, p.1238), onder andere omdat ongecontroleerde verhalen van sociale media soms de enige de facto informatiebron over de protesten waren (BBC Trust, 2012; Hermida, 2010; Russell, 2011). Sommige auteurs verwachten echter dat de verschillende incidenten waarbij sociale media een interessante nieuwsbron bleken te zijn steeds meer journalisten zullen overtuigen van de meerwaarde die sociale media kunnen bieden bij de nieuwsgaring (Opgenhaffen & Van Belle, 2012).

5 VRAAGSTELLING EN METHODE

De hierboven besproken tweespalt in de literatuur met betrekking tot de gevolgen van rationalisatie en digitalisering van nieuwsproductie voor het journalistieke bronnengebruik vormt de rode draad van dit onderzoeksrapport en wordt weerspiegeld in de twee centrale onderzoeksvragen:

Enerzijds stellen sommige onderzoekers dat de toegenomen nadruk op kostefficiëntie en de daaruit volgende stijgende werkdruk (buitenland)journalisten transformeert van informatieproducenten in informatiemakelaars. Vanuit die optiek is de eerste centrale onderzoeksvraag: ***In hoeverre recycleren Vlaamse journalisten enerzijds informatie van nieuwsagentschappen of andere nieuwsmedia en anderzijds van informatiesubsidies, en in hoeverre vergroot deze situatie de dominantie van mainstream bronnen in het nieuws?***

Andere onderzoekers wijzen erop dat de krimpende middelen geen drama hoeven te zijn dankzij de oneindige beschikbaarheid van goedkope online informatiebronnen die voldoende alternatieven bieden voor een diverse en kwalitatieve nieuwsgaring. De tweede centrale onderzoeksvraag is daarom: ***In welke mate maken Vlaamse journalisten bij de nieuwsgaring gebruik van sociale media toepassingen en in hoeverre komt dit tot uiting in een verbreding van de nieuwstoegang voor niet-mainstream of alternatieve bronnen?***

Het onderzoeksdesign is longitudinaal en multimethodisch, hetgeen toelaat om enerzijds verschuivingen in het journalistieke bronnengebruik vast te stellen en anderzijds de centrale onderzoeksvragen vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. De studie bestaat uit drie onderzoeksluiken. In eerste instantie hebben we getracht om een uitgebreid beeld te schetsen van het bronnengebruik van Vlaamse journalisten aan de hand van een grootschalig enquêteonderzoek. Vervolgens hebben we deze (zelf-gerapporteerde) kwantitatieve bevindingen uit de journalistensurvey verder uitgediept aan de hand van twee nevenonderzoeken. In een eerste fase schetsen we aan de hand van inhoudsanalytisch onderzoek een algemeen overzicht van hoe vaak alternatieve nieuwsactoren (in de zin van ngo's en alternatieve nieuwsmedia) aan bod komen in de Vlaamse nieuwsmedia (televisie en kranten) en meer specifiek als bron in het buitenlands en internationaal nieuws. Op basis van deze resultaten hebben we in een tweede fase verschillende input-outputanalyses uitgevoerd, waarbij werd nagegaan in welke mate (pers)berichten of content van geselecteerde ngo's (AZG en Consortium 1212), overheidsinstanties (ministerie van Buitenlandse Zaken en de Europese Commissie) en alternatieve nieuwsmedia (MO* magazine) worden overgenomen door de mainstream nieuwsmedia. Via deze input-output analyses krijgen we meer zicht op het achterliggende nieuwsproductieproces waarbij journalisten bronmateriaal omzetten in een nieuwsbericht. In een laatste fase werden deze kwantitatieve bevindingen afgetoetst bij een selectie van twintig Vlaamse buitenlandjournalisten en redacteurs ter verdieping van de resultaten en verdere contextualisering.

In wat volgt, staan we stil bij de verschillende methodes die gehanteerd werden in de onderzoeksluiken.

5.1 De journalistenenquête

De journalistenenquête kadert in een lange onderzoekstraditie binnen het *Center for Journalism Studies* van de Universiteit Gent waarbij vijfjaarlijks een uitgebreide vragenlijst wordt voorgelegd aan de volledige beroepsgroep in Vlaanderen (en vanaf 2013 ook in Wallonië) die peilt naar het globale profiel van de Vlaamse beroepsjournalist. De volledige vragenlijst bestaat uit 62 vragen die onderverdeeld zijn in tien modules. De modules waaruit geput wordt voor dit onderzoeksrapport omvatten vragen over de journalistieke taken, de werkvoorwaarden, het journalistieke bronnengebruik, en de professionele opvattingen.

De onderzoekpopulatie heeft betrekking op alle Vlaamse *beroepsjournalisten*. Deze titel is in België wettelijk beschermd door de wet van 30 december 1963. Bij de nieuwe golf van de journalistenenquête werden ook officieel erkende *journalisten van beroep* uit de gespecialiseerde periodieke pers bevroegd, maar om redenen van vergelijkbaarheid met de vorige golf van de journalistenenquête in 2008 hebben we deze groep professionals niet in de analyses opgenomen. Verder vallen ook de groeiende groep burgerjournalisten en niet-erkende professionele journalisten buiten het bereik van deze studie. De enquête onder Vlaamse beroepsjournalisten liep van 20 december 2012 tot 7 februari 2013. Net als de voorgaande jaren werden alle actieve beroepsjournalisten in Vlaanderen uitgenodigd om de vragenlijst in te vullen. De vragenlijst werd verzonden met het decembernummer van *De Journalist* dat maandelijks bij alle leden van de journalistenvereniging in de bus valt. Op die manier ontving de volledige populatie van 2295 Vlaamse beroepsjournalisten een uitnodiging. Na bijna twee maanden, waarin via e-mail twee herinneringen werden verzonden om een zo hoog mogelijke responsgraad te bereiken, hadden 750 beroepsjournalisten de enquête ingevuld. Dat betekent een respons van 32.7% (ten opzichte van 30.6% in 2008 en 45.0% in 2003). Als we de groep journalisten die deelnam aan de enquête (n=750) vergelijken met het volledige databestand van de VVJ, dan zien we dat de steekproef representatief is voor de hele beroepsgroep wat betreft gender, leeftijd en lidmaatschap van de VVJ. Bijgevolg kunnen de resultaten veralgemeend worden naar de totale onderzoekspopulatie. De analyses zijn telkens uitgevoerd voor de totale steekproef van 750 beroepsjournalisten, maar we bekijken telkens ook apart de bevindingen voor de groep journalisten die buitenlandnieuws als (een van hun) specialisatie(s) aangegeven hebben (n=95) en de groep journalisten die al dan niet fulltime of als freelancer voor een nieuwsagentschap werken (n=45).

5.2 Alternatieve media en ngo's in het Vlaamse buitenlandnieuws

Bij een nevenproject gingen we in een eerste fase aan de hand van inhoudsanalytisch onderzoek na hoe vaak enerzijds Vlaamse alternatieve media en anderzijds Vlaamse (afdelingen van internationale) ngo's als bron aan bod komen in de Vlaamse nieuwsmedia en meer specifiek in het buitenlands en internationaal nieuws.

Voor de afbakening van Vlaamse alternatieve media baseerden we ons op de inventarissen van Everaerts (2011)³ en Joye (2012)⁴. De lijst in bijlage 1 is ruim opgesteld en brengt verschillende actoren samen zoals IPS Vlaanderen, MO* magazine, DeWereldMorgen.be en Apache die door aandacht te besteden aan onderbelichte regio's en onderwerpen alsook door resoluut te kiezen voor achtergrond, duiding en verdiepende analyse een alternatief wensen te bieden voor het bestaande mainstream nieuwsaanbod. In het algemeen hanteert men in de wetenschappelijke literatuur de term alternatieve media voor een breed gamma aan media die ontstonden (en nog steeds ontstaan) als reactie op het onevenwicht in de internationale nieuwswereld, zowel structureel (bijvoorbeeld blijvende dominantie van Westerse nieuwsagentschappen als Reuters of Westerse nieuwsmedia als BBC of CNN) als inhoudelijk of symbolisch (bijvoorbeeld beperkte aandacht voor bepaalde thema's en regio's). Ruim omschreven willen alternatieve media zich, inhoudelijk en organisatorisch, afzetten tegen de traditionele, commerciële media (Atton, 2002; Atton & Hamilton, 2008). Ook in Vlaanderen zijn er vanuit kritiek op de mainstream buitenlandberichtgeving verschillende alternatieve media ontstaan die zich onderscheiden op kenmerken als het soort nieuws, de behandelde actoren en onderwerpen, de mate van participatie van de burger, ... Dit alternatief of aanvullende perspectief sluit uiteraard niet uit dat de behandelde onderwerpen vaak dezelfde zijn als deze in de traditionele mainstream media, maar alternatieve media onderscheiden zich door de *manier* waarop deze onderwerpen aan bod komen. In dit rapport beperken we ons tot alternatieve media die in ruime zin aan nieuwsgaring, -productie en -verspreiding doen in de context van buitenlandberichtgeving. Om die redenen namen we in het overzicht geen alternatieve websites of e-zines op die sterk gelinkt zijn aan of een spreekbuis zijn van (lokale) ideologische of politieke partijen en bewegingen.

Op vlak van ngo's hebben we een selectie gemaakt vanuit de overweging dat de actoren een voldoende internationale gerichtheid moesten hebben zodat ze relevant zijn voor een analyse op basis van buitenlands en internationaal nieuws. Deze lijst in bijlage 1 bevat zowel lokale organisaties die zich inzetten voor internationale doeleinden zoals Vredeseilanden of Wereldsolidariteit als nationale afdelingen van internationale ngo's zoals Oxfam, Unicef of Artsen Zonder Grenzen.

Voor de analyse van het *één*- en het *vtm*-nieuws maakten we gebruik van het TV Nieuwsarchief van Steunpunt Media. Voor de kranten werd gebruik gemaakt van Mediargus (GoPress) en dit voor de volgende selectie van kranten: *De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg*. Om de aanwezigheid van alternatieve media en ngo's als bron in buitenlandberichtgeving in kaart te

³ Zie <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=7&detail=1252>

⁴ Joye, S. (2012). *Evaluatie van de uitvoering van de beheersovereenkomst 2008-2012 tussen de Vlaamse Gemeenschap en vzw Wereldmediahuis en vzw Inter Press Service Vlaanderen*. Vertrouwelijk evaluatierapport, Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen.

brengen werden de namen van de betrokken actoren, zijnde de geselecteerde Vlaamse alternatieve media en ngo's, als trefwoorden ingegeven. Het coderen van de krantenartikels gebeurde aan de hand van dezelfde variabelen voor het televisienieuws. Gezien de onderzoeksvragen werden minder relevante berichten over bijvoorbeeld lokale binnenlandse activiteiten uit de sample gefilterd. Vervolgens hebben we per relevant krantenartikel aangegeven of de alternatieve nieuwsactoren of ngo's als bron aan bod kwamen, of deze voorkwamen in puur buitenlands nieuws of in een mix tussen binnenlands en buitenlands nieuws, en in welke context (thema's) deze aan bod kwamen. Het was in eerste instantie de bedoeling om de analyse voor het volledige jaar 2012 uit te voeren. Op het moment van de studie was het gecodeerde databestand voor televisienieuws uit 2012 echter nog niet volledig beschikbaar. Daarom hebben we besloten om een analyseperiode van één jaar te analyseren met als einddatum de laatst gecodeerde televisie-uitzendingen. Specifiek betreft dit de periode van 1 oktober 2011 tot en met 30 september 2012. Dezelfde tijdsperiode werd gehanteerd voor het krantenonderzoek.

Zonder voorop te willen lopen op de feiten bracht het in kaart brengen van de aanwezigheid van alternatieve nieuwsactoren echter aan het licht dat Vlaamse nieuwsmedia in het algemeen slecht scoren op het vlak van consistente bronvermelding, specifiek wat de overname van aangeleverde informatie van alternatieve nieuwsmedia betreft. De resultaten van deze studie noopten er ons bijgevolg toe om het onderzoeksdesign van de volgende fase aan te passen (zie 5.3). Concreet werd de nadruk daar vooral gelegd op ngo's en minder op alternatieve nieuwsmedia gezien de content van deze laatste minder (transparant) werd overgenomen. Uit de analyse bleek eveneens dat bepaalde actoren opmerkelijk succesvoller zijn dan andere wat onze keuze van cases voor de input-outputanalyses heeft bepaald.

In de tweede fase van input-outputanalyses (Lams, 2011; Quandt, 2008) werd nagegaan in welke mate (pers)berichten en content van ngo's en alternatieve nieuwsmedia werden overgenomen in mainstream nieuwsmedia. Zoals eerder gesteld lieten de data echter enkel toe om een doorgedreven input-outputanalyse uit te voeren voor het luik rond ngo's waarbij de specifieke case van Artsen Zonder Grenzen werd geselecteerd (zie 5.3). Voor alternatieve nieuwsmedia bleef het onderzoeksopzet beperkter en viel de keuze op MO* Magazine gezien deze bij de meest frequent vermelde alternatieve nieuwsmedia naar voren komt in de mainstream nieuwsmedia. Bijgevolg kunnen deze resultaten niet veralgemeend worden, maar zijn ze wel indicatief voor een aantal tendensen. Concreet selecteerden we de nummers van oktober 2011 en van september 2012 van MO*. Op die manier werd zowel het begin als het einde van de onderzoeksperiode belicht. We focusten hierbij op de overname van artikels in kranten en niet in het televisienieuws omdat de resultaten van de eerste fase van het onderzoek op een gebrekkige tot onbestaande bronvermelding in het televisienieuws wezen. Via Mediargus (GoPress) werd vervolgens aan de hand van trefwoorden gezocht naar verwijzingen naar de artikels van MO* in een selectie van kranten (*De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg*).

5.3 Input-output inhoudsanalyses: Persberichten in het nieuws

Ondanks het feit dat journalistiek een brongedreven praktijk is, is de hoeveelheid onderzoek over *sourcing* nogal beperkt. Vooral onderzoek van de manier waarop en de conventies hoe bronnen opgenomen worden in nieuwsberichten ontbreekt (Broersma & Graham, 2012). Bovendien heerst er op veel redacties - ook in Vlaanderen (bijvoorbeeld Joye, 2010; Van Hout & Jacobs, 2008; Van Hout, Pander Maat & De Preter, 2011) - een nonchalante houding ten opzichte van brontransparantie. Vaak wordt als excuus gegeven dat tijd- en ruimtebeperkingen niet toelaten om al te veel uit te weiden over de manier waarop een nieuwsbericht tot stand gekomen is, en dat dit bovendien ook zeer vervelend zou zijn voor het publiek (Rupar, 2006). Voor zover het bronnen van journalistieke oorsprong betreft, is de vraag vooral in hoeverre het ethisch is om materiaal van andere nieuwsorganisaties - al dan niet tegen betaling - zonder bronvermelding over te nemen⁵ (Broersma, 2009; Czarniawska, 2011; Paterson, 2006; Phillips, 2012). Met betrekking tot pr-materiaal is een andere vraag echter nog veel urgenter, gezien het hier gaat om informatie van niet-media bronnen, die - in het geval men niet transparant is over het gebruik ervan - voorgesteld wordt als evenwichtige en gecontroleerde informatie in het publieke belang. Verschillende studies hebben aangetoond dat het gebruik van pr-materiaal in de nieuwsoutput vaak moeilijk empirisch te traceren is (Buijs et al., 2009; Dimitrova & Strömbäck, 2009; Lewis et al., 2006; Reich, 2010). Dat is niet alleen het gevolg van de hierboven besproken technologische (mogelijkheid tot digitaal knippen en plakken) en professionele (enerzijds staat de nieuwssector onder druk, anderzijds zijn pr-activiteiten geprofessionaliseerd en veel subtieler dan vroeger) ontwikkelingen waardoor pr-materiaal soms in het nieuws terechtkomt zonder dat journalisten zich daar zelfs maar bewust van zijn (Reich, 2010; Rupar, 2006). Verschillende studies hebben aangetoond dat journalisten en pr-professionals hun wederzijdse uitwisselingen vooral ook vaak verhullen in een *smokescreen of anonymity* (Reich, 2010, p.811). Enerzijds willen pr-professionals hun informatiesubsidies immers het aura meegeven van originele journalistieke content die het publieke belang dient. Anderzijds willen journalisten hun professionele imago in stand houden en niet beschouwd worden als luie nieuwsproducenten die hun publieke plicht uitbesteden aan een derde, vooringenomen partij (Davis, 2000; Dinan & Miller, 2009; Reich, 2010; Van Hout & Jacobs, 2008).

Om deze redenen hebben we ervoor geopteerd het onderzoeksdesign uit te breiden met twee input-output analyses (Lams, 2011; Quandt, 2008). Deze onderzoeksmethode kan beschouwd worden als een specifieke vorm van inhoudsanalyse waarbij niet enkel de media-inhoud op zich beschreven wordt, maar ook het materiaal dat mee aan de basis ligt van deze media-inhoud. Meer specifiek wilden we onderzoeken in welke mate persberichten van ngo's en overheidsorganen (input) worden opgenomen in de Vlaamse berichtgeving over - gezien de specifieke kernactiviteiten van Artsen Zonder Grenzen en het Consortium 1212 - humanitaire hulpverlening (output) en in hoeverre journalisten daarbij transparant zijn over het gebruik van deze persberichten. Bij de concrete uitwerking van het onderzoeksdesign hebben we geopteerd voor een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve inhoudsanalyse om ook een meer diepgaande lezing van de input en output mogelijk te maken (Van den Bulck, 2010; Wester & Pleijter, 2006).

⁵ Zie de opmerking in het besluit over het recente initiatief van de Vlaamse Nieuwsmedia om een charter op te stellen voor *fair use* van nieuwsberichten (Vlaamse Nieuwsmedia, 2013).

Vanuit de vaststelling in de literatuur dat sommige auteurs verwachten dat internationale ngo's als alternatieve actor in toenemende mate mee de berichtgeving over welbepaalde globale onderwerpen bepalen (zie 4.2.1.2), onderzochten we aan de hand van twee studies in welke mate ze daadwerkelijk een meer evenwichtige nieuwstoegang genieten ten opzichte van mainstream bronnen.

Voor de eerste input-output analyse hebben we op basis van de vaststelling in 5.2 als specifieke case Artsen Zonder Grenzen (AZG) geselecteerd als internationale ngo waarvan we de evolutie als *news source organization* wilden onderzoeken. AZG is ongetwijfeld een van de meest bekende ngo's in Vlaanderen en beschikt over een uitgebreid archief van persberichten hetgeen een longitudinaal onderzoekopzet mogelijk maakt. Verder selecteerden we de vier grote Vlaamse kranten (*De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad*, *Het Laatste Nieuws*) in de periode 1995 tot 2010. In deze geselecteerde onderzoeksjaren 1995 en 2010 verzamelden we alle persberichten van AZG (input) om vervolgens hun uiteindelijke weergave in de nieuwsoutput te bestuderen. De verzameling van de nieuwsberichten uit 1995 gebeurde handmatig in het universiteitsarchief, terwijl voor de berichten uit 2010 de online database Mediargus kon geraadpleegd worden (trefwoorden AZG of *Artsen Zonder Grenzen*). In beide gevallen gingen we in een eerste fase in alle edities tot 7 dagen na de publicatie van het respectievelijke persbericht op zoek naar nieuwsberichten over AZG. In een tweede fase filterden we hieruit alle nieuwsberichten over AZG die minstens deels gebaseerd waren op AZG persberichten. Deze overeenstemming kan betrekking hebben op een (gedeeltelijke) letterlijke overname van (delen van) het persbericht. Onderzoek heeft echter aangetoond dat journalisten in veel gevallen persberichten niet letterlijk overnemen, maar in hun eigen woorden herschrijven of gebruiken als aanvulling bij een eigen nieuwsproductie. Ook dergelijke nieuwsberichten maken deel uit van het analysemateriaal. Deze selectieprocedure resulteert uiteindelijk in 138 AZG persberichten en 105 nieuwsberichten die op deze persberichten gebaseerd zijn.

Een tweede input-output analyse werd opgezet vanuit een comparatief perspectief om de nieuwstoegang van ngo's en mainstream bronnen te vergelijken op een welbepaald tijdsmoment. We selecteerden opnieuw AZG als internationale ngo, maar vulden het analysemateriaal ook aan met persberichten van het Belgisch Consortium voor Noodhulp situaties 1212. Deze keuze is ingegeven door de vaststelling dat we zo twee verschillende types ngo's kunnen vergelijken. AZG is het prototype van de traditionele ngo die op regelmatige tijdstippen persberichten over haar activiteiten verspreidt. Het Consortium 1212 daarentegen is een tijdelijke samenwerking tussen vijf Vlaamse (afdelingen van internationale) ngo's (Caritas International, Dokters van de Wereld, Handicap International, Oxfam Solidariteit en Unicef België) die zo hun krachten bundelen tijdens grote humanitaire crisismomenten. Het Consortium werd opgericht in de jaren 1970 als tegemoetkoming aan de vraag van de media om duidelijker te communiceren en slechts één rekeningnummer te voorzien (Mooijman 2005). We verwachtten met andere woorden dat persberichten van het Consortium 1212 relatief gezien in meer nieuwsberichten resulteren. Gezien de focus op humanitaire noodhulp zijn overheidsinstanties de belangrijkste mainstream bronnen. We selecteerden twee overheidsorganisaties, meer bepaald op nationaal (Ministerie van Buitenlandse Zaken) en op internationaal (Europese Commissie) niveau. Alle persberichten van deze vier organisaties zijn beschikbaar op hun website. In overeenstemming met de vorige studie onderzochten we de vier grote Vlaamse kranten in het onderzoeksjaar 2011. De

verzameling van de nieuwsberichten gebeurde automatisch via de online database Mediargus (met als trefwoord de naam van de organisatie) waarna we opnieuw alle nieuwsberichten selecteerden over de vier organisaties die inhoudelijk gebaseerd waren op de persberichten (cf. supra). Deze selectieprocedure resulteert uiteindelijk in 196 persberichten en 56 nieuwsberichten die op deze persberichten gebaseerd zijn.

Tot slot een woord over de validiteit van het onderzoek. De beide steekproeven zijn op een representatieve manier uitgevoerd, het waarnemingsinstrument meet op een correcte manier de begrippen uit het conceptueel model, en we hebben er ook uitvoerig op toegezien dat de juiste statistische analyses toegepast werden op de verschillende variabelen en dat deze kwantitatieve bevindingen verder uitgediept werden door een kwalitatieve lezing van het materiaal. De betrouwbaarheidsvraag wordt op een verschillende manier beantwoord voor de twee input-output analyses. De longitudinale studie van AZG persberichten werd uitgevoerd door één codeur waardoor we de *intra-betrouwbaarheid* of *stabiliteit* hebben berekend (Wester & van Selm, 2006). Alle kappa-waarden bevinden zich tussen 0.70 en 1.00 waardoor we kunnen spreken van een goede tot uitstekende codeerovereenstemming. Voor de vergelijkende input-output analyse was het aantal registratie-eenheden beperkt tot 56 krantenartikels waardoor een traditionele betrouwbaarheidstest bijna zou neerkomen op een volledige hercodering van alle materiaal. Daarom hebben we besloten om de coderingen te laten uitvoeren door twee codeurs, om vervolgens hun interpretaties van het analysemateriaal naast elkaar te leggen om zo een eenduidige interpretatie van het meetinstrument te garanderen. Door het gebruik van transcripties en overzichten kunnen we stellen dat ook de kwalitatieve analyses bij beide studies op een betrouwbare manier zijn uitgevoerd.

Tot slot geven we nog een overzicht van de verschillende kwantitatieve studies en de volgorde waarin ze in de volgende hoofdstukken zullen besproken worden.

Tabel 5.1 Overzicht van de verschillende kwantitatieve studies				
Studie	Media	Periode	N	H
Enquête: Bronnengebruik Vlaamse journalist	Elk generalistisch nieuwsmedium	2013	750 journalisten	6
Inhoudsanalyse: Alternatieve media en ngo bronnen	Kranten en televisie	Okt 11- Sept 12	12 alternatieve media	7.1
			26 ngo's	7.2
Input-output-analyse I: Berichten van MO*	Berichten en kranten	Okt 11- Sept 12	214 MO* berichten 11 krantenartikels	7.3
Input-output analyse II: Persberichten AZG	Persberichten en kranten	1995 2010	138 persberichten 105 artikels	8
Input-output analyse III: Persberichten ngo's en overheid	Persberichten en kranten	2011	196 persberichten 56 artikels	8

5.4 Kwalitatieve diepte-interviews met buitenlandjournalisten

Als aanvulling op de eerste kwantitatieve onderzoeksfase (2012-2013) werden de kwantitatieve bevindingen vervolgens verder uitgediept aan de hand van een reeks van diepte-interviews met een selectie van Vlaamse buitenlandjournalisten. In deze kwalitatieve onderzoeksfase (2014-2015) probeerden we het nieuwsproductieproces en het journalistieke bronnengebruik meer in detail te belichten vanuit het perspectief van de journalisten en redacteurs zelf. We beperkten ons hierbij niet alleen tot gesprekken met Vlaamse journalisten die werken voor mainstream nieuwsmedia (*De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad*, *Het Laatste Nieuws*, *VTM* en *VRT*), maar waren tevens geïnteresseerd in het bronnengebruik van journalisten die nieuws verzamelen voor alternatieve nieuwsmedia (*MO**, *dewereldmorgen.be* en *Apache.be*) en dat van persbureaujournalisten (*IPS* en *Belga*). In het totaal werden twintig journalisten bevraagd in een tijdsbestek van juli 2014 tot augustus 2015, hoofdzakelijk journalisten die in loondienst werkten en enige affiniteit hadden met buitenlandverslaggeving.

Voor de feitelijke gesprekken plaatsvonden werd er eerst een interviewgide samengesteld, die moest fungeren als een soort leidraad tijdens de diepte-interviews en waarin de onderwerpen en thema's die aan de orde gesteld werden in grote lijnen werden beschreven. Bij semigestructureerde interviews krijgt de interviewer hierbij de vrijheid om dieper in te gaan op bepaalde onderwerpen.

Bij aanvang van het interview werd de anonimiteit van de journalist verzekerd en werd een vragenlijst voorgelegd die onder meer peilde naar de specialisatie, functie en ervaring van de journalist in kwestie. Dit onderzoek kan echter geen uitspraken doen over causale relaties tussen bepaalde variabelen omdat het kwalitatieve luik daar te beperkt voor is. We koppelen echter wel terug naar de resultaten die voortvloeiden uit de eerste, kwantitatieve, onderzoeksfase van deze grootschalige studie naar bronnengebruik in de context van buitenlandberichtgeving.

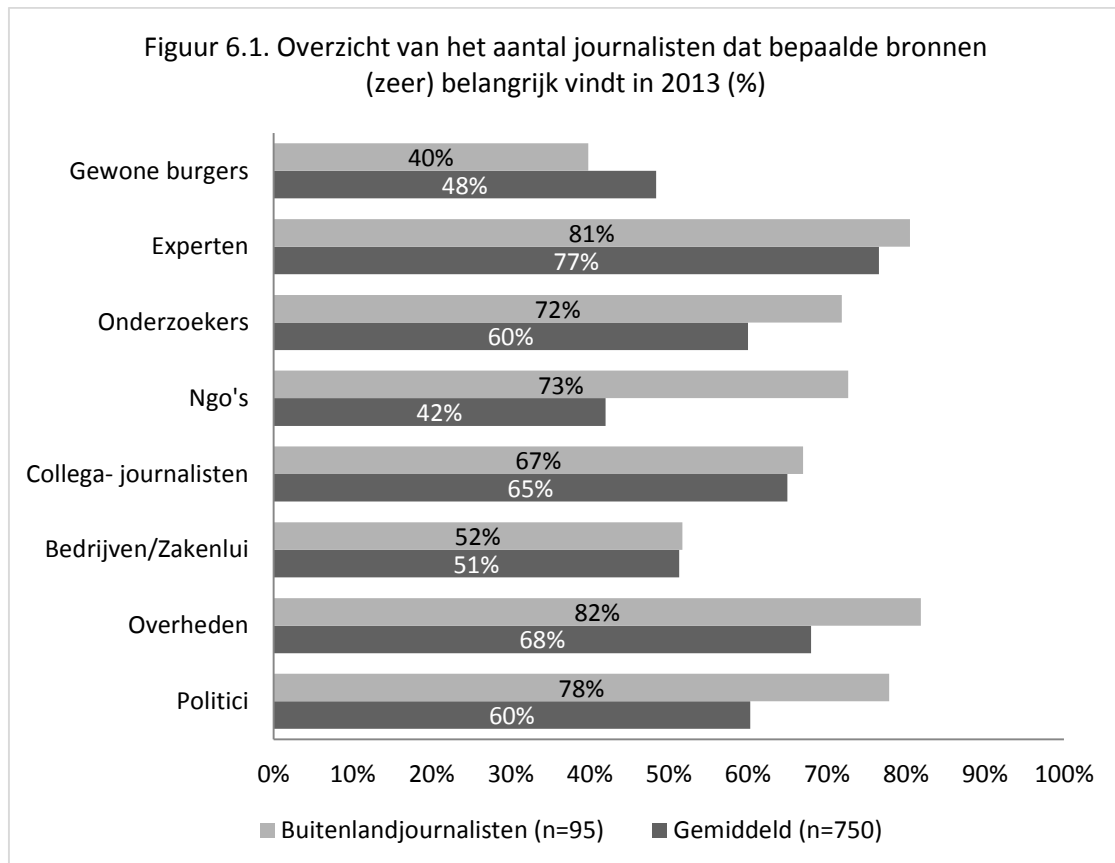
6 RESULTATEN: JOURNALISTENENQUÊTE

In het algemeen bevestigen de resultaten van de survey dat journalistiek - volgens de journalisten - vanwege de hoge werkdruk grotendeels een bureaujob geworden is omdat er onvoldoende tijd overblijft om het veld in te trekken (bijvoorbeeld Davies, 2008; Van Hout, Pander Maat & De Preter, 2011). 38.4 procent van de respondenten (ten opzichte van 'slechts' 34.9% in 2008) zegt altijd vanuit de redactie te werken en nogmaals 41.5% (42.5% in 2008) van hen zegt regelmatig vanuit de redactie te werken. Slechts de helft (47.1%) van de respondenten blijkt regelmatig veldwerk te verrichten. In 2008 lag dat percentage nog op 57.3%. In vergelijking met 2008 (32.2%) zijn ook meer journalisten in 2013 (zeer) ontevreden (39.0%) over de werkdruk op de redactie. Deze bevindingen sluiten aan bij de overweldigende meerderheid van de respondenten die (helemaal) akkoord gaan met de stelling dat mediaredacties steeds hogere eisen stellen aan hun journalisten (86.3%) en dat het takenpakket van de journalist de laatste jaren alleen maar toeneemt (89.0%). Veel respondenten maken zich dan ook zorgen over hun professie. Een niet onaanzienlijke groep gaat (helemaal) akkoord met de stelling dat de globale kwaliteit van de journalistieke berichtgeving aan het dalen is (39.9%), dat de media almaar minder aandacht besteden aan buitenlandberichtgeving (58.5%), en dat er in de mainstream media nog amper ruimte is voor diepgravende onderzoeksjournalistiek (75.0%)⁶. In wat volgt bekijken we wat de implicaties zijn van deze werkomstandigheden voor het journalistieke bronnengebruik.

6.1 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren

Het bronnengebruik van de gemiddelde Vlaamse journalist (zie figuur 6.1) stemt grotendeels overeen met dat van zijn internationale collega's en volgt daarbij de traditionele hiërarchie van geloofwaardigheid waarbij vooral experts (76.6%), overheden (68.0%), collega-journalisten (65.0%), politici (60.3%) en onderzoekers (60.0%) over de nodige autoriteit beschikken om door Vlaamse journalisten beschouwd te worden als (zeer) belangrijke nieuwsbronnen.

⁶ De verschillen met specifieke groepen – buitenlandjournalisten en nieuwsagentschapjournalisten – wat betreft de variabelen in deze alinea zijn niet significant.

Behalve sociale middelen (autoriteit) blijken ook materiële middelen een rol te spelen bij de perceptie van het belang van nieuwsbronnen zoals blijkt uit het resultaat voor bedrijven en zakenlui (51.3%). Verder bevestigt de studie dat gewone burgers en ngo's in de rangorde van belangrijke nieuwsbronnen niet kunnen opboksen tegen mainstream bronnen. Toch moeten we deze pessimistische inschatting ook nuanceren gezien respectievelijk 48.4% en 42.0% van de Vlaamse beroepsjournalisten hen als (zeer) belangrijke nieuwsbronnen beschouwen.

De analyse bevestigt de stelling dat elites of mainstream bronnen nog belangrijker zijn voor buitenlandjournalisten dan voor andere journalisten (Livingston & Bennett 2003), terwijl gewone burgers (39.8%) in verhouding voor minder buitenlandjournalisten belangrijke nieuwsbronnen zijn⁷. De grotere dominantie van mainstream bronnen is het meest uitgesproken ($p=0.000$) wat betreft politieke bronnen (77.9%) en overheden (81.9%)⁸, hetgeen overeenstemt met andere studies die stellen dat journalisten bij internationale berichtgeving afhankelijk zijn van officiële bronnen voor informatie over de precieze omstandigheden van een gebeurtenis, de acties die zullen ondernomen worden, enzovoort (Livingston & Bennett 2003; Volkmer & Fridaus 2013; Wolfsfeld 2011). Bovendien wordt buitenlandnieuws nog altijd vooral verteld vanuit een nationaal perspectief waarbij overheden en politici optreden als de bergplaats van het 'nationale belang' (Lee et al. 2005). Niettemin is het opvallend dat ngo's relatief gezien door veel meer buitenlandjournalisten (zeer) belangrijk (72.7%) bevonden worden als informatiebronnen ($p=0.000$). Deze bevinding kunnen we relateren aan de sterke opkomst van internationale ngo's die in de globale

⁷ Al is het verschil wat betreft burgerbronnen niet significant.

⁸ En in mindere mate voor onderzoekers/wetenschappers en andere experts ($p=0.05$). De verschillen voor bedrijven/zakenlui en collega-journalisten zijn niet significant.

publieke sfeer binnen hun specifieke domeinen (bijvoorbeeld milieuvervuiling, klimaatopwarming, mensenrechten) een bijdrage leveren aan het publieke debat op internationaal niveau (Castells, 2008). Het feit dat ze vooral hun stempel kunnen drukken op globale onderwerpen verklaart ook meteen hun grotere relevantie voor buitenlandjournalisten. Nochtans stemt deze perceptie van buitenlandjournalisten niet overeen met de bevindingen van inhoudsanalytisch onderzoek van het Vlaamse buitenlandnieuws, gezien daaruit bleek dat ngo's samen met andere niet-mainstream organisaties slechts geciteerd worden in 7.6% van de artikels (in tegenstelling tot bijvoorbeeld politici (30.2%), overheden (15.4%) of zelfs burgers (15.6%) (Van Leuven, Deprez & Raeymaeckers, 2013). Een mogelijke verklaring is dat ngo's vanwege hun expertise in welbepaalde *global issues* wel geraadpleegd worden door Vlaamse buitenlandjournalisten voor achtergrondinformatie, maar dat zich dit niet weerspiegelt via een correcte bronvermelding in het nieuws.

In vergelijking met 2008 schrijven Vlaamse journalisten - ook de groep buitenlandjournalisten⁹ - alle types bronnen een belangrijkere rol toe. Dit zou er bijvoorbeeld kunnen op wijzen dat journalisten in toenemende mate informatie verzamelen bij bronnen waaraan ze informatie kunnen toeschrijven in een *strategisch ritueel* (Tuchman, 1972) dat in tijden van hoge werkdruk voor henzelf de noodzaak wegneemt om de waarachtigheid van die informatie te controleren. Hieraan gerelateerd is een andere mogelijke verklaring die stelt dat redactionele besparingen ertoe geleid hebben dat steeds meer journalisten allrounders zijn die verschillende types bronnen (zeer) belangrijk vinden in tegenstelling tot bijvoorbeeld gespecialiseerde politieke of economische bronnen die voornamelijk politieke en economische bronnen (zeer) belangrijk vinden. De analyse toont echter slechts een beperkte toename aan van het aantal journalisten dat zegt geen specialisatie te hebben (van 19.2% in 2008 naar 20.7% in 2013).

6.2 De rol van aangeleverde informatie en sociale media

De survey bevestigt het belang van nieuwsagentschappen en andere nieuwsmedia voor de gemiddelde Vlaamse journalist. 46.3 procent van hen zegt dagelijks internationale media te raadplegen bij de nieuwsgaring. Nogmaals 61.3% van de Vlaamse beroepsjournalisten raadpleegt daarnaast dagelijks informatie uit de nationale media, telexen van internationale nieuwsagentschappen (37.9%) en telexen van nationale nieuwsagentschappen (50.1%). Daarnaast toont de survey ook het belang aan van persberichten (55.5%) als informatiesubsidies of voorverpakt nieuws dat journalisten in principe kunnen knippen en plakken in een nieuwsbericht. Deze bevinding wordt verder in de survey ook nog bevestigd gezien 67.4% van de respondenten (helemaal) akkoord gaat met de stelling dat het gebruik van kant-en-klaar aangeleverd nieuws naar hun gevoel almaar toeneemt. Vanwege de hoge werkdruk lijken persconferenties daarentegen door slechts een beperkt aantal journalisten (18.0%) dagelijks geraadpleegd te worden. Tijdseconomisch gezien nemen ze veel tijd in om de verplaatsing te maken en de persconferentie bij te wonen terwijl ze meestal niet noodzakelijk zijn om goed werk af te leveren (vaak zijn er ook persberichten beschikbaar). In al deze gevallen gaat het om journalistieke en niet-journalistieke informatie die de kosten van nieuwsgaring drukt en de productiviteit van journalisten verhoogt doordat ze kan

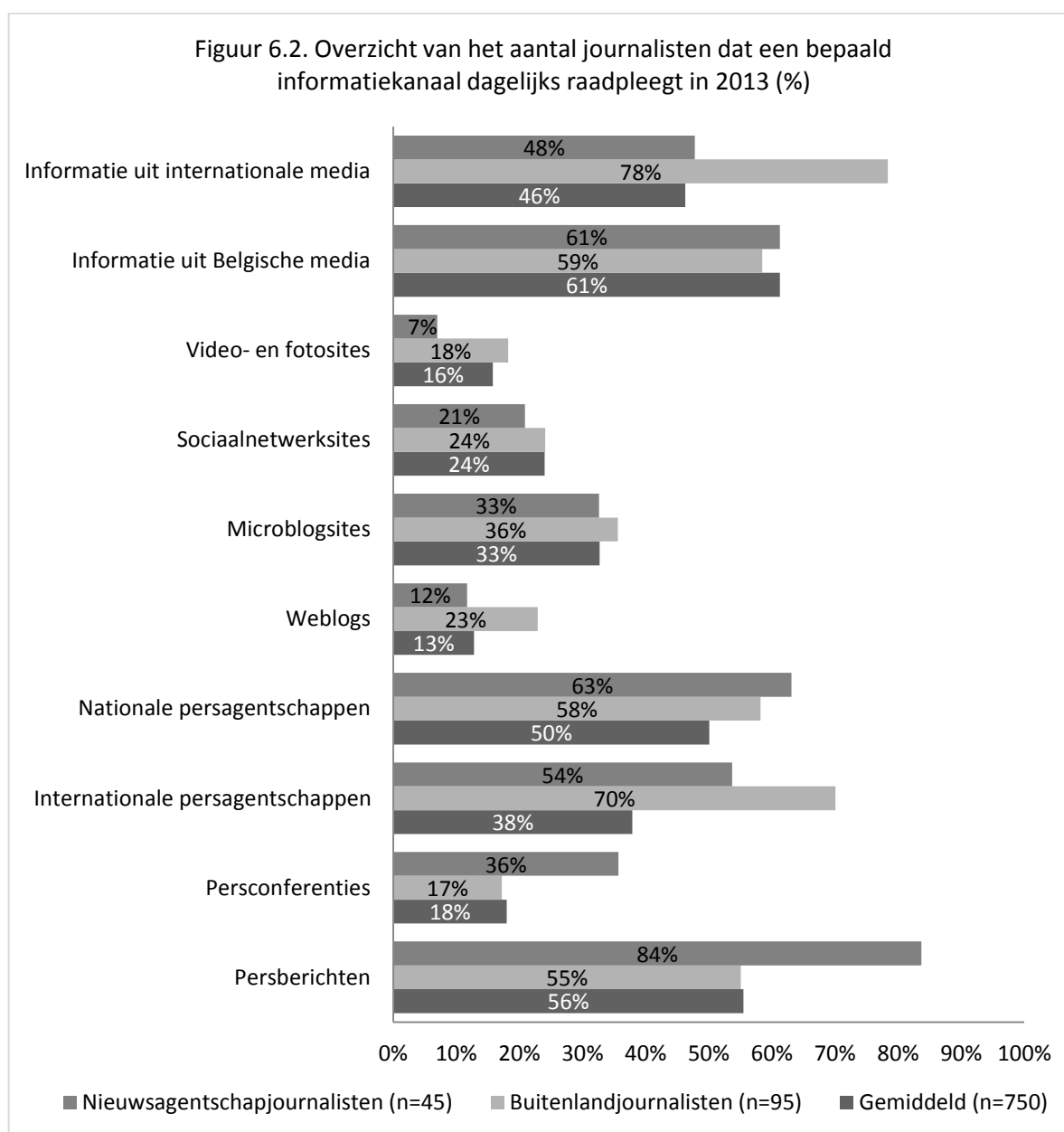
⁹ Enkel het belang van collega-journalisten is licht afgenomen van 72.9% naar 67.0%.

geraadpleegd worden vanuit de redactie. De analyse bevestigt de samenhang tussen de praktijk van bureaujournalistiek en de tendens van knip-en-plakjournalistiek gezien alle respondenten die beweren regelmatig tot altijd vanuit de redactie te werken veel meer dagelijks gebruik maken van deze verschillende types aangeleverd en voorverpakt nieuws ($p=0.000$)¹⁰. In vergelijking met 2008 is het dagelijkse gebruik van persberichten, persconferenties, nationale en internationale nieuwsagentschappen als informatiekanaal ongeveer gelijk gebleven, ook als we enkel de resultaten voor buitenlandjournalisten en nieuwsagentschapjournalisten bekijken¹¹.

In 2008 bleef de bekendheid van sociale media nog grotendeels beperkt tot een paar populaire blogs, en werd nog niet gepeild naar het journalistieke gebruik van sociale media tijdens het nieuwsgaringproces. De vragenlijst peilde meer algemeen naar 'het journalistieke gebruik' van bepaalde internettoepassingen, waaruit bleek dat sociale media nog een grotendeels onbekend fenomeen waren bij de meeste journalisten. De populairste sociale media toepassingen op dat moment waren blogs (dagelijks gebruikt door 20.2% van de journalisten) en online videofilmmpjes (12.4%). In zeer beperkte mate maakten journalisten ook melding van het dagelijkse gebruik van chat/instant messaging (6.0%), sociale netwerksites (3.7%), nieuwsgroepen/discussielijsten (3.3%), en internettelefonie (1.9%). Wat betreft deze laatste vier categorieën sociale media toepassingen meldden 68 tot 85% van de journalisten er zelden of nooit gebruik van te maken of de toepassing zelfs niet te kennen. Met andere woorden bleek het gebruik van sociale media toepassingen in 2008 in het algemeen nog grotendeels beperkt te blijven tot een beperkt aantal 'early adopters'. Daarentegen toont de analyse van de survey in 2013 aan dat het gebruik van sociale media *bij het nieuwsgaringproces* aan een opmars bezig is. Vooral microblogsites zoals Twitter worden reeds door 32.7% van de Vlaamse journalisten dagelijks geraadpleegd. Ook sociale netwerksites zoals Facebook zijn intussen ingeburgerd bij bijna een kwart (24.0%) van de Vlaamse journalisten. Het dagelijks gebruik van andere sociale media zoals video- en fotosites (15.8%) en weblogs (12.8%) blijft voorlopig nog vrij beperkt. Deze resultaten liggen in de lijn van Nederlands survey-onderzoek (Hermans, Vergeer & Pleijter, 2011). Bovendien geeft 64.6% van de respondenten aan dat sociale media in vele gevallen een nuttige informatiebron zijn voor journalisten. 30.6 procent van de Vlaamse journalisten vindt dat nog altijd te weinig gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheden van het internet. Er is dus zeker nog groeimarge.

¹⁰ Enkel met betrekking tot informatie uit internationale media is het significantieniveau $p=0.05$.

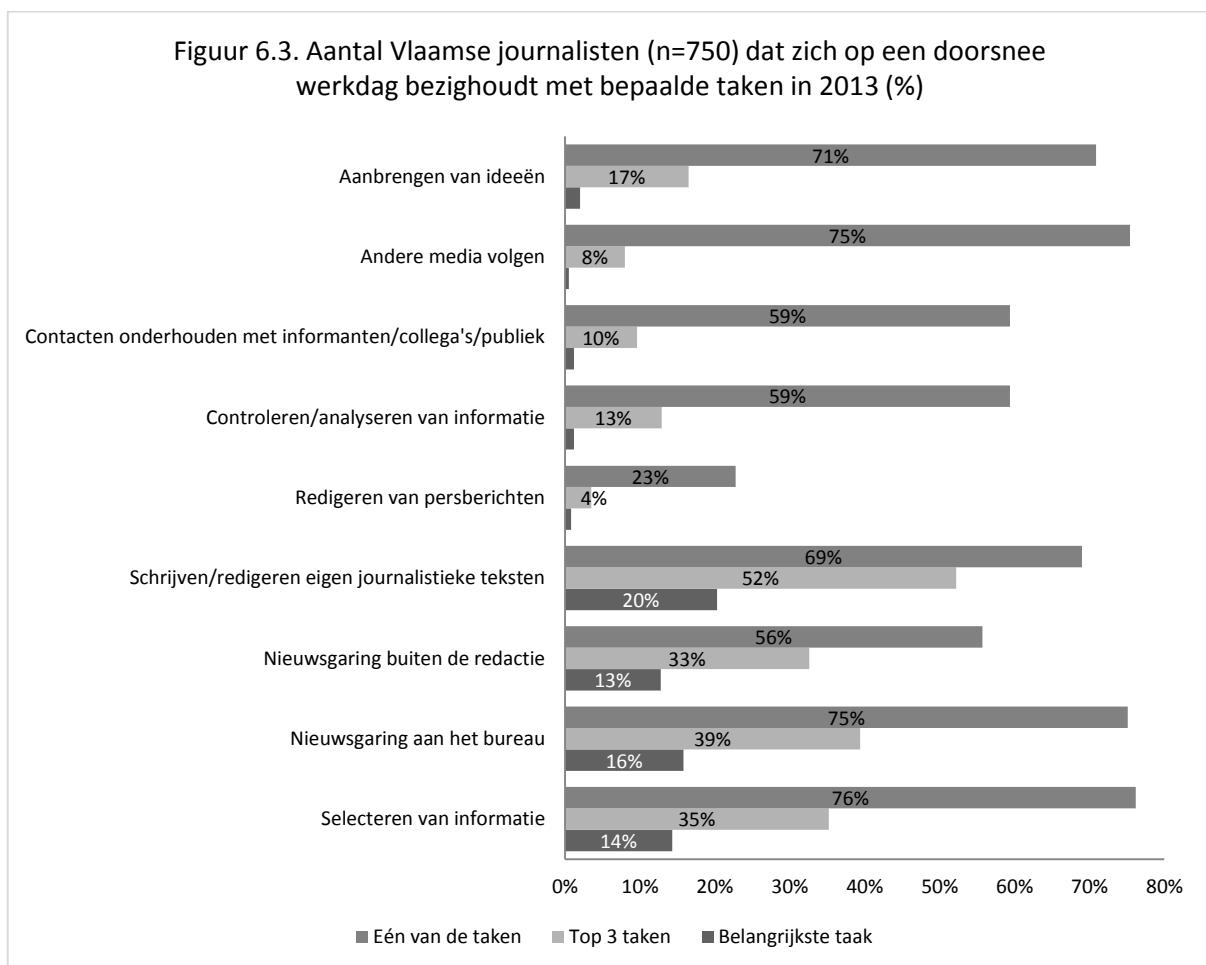
¹¹ In 2008 werd er nog geen onderscheid gemaakt tussen nationale en internationale nieuwsmedia, dus kunnen we hier de vergelijking niet maken.

In figuur 6.2 valt het veel hogere percentage nieuwsagentschapjournalisten op dat dagelijks persberichten raadpleegt (83.7%, $p=0.000$) en persconferenties bijwoont (35.7%, $p=0.05$). Het feit dat Vlaamse nieuwsagentschapjournalisten ook meer dan andere journalisten het belang benadrukken van internationale nieuwsagentschappen bij de nieuwsgaring (53.7%, $p=0.05$) is een verdere indicatie dat nieuwsagentschapjournalisten in hoge mate afhankelijk zijn van aangeleverd nieuws van journalistieke en niet-journalistieke bronnen. Deze bevinding ligt in de lijn van de verwachtingen gezien verschillende studies hebben aangetoond dat nieuwsagentschapjournalisten nog veel meer dan de gemiddelde journalist een hoge werkdruk ervaren en daarbij genoodzaakt zijn in hoge mate terug te vallen op informatiesubsidies (Lewis et al., 2006). De afhankelijkheid van informatiesubsidies bij nieuwsagentschap-journalisten in combinatie met de lage transparantieniveaus in de (Vlaamse) nieuwsmedia maakt dat heel wat pr-materiaal indirect op de redacties van Vlaamse kranten en omroepen belandt dat behandeld wordt als oorspronkelijke journalistieke informatie waarvan de nieuwswaarde reeds door een journalist bevestigd is en die niet verder

gecontroleerd hoeft te worden, hetgeen de kwaliteit van de berichtgeving niet ten goede komt (Van Leuven, 2013). 50.8 procent van de Vlaamse beroepsjournalisten stelt nochtans dat ze het belangrijk vinden om hun bronnen te vermelden. De vaststelling dat daarentegen slechts 28.2% van de respondenten bronvermelding *zeer* belangrijk vindt, is een indicatie dat die principes in de praktijk wel al eens vergeten worden. Anderzijds vindt 62.2% van de Vlaamse nieuwsagentschapjournalisten het *zeer* belangrijk om hun bronnen correct te vermelden, hetgeen significant meer is dan andere journalisten ($p=0.000$).

Het is niet verwonderlijk dat internationale media (78.4%) en internationale nieuwsagentschappen (70.1%) uitzonderlijk belangrijke nieuwsbronnen zijn voor buitenlandjournalisten ($p=0.000$). De vaststelling dat ook nationale nieuwsagentschappen door meer buitenlandjournalisten (58.2%, $p=0.05$) dagelijks geraadpleegd worden is gerelateerd aan het feit dat de nationale nieuwsagentschappen ook internationale berichten verspreiden. Niettemin stemt het feit dat sociale media door meer buitenlandjournalisten dan de gemiddelde journalist dagelijks geraadpleegd worden ons hoopvol met betrekking tot de nieuwe mogelijkheden voor netwerkjournalistiek, waarbij sociale media een goedkoop en efficiënt kanaal kunnen zijn voor een meer divers bronnengebruik en een meer kwalitatieve buitenlandberichtgeving¹² (Heinrich, 2011a).

¹² Al schatten buitenlandjournalisten enkel de belangrijkheid van weblogs bij de nieuwsgaring hoger in ($p=0.05$). De andere verschillen zijn niet significant.

Het belang van persberichten als voorverpakte nieuwsbron blijkt ook uit figuur 6.3 die aangeeft dat 22.8% van de Vlaamse beroepsjournalisten het redigeren van persberichten beschouwt als onderdeel van het dagelijkse takenpakket. Gelukkig stelt daarentegen maar een zeer beperkt aantal journalisten (0.8%) dat het de taak is waar ze het meeste tijd aan besteden (al kunnen we ons toch vragen stellen bij de gedachte dat er journalisten bestaan die zich het grootste deel van de dag bezig houden met het verwerken van persberichten...). Verder is het ook zorgwekkend dat slechts 12.9% van de Vlaamse beroepsjournalisten zich in hun top 3 van dagelijkse bezighouden kunnen focussen op het controleren en analyseren van informatie, hetgeen bevestigt dat er door de hoge werkdruk onvoldoende tijd overblijft om de betrouwbaarheid of waarachtigheid van informatie of bronnen te checken (De Keyser, 2010; Lewis et al, 2006; McIntosh White, 2012; Van Der Haak, Parks & Castells, 2012). Ten slotte bevestigt figuur 6.3 ook dat meer journalisten zich dagelijks bezighouden met nieuwsgaring aan het bureau (75.1%) en het volgen van andere media (75.4%) dan met nieuwsgaring buiten de redactie (55.7%). Deze bevindingen zijn in overeenstemming met de resultaten van de journalistenenquête in 2008. Een belangrijke vaststelling is dat buitenlandjournalisten zich minder dan andere journalisten dagelijks bezig houden met nieuwsgaring buiten de redactie ($p=0.05$), hetgeen gerelateerd is aan de geografische afstand tot internationale gebeurtenissen waardoor buitenlandjournalisten zich meer dan andere journalisten van aan hun bureau moeten wenden tot bronnen bij de nieuwsgaring dan dat ze zelf het veld kunnen intrekken. Anderzijds is het wel positief dat minder buitenlandjournalisten (16.8%) zich dagelijks bezig houden met het redigeren van persberichten ($p=0.05$), hetgeen illustreert dat buitenlandjournalisten vooral gebruik maken van journalistieke bronnen (nieuwsagentschappen en andere media) bij de nieuwsgaring.

6.3 Conclusie en discussie

We kunnen concluderen dat Vlaamse journalisten klagen over de toegenomen werkdruk hetgeen zich uit in het gebruik van aangeleverde informatie van voornamelijk mainstream bronnen, maar dat er ook signalen zijn die wijzen op een evolutie naar een meer divers bronnengebruik.

Eenzijds blijkt uit de analyses dat Vlaamse journalisten klagen over de stijgende werkdruk (cf. onderzoeksvraag 1). We stellen vast dat in het algemeen meer journalisten alle types bronnen (zeer) belangrijk vinden in 2013 in vergelijking met 2008. Verder onderzoek is nodig om te controleren of deze stijging al dan niet gerelateerd is aan de verhoogde werkdruk, de tendens naar minder gespecialiseerde journalisten en meer allrounders, of dat er misschien nog een andere reden aan de grondslag ligt van deze toename. Evenwel is de vaststelling dat Vlaamse beroepsjournalisten een belangrijke rol in het nieuwsgaringproces toeschrijven aan gewone burgers en ngo's sowieso een belangrijke observatie die de kritieken van de meeste andere onderzoeken die klagen over een ongelijke nieuwstoegang in een meer genuanceerd licht plaatsen. Bovendien lijken de klachten over de toegenomen werkdruk niet gepaard te gaan met een toenemend gebruik van journalistieke en niet-journalistieke informatie in vergelijking met 2008. Niettemin, gezien het belang dat Vlaamse journalisten in het nieuwsgaringproces toeschrijven aan nieuwsagentschappen, andere nieuwsmedia en persberichten, is het enigszins verwonderlijk dat in eerder inhoudsanalytisch onderzoek van de Vlaamse buitenlandberichtgeving (Van Leuven, Deprez & Raeymaeckers, 2013) slechts een beperkt aantal expliciete vermeldingen van deze bronnen geobserveerd werden. Dit kan er enerzijds

op wijzen dat nieuwsagentschappen, andere media en persberichten vooral een agenda setting functie hebben in die zin dat ze journalisten attenderen op een bepaalde gebeurtenis, waarna de journalisten zelf aan de slag gaan om een nieuwsbericht te produceren. Dit zal waarschijnlijk in belangrijke mate zo zijn, maar anderzijds is het niet onrealistisch om te veronderstellen dat het lage aantal vermeldingen ook gerelateerd is aan het lage transparantieniveau in de onderzochte kranten.

Anderzijds toont de analyse aan dat Vlaamse journalisten zich stilaan bewust aan het worden zijn van de toegenomen mogelijkheden die online netwerken kunnen bieden bij de nieuwsgaring (cf. onderzoeksvraag 2). Tijdens de vorige golf van de journalistenenquête in 2008 waren sociale media nog een randfenomeen dat enkel door een aantal *early adopters* sporadisch werd uitgetest, maar vandaag blijkt dat een substantieel deel van de Vlaamse beroepsjournalisten zich dagelijks tot sociale media wendt bij de nieuwsgaring. Vooral microblogsites zoals Twitter worden reeds door een derde van de Vlaamse journalisten dagelijks geraadpleegd, hetgeen bevestigt dat deze sites zich sinds hun ontstaan in sneltempo ontwikkelen tot sociale media met een 'information sharing purpose' (Hughes & Palen, 2009, p.1). In tegenstelling tot andere sociale media zet Twitter, net als blogs, niet alleen aan tot het *wederzijds* delen van informatie tussen mensen die tot elkaars netwerk behoren, maar worden deze platformen ook gekenmerkt door niet-wederzijdse informatie-uitwisselingen tussen mensen die niet per se een band hebben, waardoor ze meer een informatienetwerk dan een sociaal netwerk vormen. Toch moeten we realistisch blijven gezien nog altijd de meerderheid van de buitenlandjournalisten het gebruik van Web 2.0 tools nog niet heeft opgenomen in de dagelijkse nieuwsroutines. Deze bevinding is in overeenstemming met internationale studies die vaststelden dat het gebruik van sociale media als nieuwskanaal voorlopig meestal beperkt blijft tot uitzonderlijke gebeurtenissen *waar er geen andere bronnen voorhanden zijn* zoals breaking news, incidenten of conflictsituaties waarbij journalisten hun professionele normen uit praktische overwegingen aanpassen aan de omstandigheden (Beckett & Ball, 2012; Heinrich, 2013; Hermida, 2010; Witschge, 2012). Verder onderzoek zal moeten aantonen of de trend om in toenemende mate gebruik te maken van sociale media bij de nieuwsgaring zich ook in de toekomst zal doorzetten. Zo zijn er bijvoorbeeld reeds indicaties dat politieke journalisten sociale media regelmatig inzetten om in contact te staan met politieke bronnen en (al dan niet sappige) tweets op te nemen in de berichtgeving (Broersma & Graham, 2012). Een mogelijke verklaring waarom politieke berichtgeving zich meer dan andere specialisaties leent tot het gebruik van sociale media bij de nieuwsgaring is dat er ook offline reeds een hecht informatienetwerk bestaat tussen een vaste groep journalisten en politieke bronnen dat vandaag uitgebreid is naar de online omgeving. Etnografisch onderzoek (o.a. Van Hout, 2010) en sociale netwerkanalyses (o.a. Verweij, 2012) kunnen meer inzicht bieden in de mogelijkheden die online netwerken bieden bij de journalistieke nieuwsgaring.

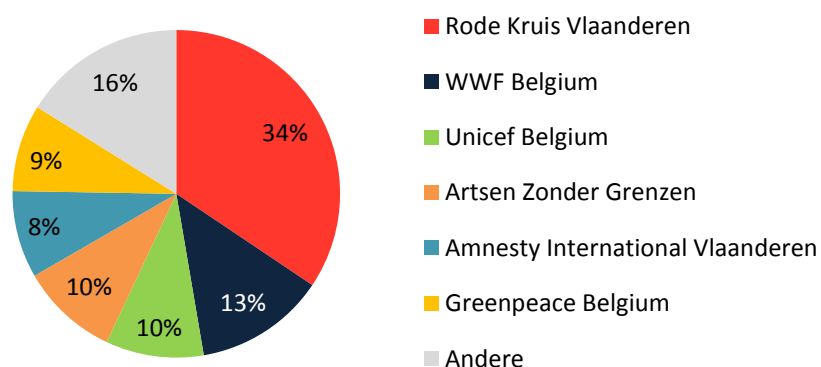
7 RESULTATEN: ALTERNATIEVE MEDIA EN NGO'S IN HET VLAAMSE BUITENLANDNIEUWS

Het opzet van deze studie bestond er in om na te gaan in welke mate alternatieve nieuwsactoren zoals ngo's en alternatieve media aan bod komen in het mainstream nieuwsaanbod, dit ofwel als geciteerde actor ofwel als leverancier van voorverpakte informatie. Het onderzoek belicht een periode van 1 oktober 2011 tot 1 oktober 2012 met zowel aandacht voor televisienieuws (*één* en *vtm*) als krantenberichtgeving (*De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg*).

7.1 Televisienieuws

Gezien het specifieke format van televisienieuws beperkt de bronvermelding zich doorgaans tot het (in beeld) vermelden van beeldagentschappen of andere omroepen die het beeldmateriaal hebben geleverd. Bronnen die inhoudelijk een meerwaarde hebben geleverd aan een nieuwsitem worden niet vermeld, tenzij ze ook effectief in beeld komen. Deze logica en resulterende beperkte bronvermeldingen zijn meteen ook de verklaring voor het feit dat we in het televisienieuws geen enkele vermelding vonden van input van Vlaamse alternatieve media. Ook als geciteerde actor kwamen de Vlaamse alternatieve nieuwsmedia geen enkele keer in het Vlaamse televisienieuws in beeld. Vlaamse (afdelingen van internationale) ngo's werden daarentegen in de onderzochte periode 93 keer geciteerd of aan het woord gelaten in het televisienieuws. Dit gebeurde tweemaal vaker in het *één*-nieuws dan in het *vtm*-nieuws. Als bron van aangeleverde informatie (bijvoorbeeld een persbericht of beeldmateriaal) werden ze echter geen enkele keer vermeld. Onderstaande grafiek 7.1 geeft aan dat het Rode Kruis Vlaanderen beduidend vaker aan bod kwam dan de andere ngo's, wat deels te verklaren valt door de nieuwsaandacht voor 'Music for Life 2011' dat Studio Brussel (VRT) organiseerde in samenwerking met het Rode Kruis Vlaanderen. Daarnaast werden ook WWF Belgium, Unicef Belgium, Artsen Zonder Grenzen, Amnesty International Vlaanderen en Greenpeace Belgium relatief vaak aan het woord gelaten. De andere ngo's kwamen allemaal slechts drie keer of minder voor. In de onderzochte periode was er geen grote internationale ramp waarvoor de ngo's campagne voerden via of in samenwerking met de media, wat eveneens een verklaring is voor onderstaande cijfers.

Figuur 7.1: Ngo's als bron in het Vlaamse televisienieuws van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=93)

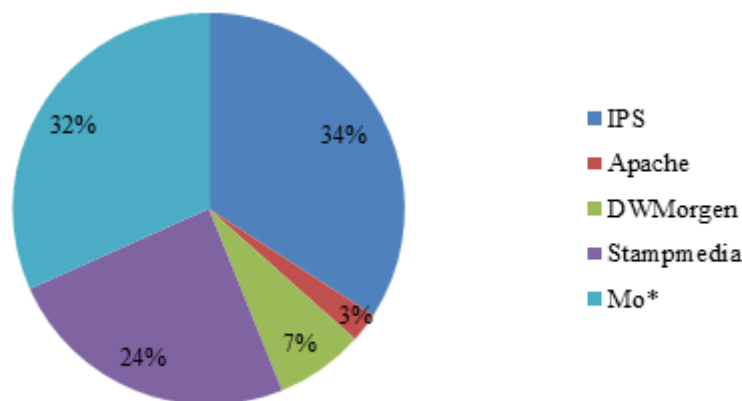

Inhoudelijk werden de ngo's vooral als bron opgevoerd in relatie tot puur buitenlandse nieuwsfeiten. Meer dan dubbel zo vaak dan in zogenaamd gedomesticeerd nieuws (een mix van binnenlands en buitenlands nieuws), met uitzondering voor Unicef Belgium en Plan België. Op vlak van thema's kwamen de ngo's vaakst aan bod in nieuwsitems die handelen over oorlog/vrede en over internationale contacten met de derde wereld. Ook in de context van milieu/natuur en sociale zaken werden de ngo's vaak vermeld, wat uiteraard te verklaren valt door de specifieke doelstellingen en expertisedomeinen van de ngo's. Gezien de beperkte sample dienen deze resultaten echter met de nodige nuances behandeld te worden.

7.2 Krantenberichtgeving

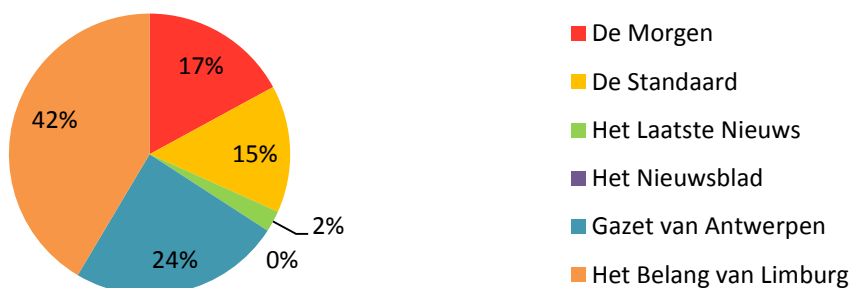
Zoals in de literatuurstudie reeds werd aangegeven spelen er verschillende contextuele elementen mee in een analyse van het bronnengebruik in kranten. Studies schatten bijvoorbeeld dat minstens 50% tot zelfs 80% van het buitenlandse en internationale nieuws afkomstig is van de grote nieuwsagentschappen (Wolter, 2006; Hafez, 2007). Wat de Vlaamse kranten betreft, wordt vooral gebruik gemaakt van het nationale agentschap Belga en de grote internationale nieuwsagentschappen Reuters, AP en in mindere mate AFP. Uit eerder onderzoek van Joye (2010) bleek verder dat bijvoorbeeld *Het Laatste Nieuws* zo goed als nooit vermeldt welke bron of nieuwsagentschap geraadpleegd werden terwijl *De Standaard* en *De Morgen* hoofdzakelijk alleen de naam van de eigen journalist opgeven. Wanneer wel melding wordt gemaakt van een nieuwsagentschap, dan is het vooral Reuters (23,8% voor *De Standaard* en 14,1% voor *De Morgen*). Rekening houdende met deze belangrijke nuance, wees een meer recente studie van Van Leuven, Deprez en Raeymaeckers (2013) uit dat er zich in het laatste decennium geen tot weinig verschuivingen hebben voortgedaan op het vlak van bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving in een Vlaamse nieuwscontext, dit ondanks de (inter)nationale trends van digitalisering, *cut and paste* journalistiek en kostenbesparingen op redactioneel niveau. Op basis van een kwantitatieve inhoudsanalyse van 4515 artikels over internationaal nieuws uit *De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* voor een periode van 1995 tot en met 2010 kwamen de auteurs tot de conclusie dat nieuwsagentschappen de belangrijkste leveranciers van voorverpakte informatie lijken te zijn, gezien in 1 op 4 artikels de aanwezigheid van informatie van nieuwsagentschappen kon aangetoond worden. Alhoewel de nieuwswebsites buiten beschouwing blijven in deze studie, wees een onderzoek van Flamey (2013) erop dat 80% van binnenlandse webartikels op www.hln.be en www.nieuwsblad.be gebaseerd zijn op Belga-materiaal. Het persbureaumateriaal werd in de meeste gevallen woordelijk overgenomen (86,67%). Slechts 2,55% van de overgenomen Belga-berichten bevatten nieuwe informatie. Dit als bredere context van onderstaande resultaten voor Vlaamse alternatieve media en ngo's.

Figuur 7.2: Alternatieve media in krantenberichtgeving van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=41)

Vlaamse alternatieve media werden in 41 krantenartikels vermeld. Uit de lijst van Vlaamse alternatieve media kwamen enkel *IPS*, *Apache*, *DeWereldMorgen.be*, *Stampmedia* en *MO* Magazine* aan bod (zie figuur 7.2). *IPS* (14 vermeldingen) en *MO* Magazine* (13 vermeldingen) kwamen het vaakst naar voor, gevolgd door *Stampmedia* (10 vermeldingen). De verschillende alternatieve media werden in de kranten vaker vermeld als bron van aangeleverde informatie dan dat ze geciteerd werden, met uitzondering van *MO* Magazine* dat vooral geciteerd werd. Daarnaast kwamen Vlaamse alternatieve media ongeveer even vaak voor in puur buitenlands nieuws als in de mix tussen binnenlands en buitenlands nieuws. Specifiek werd *IPS* voornamelijk vermeld in puur buitenlands nieuws, terwijl *Stampmedia* en *MO* Magazine* beduidend vaker in de context van gemengd nieuws voorkwamen. Naar kranten toe (figuur 7.3) vermeldde *Het Belang van Limburg* en *Gazet van Antwerpen* het vaakst Vlaamse alternatieve media (beiden hadden in de onderzoeksperiode ook een abonnement op *IPS Vlaanderen*), gevolgd door *De Morgen* en *De Standaard*. In de populaire kranten *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* kwamen ze nauwelijks aan bod. Op vlak van thema's kwamen Vlaamse alternatieve media voornamelijk voor in krantenartikels die handelen over cultuur, politiek en oorlog/vrede.

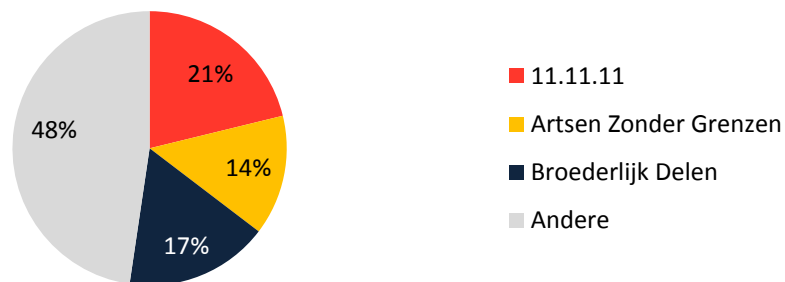
Figuur 7.3: Vermeldingen van alternatieve media per krant van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=41)

De verschillende ngo's kwamen in 642 krantenartikels aan bod. Dit is beduidend meer dan in het televisienieuws, al moeten we uiteraard in rekening brengen dat er slechts twee televisiezenders tegenover zes kranten onderzocht werden naast de eerder vermelde verschillen qua format en opzet van beide media. 11.11.11 (136 vermeldingen), Artsen Zonder Grenzen (91 vermeldingen) en Broederlijk Delen (109 vermeldingen) kwamen opvallend meer aan bod dan de andere ngo's (zie figuur 7.4). Er is een duidelijk verschil met het

televisienieuws, waarin 11.11.11 en Broederlijk Delen slechts in beperkte mate voorkwamen. Artsen Zonder Grenzen daarentegen, werd wel relatief vaak aangehaald in het televisienieuws. Ook omgekeerd geldt dat de ngo's die het vaakst aan bod kwamen in het televisienieuws in beperktere mate voorkomen in de krantenberichtgeving.

Figuur 7.4: Ngo's in krantenberichtgeving van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=642)

In de kranten kwamen de ngo's nauwelijks aan bod als leverancier van voorverpakte informatie, wat samenhangt met de gebrekkige bronvermelding op dat vlak (cf. supra). Daarnaast kwamen de ngo's bijna vier keer meer voor in het gemengde nieuws dan in puur buitenlands nieuws. Artsen Zonder Grenzen, Pax Christi België, Vredeseilanden en WWF Belgium kwamen echter wel voornamelijk voor in de context van puur buitenlands nieuws. Dit is anders voor het televisienieuws, waarin de ngo's dubbel zo veel voorkwamen in puur buitenlands nieuws. Opgedeeld per krant (figuur 7.5) werden de ngo's het vaakst geciteerd in *Het Laatste Nieuws*, gevolgd door *Het Nieuwsblad* en *De Morgen*. In *De Standaard* werden ze het minst vermeld. Er zijn echter verschillen tussen ngo's wat betreft hun aanwezigheid als nieuwsbron volgens de internationaal gehanteerde opdeling tussen populaire en kwaliteitskranten (hoewel deze in Vlaanderen ietwat artificieel aandoet en de grenzen tussen beide veel minder duidelijk zijn dan bijvoorbeeld in Groot-Brittannië met haar *quality/midmarket newspapers* en *tabloids*). 11.11.11. en Broederlijk Delen kwamen beduidend vaker aan bod in de meer populaire kranten (*Het Nieuwsblad*, *Het Laatste Nieuws*, *Gazet van Antwerpen*, *Belang van Limburg*), terwijl Artsen Zonder Grenzen opvallend meer voorkwam in de meer kwaliteitskranten (*De Standaard* en *De Morgen*).

Figuur 7.5: Vermeldingen van ngo's per krant van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=642)

Thematisch verwezen de kranten voornamelijk naar ngo's in de context van internationale contacten met de derde wereld, gevolgd door milieu/natuur. In het televisienieuws werden ngo's ook vaak in deze context vermeld. Daarnaast kwamen de ngo's in het televisienieuws vaak aan bod in de context van oorlog/vrede en sociale zaken. Deze thema's kwamen echter in beperkte mate voor in de kranten.

In het algemeen kunnen we stellen dat Vlaamse alternatieve media en Vlaamse (afdelingen van internationale) ngo's, in verhouding tot de totale output van nieuwsitems in het televisienieuws en artikels in de kranten, slechts in beperkte mate aan bod komen en dit hoofdzakelijk als geciteerde actor in plaats van als leverancier van voorverpakte informatie. Vlaamse alternatieve media kwamen gedurende de periode van oktober 2011 tot en met september 2012 geen enkele keer voor in het televisienieuws. Dit is echter ook gedeeltelijk toe te schrijven aan de beperkte bronvermelding in het televisienieuws en het specifieke format. Ngo's daarentegen, kwamen wel aan bod in het televisienieuws, maar dit enkel als geciteerde actor. In de kranten werden Vlaamse alternatieve media voornamelijk als leverancier van voorverpakte informatie vermeld, terwijl ngo's hoofdzakelijk als geciteerde actor aan bod kwamen.

7.3 Input-outputanalyse MO* Magazine

Gezien de beperkte mate van bronverwijzing werd de keuze gemaakt om voor de volgende onderzoeksfase van de input-outputanalyses te focussen op enkele cases en dit uitsluitend met betrekking tot de buitenlandberichtgeving in de kranten. Op basis van bovenstaande resultaten viel de keuze voor ngo's op Artsen Zonder Grenzen (zie luik 8) en voor alternatieve nieuwsmedia op MO* Magazine¹³. Het achterliggend opzet van deze korte studie was om na te gaan in welke mate artikels uit MO* Magazine een bepaald topic op de agenda kunnen plaatsen en dit werd gemeten aan de hand van (inhoudelijk) overgenomen artikels. De artikels werden teruggevonden via Mediargus door (1) te zoeken op de titel van het bericht uit MO* Magazine, (2) met trefwoorden die afgeleid waren van de inhoud van de artikels, en (3) op basis van een vermelding van MO* Magazine in de kranten (cf. 7.1), dit telkens voor een periode van vier weken na de publicatiedatum in MO* Magazine. De volgende kranten werden geselecteerd: *De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg*.

¹³ Publicaties van MO* Magazine werden geraadpleegd via het online archief op de website van het magazine.

MO* Magazine publiceerde in oktober 2011 een totale output van 214 artikels, waarvan slechts zes artikels (2.8%) werden overgenomen door de kranten. Voor september 2012 waren dit vijf artikels (2.39%) op een totale output van 209 artikels. Enkele artikels werden ook door meerdere kranten opgepikt, maar gezien de beperkte data is het onmogelijk om grote uitspraken te doen over dit luik van het onderzoek. In wat volgt schetsen we dan ook enkele opvallende bevindingen. Een bijkomend minpunt van dit kwantitatieve onderzoek is dat het niet kan nagaan in welke mate de berichten van MO* Magazine *indirect* gebruikt worden door journalisten, bijvoorbeeld ter inspiratie of als achtergrondinformatie bij het schrijven van een bepaald stuk. Uit interviews met buitenlandjournalisten (Joye, 2012) gaven verschillende journalisten bijvoorbeeld aan dat ze MO* Magazine beschouwen als een relevant secundaire bron van nieuws die ze gebruiken als noodzakelijke achtergrondinformatie waardoor de content ook via deze weg de grote massa bereikt. Dit indirecte gebruik van de output kan niet gemeten worden met kwantitatieve inhoudsanalyses, maar zal bijgevolg wel nader onderzocht worden in de kwalitatieve onderzoeksfase (2014-2015).

Op basis van de beperkte data viel op te maken dat MO* Magazine vooral op welbepaalde thematische topics een rol kan spelen. De artikels die werden overgenomen behandelden immers voornamelijk topics in de context van milieu en natuur. Zeven van de elf artikels die werden opgepikt door de kranten hadden het thema milieu en natuur als hoofdthema, wat beduidend meer is dan de andere thema's die aan bod kwamen, namelijk rechten, media/telecommunicatie, Europa en internationale contacten met de derde wereld. Deze thema's komen enkele keren aan bod terwijl de thema's economie/financiën en internationale instellingen beiden slechts éénmalig aan bod kwam. MO* Magazine werd echter *geen enkele keer* als bron vermeld bij de overgenomen artikels. Opvallend is wel dat IPS Vlaanderen in negen van de elf artikels van MO* Magazine als bron wordt aangehaald. Ook in de overgenomen artikels in de kranten werd IPS twee keer als bron vermeld. MO* Magazine is bijgevolg een belangrijk kanaal voor IPS om opgepikt te worden door de Vlaamse mainstream nieuwsmedia, wat gezien hun samenwerking op inhoudelijk vlak niet onlogisch is.

Zowel uit het nummer van oktober 2011 als van september 2012 werd telkens 1 artikel zo goed als letterlijk overgenomen door de krant *De Morgen*. De andere krantenartikels bevatten dan weer opvallende inhoudelijke gelijkenissen met de artikels uit MO* Magazine. De belangrijkste aanpassing bestond er vaak uit in het inkorten van de artikels uit MO* Magazine of het anders verwoorden van de inhoud. Tien van de elf artikels van MO* Magazine, die werden opgenomen door de kranten, bevatten puur buitenlands nieuws zonder een link met België. Daarnaast werden de artikels van MO* Magazine hoofdzakelijk overgenomen door *De Morgen*.

8 RESULTATEN: INPUT-OUTPUTANALYSES VAN PERSBERICHTEN VAN NGO'S EN OVERHEIDSINSTANTIES

We bespreken hieronder de resultaten van twee input-outputanalyses die onderzochten in welke mate persberichten van ngo's en overheidsinstanties opgenomen worden in de Vlaamse kranten *De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws*.

8.1 Aandeel opgepikte persberichten

8.1.1 Persberichten van AZG (Longitudinale analyse)

Van de 138 onderzochte persberichten die AZG in 1995 en 2010 uitstuurde, werden er 55 (40.0%) opgepikt door minstens één krant. Tegen de verwachtingen van de *churnalism* these in stelden we echter vast dat de meeste persberichten opgepikt werden in 1995 en niet in 2010. Uit tabel 8.1 blijkt dat het aantal onsuccesvolle persberichten gestegen is van 57.1% in 1995 naar 63.9% in 2010. De 36.1% persberichten die in 2010 het nieuws haalden, resulteerden bovendien in minder artikels dan in 1995 (15 van de 22 artikels in 2010 werden slechts opgepikt door één krant tegenover 13 van de 33 in 1995).

Tabel 8.1. Overzicht van artikels gebaseerd op AZG persberichten (n=138)					
Jaar	0 artikels (%)	1 artikel (%)	2 artikels (%)	3-6 artikels (%)	TOTAAL (%)
1995	44 (57.1)	13 (16.9)	11 (14.3)	9 (11.7)	77 (100.0)
2010	39 (63.9)	15 (24.6)	4 (6.6)	3 (4.9)	61 (100.0)
TOTAAL	83 (60.1)	28 (20.3)	15 (10.9)	12 (8.7)	138 (100.0)

De input-output analyse toont aan dat de meeste nieuwsberichten focussen op grote rampen en crisissen die de media-agenda gedurende meerdere dagen of zelfs weken domineerden. In 1995 waren dat het conflict in voormalig Joegoslavië, de genocide in Rwanda op de Tutsi minderheid, en het separatistische conflict tussen Rusland en de Tsjetsjeense republiek (gewapende conflicten). In 2010 registreerden we de aardbeving in Haïti en de enorme overstromingen in Pakistan (beide natuurrampen). Persberichten over landen en onderwerpen die niet geobserveerd werden door de mainstream nieuwsradar werden - zeker in 2010 - meestal genegeerd, zoals de uitbraak van cholera in Somalië (1995), een vulkaanuitbarsting in Kaapverdië (1995), een aardbeving in Turkije (1995), een oproep voor meer aandacht voor de onmenselijke situatie van immigranten en vluchtelingen in Zuid-Afrika (2010) of aanhoudende ondervoeding in Niger (2010). Deze bevinding bevestigt dat persberichten die aansluiten bij traditionele nieuwswaarden (grote impact/gevolgen, relevantie voor het thuispubliek) meer kans hebben om het nieuws te halen (Van Leuven, Raeymaeckers & Deprez, 2010). Daarnaast stelden we vast dat AZG persberichten in 1995 nog vooral een regionale focus hadden waarbij de activiteiten van AZG in een specifiek land of regio besproken werden, terwijl AZG persberichten in 2010 ook vaker globale onderwerpen zoals AIDS, Wereldvoedseldag, of de VN-Millenniumdoelstellingen bespraken. Ondanks het feit dat minder persberichten in 2010 opgepikt werden, geeft deze bevinding toch aan dat ngo's inspelen op de veranderde maatschappelijke context (evolutie naar een globale publieke sfeer) die mogelijkheden biedt voor internationale ngo's om het nieuws te bepalen als experts of pleitbezorgers van welbepaalde globale problemen.

Aan de output zijde resulteerden 55 AZG persberichten in 105 nieuwsberichten. In tegenstelling tot wat de literatuur over *churnalism* beweert, werden 71 artikels in 1995 gepubliceerd, twee keer zoveel als in 2010 (34). Deze daling is deels te wijten aan het lagere aantal persberichten dat AZG in 2010 uitgestuurd heeft (77 persberichten in 1995 versus 61 in 2010), maar niettemin is het duidelijk dat persberichten in 2010 ($p=0.01$) significant minder vaak in artikels resulteerden: één persbericht resulteerde in 2010 gemiddeld in 0.57 artikels, terwijl in 1995 één persbericht gemiddeld in 0.92 artikels resulteerde. Deze daling kan mogelijk iets te maken hebben met de aard van de gebeurtenissen in de twee geselecteerde onderzoeksjaren. In 1995 waren de belangrijkste gebeurtenissen aanslepende gewapende conflicten die enerzijds gevaarlijke werkomstandigheden opleverden voor journalisten. Anderzijds lijkt het ook niet onrealistisch dat de meeste nieuwsorganisaties uit budgettaire overwegingen niet voortdurend een journalist ter plaatse hadden om het nieuws zelf te verzamelen. In 2010 daarentegen waren de belangrijkste gebeurtenissen natuurrampen, die vooral in de eerste dagen na de ramp uitvoerig verslagen werden door Vlaamse journalisten ter plaatse. Een mogelijke gevolg van deze verschillende omstandigheden is dat Vlaamse journalisten in 1995 meer geneigd waren om te vertrouwen op de nieuwsgaring en informatievoorziening ter plaatse van AZG, terwijl ze in 2010 meer mogelijkheden hadden om zelf op onderzoek uit te gaan. Een tweede mogelijke verklaring voor het afgenomen succes van AZG persberichten is misschien wel dat AZG in 2010 geen deel uitmaakte van het Consortium 1212, een samenwerking tussen vijf Vlaamse (afdelingen van internationale) humanitaire organisaties die werd ingesteld om de media-aandacht voor de natuurrampen in Haïti en Pakistan beter te kunnen sturen. Het zou met andere woorden kunnen dat AZG in 2010 meer concurrentie ondervindt van het Consortium 1212 (een actor die inderdaad ook veel voorkomt in de geanalyseerde nieuwsberichten), die door haar gebundelde krachten en gerichte communicatie meer gehoor zou kunnen vinden bij journalisten (zie 8.1.2).

Tabel 8.2. Overzicht van artikels gebaseerd op AZG persberichten (n=105)					
Jaar	De Standaard	De Morgen	Het Nieuwsblad	Het Laatste Nieuws	TOTAAL
1995	19	18	12	22	71
2010	10	13	4	7	34
TOTAAL	29	31	16	29	105

8.1.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren (vergelijkende analyse)

De 196 persberichten die de vier organisaties samen uitstuurden, resulteerden samen in 56 nieuwsberichten. Gezien vijf van die 56 berichten pr-materiaal bevatten van twee verschillende organisaties, werden in totaal 61 van de 196 persberichten (31.1%) opgepikt in de Vlaamse pers. Deze aantallen zijn te laag om significantietoetsen uit te voeren, dus zullen we ons noodgedwongen beperken tot descriptieve analyses.

Uit tabel 8.3 blijkt dat het consortium 1212 het meest succesvol is in het verwerven van nieuwstoegang via persberichten gezien 17 van de 27 persberichten (59.3%) werden opgepikt in de Vlaamse pers. Met AZG op positie twee (37.3%) is het duidelijk dat ngo's meer dan de overheidsinstanties succesvol zijn in het bepalen van de nieuwsagenda met betrekking tot humanitaire onderwerpen. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken (32.4%) volgt pas op plaats 3. De Europese Commissie scoort opvallend slecht met een slaagpercentage van slechts 15.1%, hoewel deze organisatie nochtans het grootste aantal persberichten verstuurde. In absolute aantallen neemt AZG de leiding (22 artikels), gevolgd door het Consortium 1212 (16),

het Belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken (12, en de Europese Commissie (11). Deze bevindingen maken duidelijk dat het uitsturen van meer persberichten niet automatisch resulteert in meer nieuwstoegang. Gezien het feit dat veel journalisten klagen over de massale hoeveelheid persberichten die dagelijks in hun mailbox opduiken, lijkt het inderdaad niet de beste strategie om de nieuwsagenda te bepalen. Door te veel te communiceren besteden journalisten na verloop van tijd nog maar weinig aandacht aan persberichten van de organisatie in kwestie. Onze studie toont aan dat de communicatiestrategie van het Consortium 1212 - dat enkel communiceert op momenten dat de nood het hoogst is - veel beter aanslaat.

Tabel 8.3 Overzicht van het aantal artikels per krant							
	De Standaard	De Morgen	Het Laatste Nieuws	Het Nieuwsblad	Totaal artikels (1)	Totaal pers- berichten (2)	Ratio ½ (%)
AZG	9	8	2	3	22	59	37.3
1212	2	5	6	3	16	27	59.3
Buitenlandse Zaken	1	4	5	2	12	37	32.4
Europese Commissie	2	5	3	1	11	73	15.1
Totaal artikels	14	22	16	9	61	196	31.1

Het grotere succes van de ngo persberichten in vergelijking met persberichten van de twee overheidsinstanties bevestigt dat journalisten in de globale publieke sfeer geneigd zijn om te vertrouwen op internationale ngo's als informatieleveranciers voor globale onderwerpen, in dit specifieke geval humanitaire hulpverlening (Davis, 2010; Powers, 2012). Deze conclusie geldt voornamelijk voor AZG, dat erin geslaagd lijkt te zijn om zich te ontwikkelen tot een gevestigde nieuwsbron voor expertise over humanitaire hulpverlening. Dat blijkt ten eerste uit het feit dat AZG persberichten opvallend meer gepubliceerd worden in de zogenaamde kwaliteitskranten (*De Standaard* en *De Morgen*) (zie tabel 8.3). Ten tweede duidt de kwalitatieve analyse ook op relevante verschillen in de inhoud van de persberichten. Meer bepaald verspreidt AZG proactief en op regelmatige tijdstippen informatiesubsidies over de afwikkeling van humanitaire projecten in verschillende landen en regio's, terwijl de andere organisaties - vooral het Consortium 1212 - voornamelijk persberichten versturen op crisismomenten waarbij hun persberichten toelichten hoe ze reageren op humanitaire crisissen en oproepen om fondsen te verzamelen. AZG verspreidt bijvoorbeeld contextuele informatie over zogenaamde 'vergeten rampen', of persberichten waarin ze een standpunt innemen ten opzichte van politieke beslissingen (of het ontbreken daarvan). Veel van die beleidstandpunten hebben betrekking op globale onderwerpen (i.t.t. focus op een specifieke regio) zoals AIDS, de onmenselijke situatie van Afrikaanse vluchtelingen in Europa, of de attitude van de internationale gemeenschap ten opzichte van de burgeroorlog in Libië. Een dergelijke diepgaande aanpak van internationale problemen spreekt inderdaad voornamelijk zogenaamde kwaliteitskranten aan. Dat blijkt bijvoorbeeld ook uit het feit dat AZG in *De Morgen* en *De Standaard* ook veel als bron opdook in artikels die niet op persberichten gebaseerd waren. Hoewel deze artikels niet zijn opgenomen in onze steekproef, vormen ze wel een extra indicatie van het feit dat *De Morgen* en *De Standaard* AZG ook zelf actief contacteren bij de nieuwsgaring. Vanuit deze positie slaagt AZG erin om als enige van de vier betrokken organisatie vergeten rampen - die slechts zelden in het nieuws komen en maar

weinig publieke erkenning en politieke reacties opleveren - onder de aandacht te brengen. Een voorbeeld is een artikel in *De Morgen* (14 december) over de aanslepende humanitaire crisis in de Centraal-Afrikaanse Republiek dat een letterlijke overname is van een AZG persbericht over een diepgaand rapport dat is opgesteld door AZG. Een ander voorbeeld is een fotoreportage in *De Standaard* (17 november) waarin 'urban survivors' ofwel mensen in een situatie van extreme ontberingen op het voorplan gebracht worden. Gezien verschillende studies wijzen op de dalende aandacht van de nieuwsmedia voor buitenlandnieuws, zeker wanneer het aanslepende humanitaire rampen betreft, is het duidelijk dat AZG een niet te onderschatten rol speelt op het vlak van democratische nieuwsvoorziening.

Het Consortium 1212 daarentegen verspreidde in 2011 slechts 27 nieuwsberichten over twee grote humanitaire crisissen, meer bepaald een terugblik op de aardbeving in Haïti het jaar voordien (vier persberichten) en de enorme droogte in de Hoorn van Afrika (23 persberichten). Onze analyse toont aan dat de strategie om enkel te communiceren op momenten van grote crisissen haar vruchten afwerpt en dat persberichten vaker opgepikt worden in de Vlaamse pers dan de constante en daardoor ook minder zichtbare stroom persberichten van andere organisaties. Het succes van het Consortium 1212 kan ook mee verklaard worden doordat acties enkel opgestart worden in overleg met de Vlaamse nieuwsmedia, die in deze gevallen dus vanzelfsprekend ook meer openstaan voor persberichten van het Consortium 1212. De nadruk van het Consortium 1212 op spectaculaire internationale gebeurtenissen en grootschalige fundraising verklaart de grotere aanwezigheid van haar persberichten in de zogenaamde populaire kranten. Eerder onderzoek heeft immers aangetoond dat *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* een voorkeur hebben voor dramatische gebeurtenissen, zeker wanneer ze kunnen gedomesticeerd worden voor het thuispubliek (Joye, 2010; Wouters, De Swert and Walgrave 2009). Dat blijkt ook uit de vaststelling dat twee van de vijf artikels die gebaseerd zijn op AZG persberichten in *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* betrekking hebben op de dood van een Belgische AZG medewerker in Somalië.

We kunnen dus besluiten dat AZG en het Consortium 1212 de nieuwsmedia op een totaal verschillende manier benaderen. Het Consortium 1212 treedt voornamelijk op als *mobilisator* die via de nieuwsmedia tracht om op korte termijn zoveel mogelijk publiek bewustzijn en donaties voor een bepaalde humanitaire crisis tracht op te wekken, terwijl AZG zich ontwikkeld heeft tot een gevestigde *news source organization* door op regelmatige tijdstippen achtergrondinformatie en betrouwbare ooggetuigenverslagen aan journalisten te bezorgen (Davis, 2010; Powers, 2012).

De twee overheidsinstanties zijn veel minder succesvol dan de twee ngo's in het bepalen van de nieuwsagenda over humanitaire onderwerpen aan de hand van persberichten en persconferenties. Hun persberichten focussen vooral op de financiële omvang van hun bijdrage aan humanitaire noodhulp, hetgeen journalisten minder lijkt aan te spreken dan ngo expertise (AZG) of fondsenwerving (Consortium 1212). Vooral persberichten van de Europese Commissie zijn weinig succesvol. Daar kunnen verschillende oorzaken voor zijn. We vermelden nogmaals het grote aantal persberichten waardoor journalisten misschien hun interesse verliezen. Verder denken we ook aan het feit dat het Vlaamse thuispubliek zich veel minder betrokken voelt met de Europese Commissie dan met Vlaamse organisaties (cf. Galtung & Ruge, 1965, nieuwswaarde proximateit). Ten slotte is een extra hinderpaal dat veel

persberichten van de Europese Commissie enkel in het Engels verspreid worden. Gezien de reeds hoge werkdruk op de meeste redacties is het dan niet verwonderlijk dat journalisten een voorkeur hebben voor informatiesubsidies die niet hoeven vertaald te worden alvorens ze kunnen opgenomen worden in een nieuwsbericht.

8.2 Aandeel overgenomen informatie

In het vervolg van de analyses focussen we enkel op de persberichten die met succes het nieuws gehaald hebben. Voor de longitudinale analyse (8.2.1) zijn dat 55 persberichten, die samen resulteerden in 105 nieuwsberichten. Voor de vergelijkende analyse (8.2.2) zijn dat 61 persberichten die samen resulteerden in 56 nieuwsberichten.

8.2.1 Persberichten van AZG (Longitudinale analyse)

In tegenstelling tot de *churnalism* these bevatten de 105 nieuwsberichten die gebaseerd zijn op een AZG persbericht maar een beperkt aandeel informatie die letterlijk/geparafraseerd gebaseerd is op het oorspronkelijke persbericht. 25.7% van de artikels hebben geen credit line (auteursvermelding), de rest verwijst naar journalisten en nieuwsagentschappen als auteurs. Alvorens we de verdere resultaten bespreken, is het belangrijk om op te merken dat we voor 20.0% van de artikels geen zicht hebben op het aandeel letterlijk/geparafraseerde informatie omdat ze gebaseerd zijn op persconferenties, waarvan we niet over de transcripties beschikken. In dit opzicht is het extra opvallend dat bijna drie kwart van alle artikels de informatie in AZG persberichten in meerdere of mindere mate aanvullen met extra feiten en reacties (en in veel beperktere mate ook analyse, interviews/reportages of context), en dat dit zelfs nog meer gebeurt in 2010 (in 30 van de 34 artikels) dan in 1995 (in 46 van de 71 artikels). Dat zegt enerzijds iets over de agenda building capaciteiten van AZG, maar anderzijds illustreert het ook de stelling van Knight (2011) dat journalisten persberichten heel vaak niet gewoon knippen en plakken, maar in plaats daarvan vooral combineren met eigen onderzoek en aanvullende informatie. Het is met andere woorden een indicatie dat de kritische ingesteldheid op nieuwsredacties in Vlaanderen zeker niet volledig ten onder gegaan is aan de hoge werkdruk en de beschikbaarheid van nieuwe technologieën. Een meer kwalitatieve benadering van de persberichten en artikels toont inderdaad dat veel artikels focussen op en van start gaan met de officiële feiten die door overheden (bijvoorbeeld aantal slachtoffers), door politieke vertegenwoordigers (bijvoorbeeld commentaar op een gebeurtenis), door de strijdende partijen (bijvoorbeeld rechtvaardiging van hun acties), etc. gegeven worden. Enerzijds duidt de vaststelling dat journalisten in eerste instantie vooral vertrouwen op autoritaire bronnen en dat ngo's nog onvoldoende hun stempel kunnen drukken op de berichtgeving. Anderzijds kan men ook stellen dat AZG er niettemin in slaagt om een humanitaire draai te geven aan de voornamelijk harde feiten van officiële bronnen.

8.2.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren (Vergelijkende analyse)

Ook uit de tweede input-output analyse blijkt dat de persberichten van de vier organisaties opnieuw in drie kwart van de gevallen aangevuld worden met bijkomende nieuwsgaring. In veel gevallen lijkt het persbericht niet meer te zijn dan een aanleiding voor de journalist om zelf een nieuwsbericht over het aangebrachte onderwerp te produceren, of een korte aanvulling bij een nieuwsbericht dat grotendeels uit andere informatie bestaat. Een voorbeeld is een artikel over de burgeroorlog in Libië van *De Standaard* correspondent Jorn De Cock (5 oktober 2011), die bekend staat als een expert wat betreft verslaggeving over het Midden-Oosten met een uitgebreid informantennetwerk om op terug te vallen tijdens de nieuwsgaring. In het artikel brengt hij verschillende stukjes achtergrondinformatie samen over het regime van Muammar Kadhafi om zo de wreedheid van de dictator tijdens de recente slag om Sirte te contextualiseren. Het artikel wordt afgerond met een kritische reflectie over de humanitaire situatie in Sirte. Hierbij maakt hij gebruik van een citaat uit een persbericht van AZG, gevolgd door reacties van het Internationale Rode Kruis en de Libische politieke oppositie.

8.3 Brontransparantie

De eerste input-output analyse toont aan dat 84 artikels (80.0%) niet vermelden (en dus niet transparant zijn) dat AZG als informatiebron geraadpleegd werd bij het schrijven van de nieuwsberichten. Bijgevolg wordt het gebruik van pr-materiaal voorgesteld als oorspronkelijke journalistieke nieuwsgaring. Tien artikels (9.5%) verwijzen ietwat verbloemd naar AZG als *informatiebron* (bijvoorbeeld rapport, woordvoerder), maar slechts 11 artikels (10.5%) verwijzen expliciet naar het persbericht van AZG waarop ze zich gebaseerd hebben bij de nieuwsgaring (bijvoorbeeld 'AZG heeft in een persbericht laten weten dat...'). We observeerden bovendien een significante ($p=0.05$) daling van de brontransparantie doorheen de tijd: terwijl in 1995 achttien artikels het gebruik van AZG persberichten erkenden, daalde dat aantal in 2010 tot slechts drie artikels. Niettemin registreerden we in vrij veel artikels citaten of parafrases van AZG medewerkers die niet overgenomen waren uit de respectievelijke persberichten, hetgeen doet vermoeden dat de journalist zelf *actief* extra toelichting heeft gevraagd bij AZG, of dat AZG zelf de journalist (*passief*) heeft gecontacteerd om extra informatie te verschaffen en extra aan te sturen op verslaggeving. Verder onderzoek volgens de methode van reconstructie-interviews waarbij de onderzoeker samen met de journalist het volledige nieuwsproductieproces van een aantal recente artikels doorloopt, kan nuttig zijn om ook hierin meer inzicht te verwerven (Reich, 2010). Verder stelden we ook vast dat artikels die geen auteursvermelding hebben in de credit line significant vaker artikels zijn waarin de informatie uit het AZG persbericht niet is aangevuld met bijkomende nieuwsgaring. Deze vaststelling roept bezorgdheid op over de vaststelling in andere studies dat een aanzienlijk aandeel van de binnenlandse en buitenlandse nieuwsberichtgeving geen auteursvermelding bevat (Buijs et al., 2009; Van Leuven, Deprez & Raeymaeckers, 2013). We konden ook vaststellen dat een aantal AZG persberichten ook in de Vlaamse buitenlandberichtgeving zijn beland via een *ladder of news sourcing* (Franklin, 2011). Van de elf artikels die een nieuwsagentschap als auteur hebben, vermeldt geen enkel artikel het gebruik van AZG persberichten. Op die manier komen ook veel persberichten indirect in het nieuws terecht, omdat journalisten menen dat ze te maken hebben met oorspronkelijke journalistieke nieuwsproducties van nieuwsagentschappen. Alles samen vormen deze

bevindingen met andere woorden een belangrijke indicatie dat journalisten bewust en onbewust meer gebruik maken van persberichten dan men kan opmaken uit de berichtgeving zelf.

Net zoals bij de eerste input-output analyse stelden we bij het vergelijkende onderzoek vast dat 46 van de 56 artikels (82.1%) niet verwijzen naar de persberichten als informatiebron, en informatie uit die persberichten dus voorstelden als journalistieke nieuwsgaring. Citaten uit persberichten worden vaak voorgesteld alsof de journalist de organisatie in kwestie zelf gecontacteerd heeft. Zes artikels verwijzen vaag naar de betrokken organisatie als informatiebron, maar slechts vier artikels vermelden expliciet het gebruik van pr-materiaal. Drie van deze vier artikels verwijzen naar het nationale nieuwsagentschap Belga in hun credit line. Zeven andere artikels die Belga als auteur vermelden, bevatten geen verwijzing naar een persbericht, hetgeen opnieuw duidt op een *ladder of news sourcing*.

8.4 Conclusie

De beide studies tonen aan dat Belgische kranten geneigd zijn om met betrekking tot het globale onderwerp humanitaire hulpverlening meer persberichten van ngo's te publiceren dan van overheidsinstanties. Het veld van ngo's is echter te divers om deze conclusie te veralgemenen. Waisbord (2011) en Deacon (2003) wijzen erop dat we ons bewust moeten zijn van het feit dat verschillende ngo's een verschillende mate van succes hebben als nieuwsbron. Terwijl de meeste persberichten in onze eigen studies focusten op humanitaire rampen die traditionele nieuwswaarden (drama) aanspreken, zijn de kansen van andere ngo's om het nieuws te halen - vooral wanneer hun doelen botsen met staats- of bedrijfsbelangen - misschien wel veel beperkter (zie bijvoorbeeld Gaber & Willson, 2005). In deze context dienen we ook te vermelden dat we ook rekening moeten houden met de achterliggende motieven van de vier bestudeerde organisaties met betrekking tot de nieuwsmedia. Zo is het niet onrealistisch te denken dat ngo's meer dan overheidsinstanties - die met of zonder nieuwstoegang sowieso het beleid bepalen - nood hebben aan nieuwstoegang om via deze omweg een impact te hebben op het beleid. Bovendien beschikken de twee ngo's in deze studie over relatief uitgebreide middelen en goede contacten met de media (zeker wat het Consortium 1212 betreft), terwijl het andere ngo's misschien aan de sociale en materiële middelen ontbreekt om gerichte mediastrategieën op poten te zetten (Deacon 2003; Fenton 2010). Ten slotte is het ook mogelijk dat België - met haar hoge concentratie (internationale) ngo's - een aparte case is waar journalisten automatische meer aandacht besteden aan persberichten van ngo's. Verder onderzoek van internationale ngo's in andere landen is noodzakelijk om een overkoepelende conclusie te formuleren met betrekking tot de nieuwstoegang van deze alternatieve nieuwsactoren.

We stelden vast dat ook ngo's in concurrentie treden met elkaar om nieuwstoegang, en dat ze daarbij verschillende mediastrategieën hanteren. Meer bepaald lijkt AZG zich ontwikkeld te hebben tot een gevestigde nieuwsbron voor journalisten die nood hebben aan expertise met betrekking tot humanitaire hulpverlening, terwijl het consortium 1212 zich niet zozeer toelegt op informatievoorziening, maar daarentegen volledig gericht is op fondsenwerving en mobilisatie bij grote humanitaire crisissen. De vaststelling dat AZG vanuit deze positie erin slaagt om ook 'vergeten' crisissen op de nieuwsagenda te plaatsen, is hoopgevend gezien de precaire positie waarin buitenlandberichtgeving zich bevindt in het huidige mediaklimaat.

De vele klachten over *churnalism* op redacties en het toenemend gebruik van informatiesubsidies bij de nieuwsproductie dienen wij op basis van onze - weliswaar niet te veralgemenen - case studies te nuanceren. De overname van AZG persberichten is doorheen de tijd niet toegenomen, en in drie kwart van de bestudeerde artikels wordt de informatie uit de persberichten aangevuld met bijkomende informatie. Bovendien moeten we erop wijzen dat informatiesubsidies weliswaar vaak gecategoriseerd worden als manipulatie en vertekening, maar dat ze eigenlijk ook een positieve factor kunnen vormen in het nieuwsproductieproces. In deze studie dienden persberichten van overheden en ngo's vooral om het publiek te informeren over zaken van algemeen belang, en we stelden ook vast dat ngo persberichten vaak opgenomen werden in het nieuws om de verslaggeving over vaak harde feiten (bijvoorbeeld gewapende conflicten, aantal slachtoffers bij natuurramp) ook een menselijke kant te geven en het menselijk lijden ook in beeld te brengen. Anderzijds blijft het natuurlijk ook in deze gevallen een probleem dat Vlaamse journalisten meestal niet transparant zijn over het gebruik van informatiesubsidies, en deze informatie bijgevolg voorstellen als oorspronkelijke journalistieke nieuwsgaring.

9 RESULTATEN: KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR JOURNALISTIEK BRONNENGEBRUIK IN TRANSITIE

Door een aantal brede maatschappelijke ontwikkelingen zoals commercialisering, globalisering en digitalisering hebben de laatste decennia enkele grote verschuivingen plaatsgevonden binnen de mediasector (Franklin, 2014; Brems, 2014; Curran, 2010; Jukes, 2013; McManus, 2009). De impact van deze fundamentele verschuivingen laat zich ook voelen op nieuwsredacties en ze oefenen een invloed uit op de journalistieke praktijk en routines in de context van het nieuwsproductieproces. Zo werden de journalisten in de laatste jaren geconfronteerd met een steeds grotere werklust ten gevolge van een toenemende trend naar kostenbesparing op de redacties in combinatie met de vraag om steeds meer en steeds sneller nieuwsberichten te produceren en te verspreiden (Broersma, 2009; Reich & Godler, 2014; Zelizer, 2015).

In dit kwalitatieve luik van het onderzoek gaan we dieper in op enkele veranderingen die zich de laatste jaren hebben afgespeeld in het Vlaamse medialandschap en welke gevolgen deze concreet hebben (gehad) op de werkinvulling en het bronnengebruik van journalisten. De focus van deze kwalitatieve fase ligt op het nieuwsproductieproces en het journalistieke bronnengebruik vanuit het perspectief van de journalisten en redacteurs zelf. In dit luik koppelen we eveneens terug naar enkele resultaten van het voorgaande kwantitatief onderzoek en trachten we deze bevindingen verder uit te diepen en te contextualiseren.

Omdat de journalistieke praktijk zich niet afspeelt in een vacuüm maar sterk gelieerd is aan externe beïnvloedingsfactoren en complexe invloeden op het niveau van de nieuwsorganisatie, hebben we de journalisten eerst bevraagd over hun mening betreffende de impact van deze maatschappelijke beïnvloedingsfactoren op het Vlaamse medialandschap. In tweede instantie focusten de interviews op de mate waarin de rationalisering en digitalisering van de nieuwsproductie een effect heeft (gehad) op de werkomstandigheden en het bronnengebruik van Vlaamse buitenlandjournalisten en redacteurs.

9.1 Maatschappelijke trends en verschuivingen in het Vlaamse medialandschap

9.1.1 Rationalisering van nieuwsproductie en commercialisering

Op de Vlaamse nieuwsredacties waren de gevolgen van een gerationaliseerde nieuwsproductie en een toenemende klemtoon op kostenefficiëntie duidelijk voelbaar. Zo werd het medialandschap sterk hertekend ten gevolge van een concentratiegolf in 2013, waardoor er in Vlaanderen qua nationale krantentitels *de facto* slechts twee grote mediaconcerns overblijven, met name *De Persgroep* en *Mediahuis*. Deze concentratiebeweging ging gepaard met verschillende besparingen en een inkrimping van het personeelsbestand. Net zoals bij de meeste overnames in de mediawereld ontstonden er door deze schaalvergroting echter ook nieuwe synergiën tussen krantenredacties, zowel binnen Vlaanderen als over de grenzen heen. Zo stellen we bijvoorbeeld vast dat *De Morgen* geregeld sportnieuws overneemt uit *Het Laatste Nieuws* en financieel-economisch nieuws uit *De Tijd*. Wat buitenlandberichtgeving betreft, doet *De Morgen* regelmatig een beroep op het aanbod van *De Volkskrant*, de Nederlandse krant die sinds 2009 in de portefeuille van *De Persgroep* zit (Cochez, 2013). Vijf jaar later drukte *De Persgroep* een nieuwe overname in Nederland door met de aankoop van *Wegener*, het Nederlandse dochterbedrijf van het Britse *Mecom*. Hierdoor werd *De Persgroep* in een klap de grootste krantenuitgever in Nederland. In navolging van *De Persgroep* is ook *Mediahuis* sinds 2015 actief in Nederland via een overname van *NRC Media*. Ook hier stellen we vast dat *De Standaard* regelmatig een beroep doet op *NRC* voor buitenlandberichtgeving, dit was overigens ook al het geval voor de overname. Door deze verregaande samenwerkingen en synergiën vrezen sommige mediacritici voor een verlies aan pluralisme en een verschraling van het nieuwsaanbod.

Gezien buitenlandverslaggeving beschouwd wordt als een goede parameter voor de algemene kwaliteit van de media, zijn het van oudsher de kwaliteitsmedia die een bijzondere aandacht hebben voor het internationale nieuwsgebeuren (Goris, 2014). Dit uit zich bijvoorbeeld in de redactiestructuur van de kranten. Zo beschikken de Vlaamse kwaliteitskranten *De Morgen* en *De Standaard* over een eigen buitenlandredactie terwijl bredere publiekskranten zoals *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* minder aandacht besteden aan buitenlands nieuws omdat ze menen dat de interesse van hun lezers voornamelijk uitgaat naar het nieuws dat zich afspeelt in zijn of haar eigen regio. Hierdoor zullen deze laatste kranten ook minder geneigd zijn om journalisten op regelmatige basis naar het buitenland te laten reizen en is de specialisatie qua buitenlandberichtgeving binnen de redactie beperkter. Buitenlands nieuws is bovendien een moeilijke nieuwscategorie; de interesse van het publiek is eerder laag en nieuwsgaring in het buitenland is erg duur en tijdrovend (Lee, De Swert & Cohen, 2015). Precies omwille van deze redenen zijn buitenlandredacties vaak het eerste slachtoffer tijdens besparingsrondes.

Daarnaast kunnen we vaststellen dat de hoofdredacteurs van Vlaamse kwaliteitskranten vanuit waarschijnlijk commerciële overwegingen een meer publieksgeoriënteerd beleid hebben geïntroduceerd waarbij het nieuwsaanbod van de krant meer wordt afgestemd op de wensen van het lezerspubliek (Van den Bulck, Tambuyser, & Ackx, 2011). Zo gaf een buitenlandjournaliste aan dat de redactie van *De Standaard* bewust naar manieren zoekt om hun nieuwsaanbod aantrekkelijk te maken voor het grote publiek, waardoor er vaker ludieke

stukjes verschijnen op de buitenlandpagina's en men meer aandacht heeft voor globale thema's zoals milieu, energie, en racisme die interessant bevonden worden door een breed publiek.

Ook de imagocampagne van *De Morgen* in 2014, gevolgd door een reeks product vernieuwingen, had een duidelijk effect op de buitenlandredactie en het aanbod van buitenlandnieuws. De twee bevroegde journalisten van *De Morgen* gaven bijvoorbeeld aan dat ze zich niet van de indruk kunnen ontdoen dat de buitenlandverslaggeving aan belang heeft moeten inboeten in het licht van de recente vernieuwingen. Door de nieuwe lay-out van de krant is de klassieke opdeling in katernen grotendeels verdwenen, waardoor de plaats van buitenlandnieuws nu bepaald wordt op basis van 'het dwingende karakter' of urgentie van de feiten en de gepercipieerde relevantie voor het lezerspubliek. De nauwe samenwerking tussen de redacties van *De Morgen* en *De Volkskrant* heeft er tevens voor gezorgd dat er meer stukken worden overgenomen en dat de buitenlandredactie van *De Morgen* de laatste jaren minder goed bemand werd. Anno 2015 zijn er immers nog slechts drie à vier journalisten op de redactie die zich uitsluitend bezig houden met buitenlandberichtgeving. Uit de reacties van de journalisten konden we ook opmaken dat er een zekere ongerustheid heerst over deze tendens. Sommige journalisten van *De Morgen* vrezen namelijk dat er in de toekomst een aantal deelredacties (waaronder ook de buitenlandredactie) zullen sneuvelen.

Tot slot hebben we verschillende respondenten die werkzaam zijn bij de openbare omroep en die bijgevolg voor een aantal moeilijke uitdagingen staan om een nieuwe werkbare toekomst uit te tekenen. VRT moest in 2015 22 miljoen euro besparen en dat bedrag loopt tegen eind 2019 verder op tot 39 miljoen euro. Deze besparingen zullen tevens gevolgen hebben voor het personeelsbestand (deredactie, 2014).

9.1.2 Digitalisering en nieuwe technologieën

De economische druk op redacties wordt verder verhoogd door de intrede van nieuwe technologieën die de concurrentie in de nieuwssector en de snelheid van de nieuwscyclus aanzienlijk hebben opgedreven. Hierdoor neemt de meerwaarde van eigen buitenlandse bureaus en correspondenten zichtbaar af (Boczkowski, 2010; Davies, 2008; Davis, 2010; McNair, 2013; Sambrook, 2010). In de zomer van 2015 viel bijvoorbeeld officieel het doek over het vaste correspondentschap bij de openbare omroep. Hierbij zette VRT zijn drie vaste standplaatsen in het buitenland stop en brengen Tom Van de Weghe (Washington), Stefan Blommaert (China) en Sabine Vandeputte (Den Haag) voortaan verslag uit vanuit de redactie te Brussel. Volgens de hoofdredactie gaat het hier geenszins om een besparingsoefening, maar willen ze het geld dat ze uitsparen investeren in andere buitenlandse projecten die ze anders niet kunnen betalen. Ze mikken hier op zogenoemde 'pop-upcorrespondenten', journalisten die voor langere tijd naar het buitenland trekken zonder zich daar permanent te vestigen (Pardoen, 2015).

Daartegenover stellen we vast dat de dagen dat de VRT-redactie als het ware een 'monopolie' had op kwalitatief buitenlands nieuws in de journaals voorgoed in het verleden tijd liggen. Zo opent het VTM-nieuws de laatste jaren steeds vaker met een relevant buitenlandstuk, terwijl dit vroeger minder het geval was en de focus sterk op België en vooral Vlaanderen lag. Deze vernieuwde interesse voor buitenlands nieuws blijkt het gevolg te zijn van de vernieuwing die

Kris Hoflack in gang zette kort na zijn aanstelling als algemeen hoofdredacteur bij *VTM* in 2012. De bevroegde buitenlandredacteurs van de *VTM*-nieuwsdienst geven bijvoorbeeld aan dat Hoflack meer voeling heeft met buitenlands nieuws dan zijn voorganger waardoor het aanbod buitenland de laatste jaren is toegenomen en een prominentere plaats heeft gekregen in het nieuwsbulletin. Door een betere selectie van buitenlands nieuws is de kwaliteit van de nieuwsitems er volgens de bevroegde journalisten ook duidelijk op vooruit gegaan. Sinds de hoofdredactiewissel werd de buitenlandredactie van *VTM* daarenboven versterkt door twee jonge journalisten die eerder actief waren voor de digitale redactie en in 2013 stapte ook Robin Ramaekers over van de *VRT*-nieuwsdienst naar *VTM* waarvoor hij op regelmatige basis naar het buitenland trekt tijdens oorlogen en conflictsituaties. Anno 2015 zijn er zes in plaats van vier buitenlandjournalisten werkzaam voor de nieuwsredactie van *VTM*.

9.2 Gevolgen voor de journalistieke werkomstandigheden

9.2.1 Bureaujournalistiek

Als gevolg van de toegenomen commercialisering, slinkende nieuwsredacties, en fuserende mediaorganisaties is de werkdruk zoals ervaren door journalisten enorm gestegen. Buitenlandlandredacteurs bijvoorbeeld zijn verplicht om (minstens) evenveel pagina's te vullen als vroeger maar in een korter tijdsbestek (Burgess, 2013; Lewis, Williams & Franklin, 2008a). Hierdoor is er vaak een gebrek aan tijd en financiële middelen om journalisten naar het buitenland te sturen, wat ook bevestigd wordt door data van de Vlaamse journalistenenquête uit 2013. 38,4% van de respondenten geeft aan altijd vanuit de redactie te werken en 41,5% werkt regelmatig vanuit de redactie. Iets minder dan de helft van de respondenten blijkt nog regelmatig veldwerk te kunnen verrichten. Ook de bevroegde journalisten geven aan dat de buitenlandberichten steeds vaker worden opgesteld op de redactie zelf en dat er minder tijd en financiële middelen ter beschikking zijn om buitenlandreizen te financieren:

Ik vind dat heel belangrijk om ter plaatse te gaan, want ik vind dat ook een beetje een onrustwekkende evolutie dat we van achter onze bureau gaan schrijven over wat er zich in het buitenland afspeelt. [...] Ik weet nog dat we vroeger, toen er die grote overstromingen waren in Engeland, wel een team hebben gestuurd om te gaan kijken. Maar nu laatst met de verkiezingen in Schotland kwam heel duidelijk het antwoord dat het geld op was. Je ziet echt wel dat dat een rol speelt.

(Journalist, Het Laatste Nieuws)

Het gegeven dat het journalistieke werk zich steeds meer achter het bureau afspeelt, betekent echter niet dat de journalist geen verslag meer kan uitbrengen over een nieuwsgebeuren dat zich afspeelt aan de andere kant van de wereld. Door de introductie van sociale media en nieuwe technologieën heeft de journalist immers toegang tot meer informatie en kan hij of zij op een goedkope manier in contact komen met verschillende bronactoren (Heinrich, 2014, p. 32). Daarnaast kunnen we opmerken dat buitenlandjournalisten nog vaak een beroep doen op een aantal traditionele informatiekkanalen die kant-en-klare berichten aanleveren, zowel van journalistieke oorsprong zoals de telexen van nieuwsagentschappen en gerecycleerde informatie van andere nieuwsmedia, maar ook van niet-journalistieke oorsprong zoals persberichten (Van Leuven & Raeymaeckers, 2012).

Onder invloed van de recente technologische en economische ontwikkelingen zou de journalistiek ook meer en meer gekenmerkt worden door aangepaste werkvoorwaarden, waarbij journalisten vaker geconfronteerd worden met een uitdagend takenpakket. Uitgevers en omroepen hebben zich de laatste jaren ontpopt tot multimediabedrijven die hun content via verschillende kanalen verspreiden en verwachten dan ook van hun journalisten dat ze over de nodige vaardigheden beschikken om binnen deze nieuwe crossmediale omgeving te functioneren. Zowel in 2008 (67%) als in 2013 (89%) ging de meerderheid van de Vlaamse beroepsjournalisten (helemaal) akkoord met de stelling dat journalisten van morgen multimediaal en crossmediaal moeten kunnen werken. Daarnaast hechten journalisten gemiddeld ook meer belang aan technologische vaardigheden (83% in 2013 t.o.v. 77% in 2008) en online researchvaardigheden (92% in 2013 ten opzichte van 90% in 2008). De reacties van onze respondenten lijken deze resultaten in grote mate te ondersteunen. Voornamelijk de televisiejournalisten geven aan dat ze door de inkrimpingen van het personeelsbestand en de prangende deadlines, de laatste jaren meer technische vaardigheden hebben moeten ontwikkelen om hun job naar behoren uit te voeren.

Het is inderdaad voortdurend zoeken naar productiesystemen die goedkoper zijn. Bijvoorbeeld bepaalde opnamen maken met alleen een cameraman zonder een klankman, zodanig dat de journalist zelf zijn micro vasthoudt. We maken meer efficiënt gebruik van de montagecellen zodanig dat die meer uren draaien. Qua personeelsbezetting zitten we echt wel op het minimum [...] Als je besluit om toch minder middelen vrij te maken voor buitenlandverslaggeving, dan kan je dat alleen doen door in het aanbod te knippen, door bepaalde onderwerpen niet te brengen.
(Buitenlandredacteur, VRT)

Wij hebben deadlines om 13 uur, om kwart voor zes en om zeven uur 's avonds. Bij extra nieuwsuitzendingen komen er nog deadlines bij, maar dat is eerder uitzonderlijk. Je leert daar naar werken. Van al onze journalisten wordt er bijvoorbeeld verwacht dat zij zelf de montage en geluidsafwerking doen en het stuk inlezen. Dat zijn dus behoorlijk drukke momenten.
(Buitenlandredacteur, VTM)

Uit bovenstaande reacties kunnen we opmaken dat journalisten de laatste jaren vaker geconfronteerd worden met een stijgende werkdruk. Ook uit de journalistenenquêtes uit 2008 en 2013 kunnen we een dergelijk resultaat afleiden. Zo gaf 89% van de journalisten in 2013 aan dat hun takenpakket is toegenomen, terwijl dit in 2008 nog 10% lager lag.

9.2.2 Georganiseerde persreizen en *embedded journalism*

Indien er op de redactie toch beslist wordt om een journalist naar het buitenland te zenden, is dit meestal maar voor korte periodes en/of moet er toch een duidelijke meerwaarde staan tegenover de te maken kosten. Uit onze interviews met buitenlandjournalisten konden we opmaken dat zij voornamelijk naar het buitenland trokken om ter plaatse verslag uit te brengen bij *breaking news* (televisiejournalisten) of om een diepgaander nieuwsstuk te maken over speciale of moeilijkere onderwerpen (krantenjournalisten). We konden tevens

vaststellen dat er duidelijke verschillen waren tussen krantenjournalisten en televisiejournalisten wat de journalistieke aanpak betreft.

Het nieuws krijg je tegenwoordig langs alle kanten aangeleverd en daarvoor moet je niet naar het buitenland gaan. Als je naar het buitenland gaat of als er mensen je naar het buitenland sturen dan wil je een ander verhaal, dan wil je een verhaal dat op de een of andere wijze een meerwaarde biedt. En dan moet je eens dieper graven dan het nieuws dat wij aangeleverd krijgen en gaan wij op zoek naar andere bronnen.

(Journalist, De Morgen)

Als er echt urgent breaking news is, spreekt het voor zich dat je bijna onmiddellijk vertrekt. Maar bijvoorbeeld voor ebola weet ik wel dat [collega X] dat allemaal heeft uitgezocht voor Liberia wanneer hij daar naartoe kon gaan. En dan heeft hij ook wel voorgesteld van: "Nu kunnen we daar echt naartoe gaan." Hij is daar wel even mee bezig geweest. Maar meestal gaan wij ook echt alleen maar naar het buitenland als er daar echt op dat moment iets gebeurt.

(Buitenlandredacteur, VTM)

Een oorlogsjournalist van de commerciële omroep meende ook dat je als journalist ter plaatse beter in staat bent om de impact van een bepaald nieuwsgebeuren in te schatten. Daarnaast kan een reporter ter plaatse het nieuws ook dichterbij de kijker brengen door een gevoel van betrokkenheid te creëren.

Een newsfeed die hier bewerkt wordt, dat is eigenlijk een vrij droog en feitelijk verhaal met een commentaarstem erop. Als je zelf naar daar gaat, dan is dat een manier om de kijker ook het gevoel te geven van: "Wij zijn zelf ook aanwezig. We zijn via iemand eigenlijk ook ter plekke aanwezig." Een tweede aspect daarvan is natuurlijk dat, als je zelf ter plekke bent, dat je vanuit jouw persoonlijke ervaring daar een betere inschatting kan maken van: "Hoe voel ik dat aan?"

(Oorlogsreporter, VTM)

In bepaalde gevallen kunnen buitenlandjournalisten ook meereizen met ministers, bedrijven of ngo's. Hoewel het merendeel van de bevroegde journalisten hier niet direct voor te vinden is en verkiezen dat de nieuwsredactie zelf instaat voor de kosten van buitenlandreizen, geven ze toch aan dat er bepaalde omstandigheden zijn waarbij het handiger is om mee te reizen met een bepaalde instantie of organisatie. Vaak gaat het dan om gebieden die moeilijk toegankelijk zijn zonder hulp of medewerking van reeds aanwezige ngo's. In andere gevallen drijft de moeilijke economische situatie in het medialandschap hun hoofdredacties ertoe dergelijke uitnodigingen te aanvaarden.

Ik ben nooit een echte voorstander geweest van die georganiseerde dienstreizen. Meereizen met ministers of hulporganisaties, daar moet je volgens mij toch erg voorzichtig mee zijn. Soms is het effectief handiger, omdat je anders niet ter plekke geraakt of het is goedkoper om aan boord van een regeringsvliegtuig te stappen, maar je moet toch opletten dat je van je nieuws geen reclameboodschap maakt.

(Buitenlandredacteur, VTM)

Wanneer we specifiek kijken naar berichtgeving over conflicten en oorlogen, merken we overigens op dat de bewegingsruimte voor journalisten in de meeste gevallen beperkt is. In deze context duikt het fenomeen van 'embedded journalism' vaak op. Journalisten reizen dan onder de hoede van het leger mee naar het oorlogsgebied en doen daar verslag over. Vanwege de restricties vanwege militairen op de verslaggeving, is de kans reëel dat dit resulteert in een gekleurde berichtgeving en een eenzijdige kijk op het conflict. Omdat het gevaar bestaat dat de media gemanipuleerd worden door betrokken partijen, is het vrijwel onmogelijk voor journalisten om voldoende afstand te bewaren en hun neutrale positie te handhaven (cf. Luyendijk, 2006: 117).

9.2.3 Meer allrounders

Het is interessant om op te merken dat bevroagde VRT-journalisten er op wezen dat journalisten die gespecialiseerd zijn in een bepaald dossier meer veldwerk verrichten dan de journalisten die geen welbepaald expertisegebied hebben maar wel regelmatig algemeen buitenlands nieuws brengen. Ook in de andere interviews werd er soms indirect gewezen op het belang van (specifieke) expertise en ervaring bij de buitenlandredactie. Zo zal men bij de VTM-redactie vooral een beroep doen op de journalisten met de meeste ervaring om verslag uit te brengen over de complexere thema's, terwijl bij jongere journalisten op voorhand wordt ingeschat en afgewogen of de situatie niet te gewaagd of te moeilijk is om verslag over uit te brengen. Het zijn dan ook meestal de journalisten met de meeste ervaring op de teller die de jonge journalisten onder hun hoede nemen en zullen begeleiden. Het gegeven dat meer jonge en/of onervaren journalisten zich toeleggen op buitenlandthema's en andere specialisatiegebieden, wordt niet altijd even enthousiast onthaald door de bevroagde journalisten.

Het valt me erg op dat er hier bij De Morgen heel veel jonge mensen op de redactie zitten die niet - en dat kan je ze ook niet verwijten - die expertise en historische kennis hebben die noodzakelijk is voor buitenlandberichtgeving en vaak wel een meerwaarde geeft. Als je vandaag iemand over Gaza laat schrijven die het conflict Israël-Palestina al twintig jaar nauwgezet opvolgt, zal je natuurlijk een beter, meer genuanceerd en uitgebalanceerd stuk krijgen dan wanneer je daar een gast van 22 op zet. Met alle respect, maar die kennis, die specialisatie, die achtergrond, dat blijft toch belangrijk. Ik vind dat de redactie daar tegenwoordig soms iets te licht overgaat.

(Journalist, De Morgen)

Bij televisieredacties wordt er de laatste jaren ook steeds vaker een beroep gedaan op pop-up correspondenten en parachutejournalisten, die enkel naar het buitenland trekken wanneer er een groot nieuwsfeit plaatsvindt. Nu alle vaste buitenlandse bureaus van de VRT zijn opgedoekt, wordt er gevreesd dat de expertise op de redactie zal afnemen en dat het nieuws vaker gecoverd zal worden door allrounders. Doordat de bemanning van de buitenlandredacties eerder beperkt is, wordt het immers steeds moeilijker om de hele wereld geografisch op te delen in specialisatiegebieden. Zodoende zijn de specialisatiegebieden op de redactie minder afgelijnd en worden journalisten die vroeger gespecialiseerd waren in bepaalde dossiers sterk aangemoedigd om hun expertisedomein uit te breiden. Dit laatste is bijvoorbeeld het geval bij de buitenlandredactie van *De Morgen*:

Bij ons op de redactie varieert dat nogal, er zijn de laatste jaren ook regelmatig hoofdredactiewissels geweest bij De Morgen. De ene pleit dan voor meer specialisatie, terwijl de andere zegt: "Oh, nee. We moeten allemaal allrounders zijn." [...] Toen we met meer buitenlandjournalisten waren, konden we de wereld toch beter opdelen. Zo hadden we vroeger nog een China-kenner in huis en werkte er ook een journalist die zich specialiseerde in Latijns-Amerika en het zuiden van Europa. Maar nu die mensen zijn weggefallen, krijg ik toch de indruk dat we allemaal 'wijder' moeten gaan.
(Journalist, De Morgen)

Ook op andere kranten- en televisieredacties is het praktisch onmogelijk geworden om specialisten te hebben over de hele wereld. Van buitenlandjournalisten die werken voor de VTM-nieuwsdienst wordt er bijvoorbeeld verwacht dat zij inzetbaar zijn voor alle mogelijke onderwerpen op buitenlandvlak. Zelfs de buitenlandjournalisten die werken voor de VRT en De Standaard - redacties die toch voldoende inzetten op buitenlandse nieuwsgaring - geven aan dat er toch een aantal gebieden of thema's zijn die niet of erg oppervlakkig gecoverd worden. De nadruk ligt immers voornamelijk op buurlanden of landen waarmee een zekere culturele affiniteit bestaat.

Het is zeker zo dat het nieuws in bepaalde regio's uitgebreider aan bod komt dan nieuws uit andere contreien waar wij of onze lezer minder voeling mee hebben; de Verenigde Staten zullen altijd meer in het nieuws komen dan Taiwan. Ik denk niet dat we grote conflicten missen, maar sommige conflicten zoals in Gaza zullen we meer dag op dag opvolgen. Terwijl de strijd tegen Boko Haram... dat gaan we een keer om de twee weken doen of zo. Maar we vinden het wel belangrijk dat er een goede mix is en dat die gebeurtenissen en regio's ook aan bod komen. Zo proberen we nu en dan eens uit te pakken met een verrassend verhaal uit Taiwan.
(Buitenlandredacteur, De Standaard)

Sommige journalisten vragen zich af of de klassieke regionale indeling van de wereld in expertisegebieden wel nog relevant is in tijden van globalisering. Het alternatief is om af te stappen van een regionale benadering van het buitenlandnieuws en te kiezen voor een thematische aanpak, waarbij de indeling van buitenlands nieuws gebeurt op basis van globale thema's zoals milieu, economie, of migratie. Door fenomenen als globalisering zijn economische, politieke, sociale, en ecologische praktijken in verschillende delen van de wereld ook meer met elkaar verbonden, waardoor beslissingen die in een land worden genomen een impact kunnen hebben op de bevolking van andere landen. Dit zorgt er voor dat de grenzen tussen binnenlandnieuws en buitenlandnieuws steeds meer vervagen (Olausson, 2014):

Bij gemengd nieuws of nieuwsitems die je niet direct kunt onderbrengen in een bepaalde categorie, proberen we te overleggen met andere deelredacties, wij zijn daar toch heel flexibel in. De berichtgeving over de Syriëstrijders, dat past bijvoorbeeld helemaal in het kader van radicalisering van Belgische jongeren die dan vertrokken zijn. Het zijn de jongens van de criminel die dat volgen. Wij praten dan wel met elkaar en soms volgen wij hen dan wel op, maar zij zijn wel degene die de primeurs binnenhalen [...] Daarnaast maken onze binnenlandse collega's soms stukken die op de

buitenlandpagina's terechtkomen of kan het zijn dat onze stukken in de sectie economie verschijnen.

(Buitenlandredacteur, De Standaard)

Indien journalisten dan toch naar een gebied worden gestuurd waar zij minder affiniteit mee hebben, kunnen zij meestal een beroep doen op een fixer (Murrell, 2015). Vaak gaat het hier om een lokale journalist, die door de redactie wordt ingehuurd om de ingevlogen journalist te begeleiden en wegwijs te maken in een bepaalde regio of land. Hij of zij beheerst de lokale taal, waardoor hij/zij kan fungeren als tolk en de journalisten in contact kan brengen met plaatselijke, interessante bronactoren. Fixers kunnen ook een erg belangrijke rol spelen in risicogebieden en of oorlogslanden. Zo kunnen ze journalisten door risicovolle gebieden gidsen en kunnen ze de journalisten wijzen op mogelijke gevaren. Zeker wanneer de journalist vertoeft in levensbedreigende situaties en wanneer hij niet beschikt over alternatieve hulplijnen, is het belangrijk dat de vertrouwensrelatie tussen de fixer en de journalist sterk is. Hoewel het in bepaalde gevallen van primordiaal belang is dat de journalist kan steunen op de fixer, bestaat het gevaar dat de journalist zich te veel laat sturen. Om de betrouwbaarheid van de fixer op een correcte manier te kunnen inschatten, zal hij zich meestal baseren op de ervaringen en adviezen van collega's:

Ik maak nogal vaak gebruik van een aantal gesloten groepen op Facebook. Dat zijn meestal netwerken van buitenlandjournalisten die informatie uitwisselen over fixers en bronnen ter plekke. En het is natuurlijk aan de hand van ervaringen van collega-buitenlandjournalisten, die gedeeld worden, dat je dan kan inschatten of dat iemand betrouwbaar is of dat iemand gekleurd is in de een of de andere richting.

(Oorlogsreporter, VTM)

9.2.4 Ons dorp, de wereld?

Voorals bij populaire kranten wordt buitenlands nieuws vaak ietwat stiefmoederlijk behandeld in vergelijking met de zogenaamde kwaliteitskranten. *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* beschikken niet over een volwaardige buitenlandredactie en buitenlandverslaggeving verschijnt bij hen niet meer onder een aparte katern. Daarnaast wordt buitenland nieuws in verhouding intensiever gedomesticeerd. De journalistieke praktijk van domesticatie betreft het inhoudelijk of discursief linken van internationale gebeurtenissen met het thuisland, België. Deze link kan zowel een deel uitmaken van de eigenlijke gebeurtenis (bijvoorbeeld Belgische slachtoffers bij een buitenlandse ramp) maar kan evenzeer door de journalist toegevoegd worden om het verhaal relevanter en aantrekkelijker te maken voor het thuispubliek door bijvoorbeeld Belgische toeristen als ooggetuige te interviewen. Het gevaar van een te ver doorgedreven domesticatie bestaat er echter in dat op langere termijn een verregaande etnocentrische kijk ontstaat, waardoor de burger de bredere globale context van de gebeurtenis uit het oog zal verliezen en het buitenland gereduceerd wordt tot wat zich onder de kerktoeren afspeelt (Joye, 2015; Goris, 2014).

Voor populaire kranten zoals Het Laatste Nieuws is buitenland niet echt een prioriteit. Wij concentreren ons toch meer op wat er in België gebeurt of op zaken waar Vlamingen bij betrokken zijn. Dat zie je ook bij ons buitenlands nieuwsaanbod. Als er morgen een vliegtuig neerstort en er gaan veertig Vlamingen dood, dan gaan wij daar

wel naar toe. Maar als datzelfde vliegtuig neerstort en daar zit geen enkele Vlaming op, dan gaan wij ook niet gaan kijken wat daar gebeurt. Je ziet dus echt wel dat die Belgische invalshoek hier een grote rol speelt.
(Buitenlandredacteur, *Het Laatste Nieuws*)

Bij *De Morgen* heeft buitenlands nieuws de laatste jaren eveneens aan belang moeten inboeten. Met de herlancering van de krant in 2014 verdween ook de klassieke opdeling in katernen en wordt de plaats van een buitenlandartikel bepaald aan de hand van de nieuwswaarde van de gebeurtenis. Het nieuws is meer een mix geworden waarbij het onderscheid tussen binnenlands en buitenlands nieuws minder gemaakt wordt, maar waar de focus meer komt te liggen op het dwingende karakter van het nieuws. Momenteel lijkt *De Standaard* de enige krant te zijn die nog steeds sterk inzet op buitenlandberichtgeving met eigen middelen. Zo geven de bevroagde journalisten aan dat de economische crisis en de recente concentratiebewegingen weinig impact hebben gehad op de buitenlandredactie en dat het buitenlands nieuwsaanbod de afgelopen jaren ongewijzigd is gebleven. De buitenlandredacteurs van *De Standaard* gaan daarnaast minder vaak systematisch op zoek naar een Vlaamse insteek en brengen vaker 'puur' buitenlands nieuws. De bevroagde journalisten geven wel aan dat ze geregeld een beroep doen op prominente Belgen of Vlamingen die zetelen in internationale instellingen om een verhaal te brengen of om informatie te verkrijgen.

Ook op de televisienieuwsredacties geven de journalisten toe dat nabijheid een belangrijke nieuwsselectiefactor is bij buitenlandberichtgeving. De drie bevroagde *VTM*-journalisten gaven wel allemaal aan dat die Vlaamse invalshoek vroeger nog prominenter aanwezig was:

Vroeger gebeurde het wel eens dat er systematisch gezocht werd naar een Vlaming in het buitenland om het nieuws persoonlijker te maken, maar ik denk dat we daar nu toch een beetje van afgestapt zijn. Toen ik naar Amerika vertrok, werd er ook even geopperd om daar naar een Belgisch gezin te zoeken, maar dat voorstel is toen snel van tafel geveegd [...] Maar als een Belg of Vlaming een rol speelt in een bepaald verhaal en wanneer hun stem relevant is voor je stuk, dan laat je die natuurlijk niet links liggen.
(Buitenlandredacteur, *VTM*)

Een van de bevroagde respondenten die werkt voor de buitenlandredactie van de *VRT* gaf aan dat er verschillende technieken bestaan om een bepaalde gebeurtenis te domesticeren. Hij maakte hierbij een onderscheid tussen *actieve domesticatie* (waarbij de journalist expliciet op zoek gaat naar een Vlaamse invalshoek door sterk in te zoomen op de betrokkenheid van landgenoten) en een *mildere vorm van domesticatie* (waarbij de journalist enkel relevante stemmen van Vlamingen of Belgen laat horen wanneer die nauw betrokken zijn bij een bepaald nieuwsfeit). De *VRT*-journalist meent dat nabijheid zeker een belangrijke rol speelt bij de nieuwsselectie, maar stelt dat er een zeker bewustzijn heerst op de redactie dat ze hier niet in overdrijven.

Als er bijvoorbeeld een overstroming is in Australië, dan is de eerste reflex: "Kunnen we daar geen Vlaming bellen?" Maar tegelijkertijd zit er toch wel een zekere rem op. Er zijn toch wel voldoende collega's en eindredacteurs die vinden dat die mensen ook wel

iets te vertellen moeten hebben. Het is nu niet omdat er landgenoten wonen in Australië, dat ze ook iets relevants te melden hebben over die overstromingen.
(Journalist, VRT)

9.2.5 Journalistieke autonomie

Dat journalisten gemiddeld veel belang hechten aan autonomie is een gegeven dat in alle internationale studies terugkomt. Journalisten vinden het erg belangrijk om in alle onafhankelijkheid te opereren en beslissingen te nemen. Door de huidige synergiën die ontstaan zijn tussen verschillende redacties ten gevolge van recente concentratiebewegingen, lijkt het echter moeilijker te zijn geworden om de eigenheid van de redactie te vrijwaren. Sommige critici verwijzen dan ook naar een toenemende *pack mentality* op de redactie, waarbij collega's en concurrenten steeds vaker elkaars berichtgeving zullen overnemen. Het publiek dreigt hierdoor een eenheidsworst voorgeschoteld te krijgen (De Keyser, 2010).

Het medialandschap wordt naast de toenemende nadruk op kosten-efficiëntie ook getekend door de harde concurrentiestrijd die woedt tussen de klassieke nieuwsverspreiders maar tevens versterkt wordt door het succes van internetgiganten zoals *Google*, sociale media en nieuwe digitale platformen. Omwille van deze redenen zullen de mainstream media vaker inhoudelijke keuzes maken op basis van kijkers- en/of lezersonderzoeken en opteren voor een invulling die niet zozeer het algemene belang dienen, maar die wel zijn afgestemd op de wensen van het publiek. Sommige journalisten stellen zich dan ook vragen bij deze evolutie en vrezen dat de commerciële belangen en het marketing-denken binnen het eigen mediabedrijf soms de overhand krijgen op hun democratische taken.

Ik hoor nu wel vaak in functie van de doelgroepen te spreken waarbij ik me soms de vraag stel wie bepaalt dan die doelgroepen? En wie zijn zij om te zeggen dat iemand van veertig de krant niet meer zou lezen of niet meer geïnteresseerd zou zijn? Dat is een beetje vreemd. Daar zit ik mee want dat is echt marketing-denken. [...] Ook wanneer je komt aandraven met een bepaalde suggestie voor een nieuwsverhaal, moet je je verhaal leren marketen, je moet het zien te verkopen.
(Journalist, *De Morgen*)

Journalisten hebben in principe de vrijheid om keuzes te maken op basis van de factoren die zij professioneel belangrijk achten zoals de aanwezigheid van bepaalde nieuwswaarden in een gebeurtenis of de betrouwbaarheid van bepaalde bronnen. Ze worden daarbij echter beperkt door contextuele factoren zoals de materiële voorzieningen, de beschikbare technologie, budgettaire mogelijkheden, en tijdslimieten (Gandy, 1982). Desalniettemin menen de journalisten dat ze nog voldoende ruimte krijgen om zelf voorstellen te doen voor nieuwe invalshoeken en artikels en dat hun ideeën effectief worden overwogen door de redactie.

*Natuurlijk zijn de budgettaire mogelijkheden vandaag niet onbeperkt. Nu, ik moet zeggen dat ik wel merk bij *De Morgen* dat als je echt met een goed verhaal komt of als het echt brandend nieuws is, dat er daar dan wel een budget voor wordt vrijgemaakt. Ik hoop wel dat dat in de toekomst zo blijft.*
(Redacteur, *De Morgen*)

Wel, er is een redactievergadering 's morgens dus dan brengt iedereen zijn ideeën. En dan wordt er door de hoofdredactie beslist welke uitgewerkt worden en welke niet en dan maak je als journalist je verhaal. Het enige wat er soms gebeurt is dat je merkt dat soms, niet altijd maar af en toe, de hoofdredactie al een bepaalde uitkomst in gedachten heeft.

(Journalist, Het Nieuwsblad)

Ook bij de redactie van *De Standaard* worden er pogingen ondernomen om de interne en externe druk op de hoofdredactie zo veel mogelijk in te perken. Zo gaf de hoofdredacteur in september 2015 mee dat er een nieuw redactiestatuut in de maak was waarbij hij de klemtoon wou leggen op enkele waarden zoals betrouwbaarheid en kritische berichtgeving die de hoekstenen moeten vormen zodat de onafhankelijkheid verankerd wordt - zowel intern als tegenover de mogelijke volgende aandeelhouders van de krant (Verhoeven, 2015). Het redactiestatuut kan de journalistieke onafhankelijkheid versterken door commerciële en redactionele belangen strikt te scheiden en door in geval van conflict binnen het mediabedrijf een overlegprocedure vast te leggen. Noch in het buitenland, noch in Vlaanderen blijken redactiestatuten echter een garantie te bieden voor een volledig onafhankelijk redactioneel beleid. Redactieraden, vaak aangesteld op basis van een redactiestatuut, kunnen fungeren als spreekbuis van de journalisten.

9.3 Bronnengebruik van journalisten

In het vorige deel stonden we reeds stil bij de huidige tendensen die het medialandschap tekenen en welke de concrete gevolgen zijn voor de Vlaamse (buitenland)journalist en de werkomgeving waarin hij of zij actief is. In wat volgt zullen we verder onderzoeken of de rationalisering en de digitalisering van de Vlaamse nieuwsindustrie ook een effect hebben op het bronnengebruik van de bevraagde journalisten. We bouwen hierbij voort op een tweespalt in de academische literatuur met betrekking tot de gevolgen van rationalisatie en digitalisering van nieuwsproductie voor de journalistieke praktijk. Enerzijds stellen sommige onderzoekers dat de toegenomen nadruk op kostefficiëntie en de daaruit volgende stijgende werkdruk (buitenland)journalisten transformeert van *informatieproducenten* tot *informatiemakelaars*. Andere onderzoekers wijzen er dan weer op dat de krimpende middelen geen drama hoeven te zijn dankzij de schijnbaar oneindige beschikbaarheid van goedkope online informatiebronnen die voldoende alternatieven bieden voor een diverse en kwalitatieve nieuwsgaring. Deze tegenstrijdige visies vormen de rode draad doorheen dit rapport en vertaalden zich eerder in de volgende twee onderzoeksvragen die we hier even hernemen:

- In hoeverre recycleren Vlaamse journalisten enerzijds informatie van nieuwsagentschappen of andere nieuwsmedia en anderzijds van *information subsidies*, en in hoeverre vergroot deze situatie de dominantie van mainstream bronnen in het nieuws?
- In welke mate maken Vlaamse journalisten bij de nieuwsgaring gebruik van sociale media toepassingen en in hoeverre komt dit tot uiting in een verbreding van de nieuwstoegang voor niet-mainstream of alternatieve bronnen?

9.3.1 Churnalism en dominantie van mainstream bronnen

Journalisten hebben een democratische rol te vervullen. Zo is het hun taak om het publiek zo goed mogelijk te informeren door objectieve en onafhankelijke nieuwsverslaggeving aan te bieden. Om een zo getrouw mogelijk beeld te schetsen van wat er zich in onze samenleving afspeelt, is het cruciaal dat de standpunten van alle maatschappelijke groeperingen voldoende aan bod komen in het nieuws. In de praktijk hebben bepaalde bronnen zoals politici, overheidsorganisaties, zakenlui en allerlei experts echter een geprivilegieerde nieuwstoegang doordat ze posities met autoriteit bekleden en omdat ze over de nodige middelen beschikken om in te spelen op de hoge informatienood van journalisten. Vele andere bronnen beschikken daar niet in gelijke mate over waardoor een onevenwicht ontstaat qua nieuwstoegang en aandacht, een gegeven dat reeds uitvoerig aan bod kwam in de literatuurstudie en het kwantitatieve luik van dit rapport.

Vele mediacritici menen ook dat de huidige verschuivingen in het medialandschap dit brononevenwicht dreigt te versterken in de toekomst. Zo zullen de journalisten door de stijgende werkdruk sneller teruggrijpen naar hun traditionele journalistieke praktijken en routines (Reich & Godler, 2014, p. 617). Uit efficiëntieoverwegingen zullen ze bijgevolg vaker een beroep doen op elitebronnen omdat deze een betrouwbaar en/of autoritair imago hebben en in staat zijn om op vastgelegde tijdstippen accurate en gespecialiseerde informatie vrij te geven (Fishman, 1980; Gans, 1979; Tuchman, 1972). Wanneer we spreken over journalistieke bronnen moeten we echter een onderscheid maken tussen nieuwsactoren en informatiekkanalen. Nieuws- of informatieactoren zijn de personen of instituties die over informatie beschikken, en die doorgeven aan journalisten. Het gaat hier met andere woorden om de verschillende actoren die strijden om nieuwstoegang. Anderzijds behandelen we ook de informatiekkanalen die aangewend worden door bronactoren om hun boodschap te verspreiden en tegelijk door journalisten gebruikt worden om nieuws te garen. Deze informatiekkanalen kunnen zowel van journalistieke als niet-journalistieke oorsprong zijn. In het eerste geval gaat het dan meestal over persberichten van nieuwsagentschappen en gerecycleerde informatie van andere nieuwsmedia. Daarnaast kan de aangeleverde informatie ook aangereikt worden door niet-journalistieke actoren zoals PR-bureaus en burgerjournalisten.

9.3.2 Elitebronnen en de gewone burger

Uit de gegevens van de laatste journalistensurvey kunnen we opmaken dat buitenlandjournalisten elites of mainstream bronnen nog belangrijker vinden dan hun collega-journalisten. De grotere dominantie van mainstream bronnen is het meest uitgesproken wat betreft politieke bronnen (77,9%) experten (81%) en overheden (81,9%), terwijl gewone burgers (39,8%) in verhouding voor minder buitenlandjournalisten belangrijke nieuwsbronnen zijn.

Bij de ondervraagde respondenten waren de antwoorden betreffende hun bronnengebruik eerder uiteenlopend en hielden deze sterk verband met verschillende factoren. Zo konden we opmerken dat vooral journalisten van de populaire pers geneigd waren om burgers aan het woord te laten in hun artikels terwijl de elitekranten eerder officiële instanties en/of autoriteiten aan het woord lieten. Dit heeft voornamelijk te maken met het profiel en het doelpubliek van de krant. Voor kranten als *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* lijkt de stem

van de gewone burger belangrijker gezien zij zich meer richten op het brengen van *human interest* verhalen. De buitenlandjournalisten van *De Morgen* en *De Standaard* hebben daarentegen meer aandacht voor de feiten en de context waarin het nieuws zich afspeelt, waardoor ze zich vaker zullen beroepen op experts of officiële bronnen (woordvoerders, politici, ...) om het nieuws te kaderen.

Menselijke getuigenissen zijn sowieso belangrijk voor onze krant. Maar als het gaat om trends of complexe ontwikkelingen op mondiaal vlak, dan moet je een expert aan het woord laten. Die heeft ook een meer kritische kijk op bepaalde zaken en kan bepaalde dingen iets beter kaderen. Maar ik denk dat ze hier nogal sneller zouden zeggen van: "Je moet er niet weer een professor bijhalen of een of andere psycholoog." Wij gaan dan effectief meer de stem van het volk laten horen in plaats van de stem van de deskundige, van de academische wereld enzovoort.
(Journalist, *Het Nieuwsblad*)

Desalniettemin kunnen we toch vaststellen dat ook *De Morgen* en *De Standaard* de laatste jaren vaker een forum hebben geven aan ooggetuigen en de gewone burger. Net zoals bij de populaire kranten worden gewone burgers vooral als bron gebruikt om het artikel aantrekkelijker te maken voor de lezer en verschijnen hun reacties meestal in de vorm van vox pops en getuigenissen. Voor meer duiding en analyse zullen ze in eerste instantie toch nog altijd vertrouwen op wetenschappers of andere autoriteiten.

Soms proberen we ook wel gewone burgers te contacteren als er niemand ter plaatse is. Nu maken we bijvoorbeeld een dagboek van iemand die in Gaza woont. Maar dat is wel een slachtoffer die woont in een oorlogsgebied [...] Ook in het kader van de groeiende concurrentie, is het belangrijk dat wij veel aantrekkelijke stukken hebben. Dan niet alleen met foto's maar heel vaak brengen juist de quotes van burgers 'jus' of 'peper en zout' in uw stukken. [...] Maar we gaan ons zelden beperken tot menselijke getuigenissen of quotes. [...] We proberen die verhalen van die betrokken mensen toch altijd wel te kaderen met duidende verhalen of analyses van experts of officiële instanties.
(Buitenlandredacteur, *De Standaard*)

Een andere factor die bepalend is voor het bronnengebruik van journalisten is de context en omgeving waarin de buitenlandjournalist actief is. Derhalve kunnen we grote verschillen vaststellen tussen bureaujournalisten en journalisten die hun informatie ter plaatse garen. In dit laatste geval geven de bevroegde journalisten aan dat ze voornamelijk terugvallen op hun eigen bronnennetwerk of de bronnen die ze raadpleegden en contacteerden voordat ze effectief naar het buitenland reizen. In de meeste gevallen zullen ze dan ook vaker *civil society* bronnen en gewone burgers opvoeren in hun stukken dan wanneer ze werken vanuit de redactie.

Als je naar het buitenland trekt is het niet de bedoeling dat je dan echt de grote achtergronden blootlegt, maar gewoon dat je als ooggetuige zal gaan kijken. Iedereen weet dat er oorlog is tussen Israël en de Palestijnen, iedereen weet dat er gevochten wordt in Gaza, maar wat betekent dat voor de mensen daar ter plekke?
(Journalist, *Het Nieuwsblad*)

Tegenwoordig beschikken journalisten over nieuwe en meer mogelijkheden om mensen te interviewen zonder er naar toe te moeten reizen. Zo gebeurt het steeds vaker dat journalisten die werken vanuit de redactie gebruik maken van Skype en e-mail om contacten te leggen met bronnen ter plaatse. Ook de meer klassieke nieuwsgaringsmethodes zoals telefoongesprekken blijven populair. Niet alle journalisten zijn echter even enthousiast over deze nieuwe manieren van nieuwsgaring. Een buitenlandjournaliste van *Het Laatste Nieuws* meent dat de toename van technologische middelen op de redactie de evolutie naar bureaujournalistiek versterkt heeft en er daardoor minder ruimte en tijd is om ter plaatse informatie te garen.

Hoe vaak worden interviews nu niet via Skype of per telefoon afgenomen? Ik vind dat de hel. Je kunt een veel beter stuk maken wanneer je een persoonlijk gesprek afneemt met de persoon in kwestie. Er zijn immers zo veel nuances die u anders ontgaan, dingen die je niet opmerkt.

(Journalist, *Het Laatste Nieuws*)

9.3.3 Bronnengebruik: ngo's en alternatieve media

Het is opvallend dat ngo's door veel buitenlandjournalisten als relatief (zeer) belangrijk bevonden worden als informatiebronnen. Deze bevinding kunnen we relateren aan de sterke opkomst van internationale ngo's die binnen hun specifieke domeinen (bijvoorbeeld milieuvervuiling, klimaatsopwarming of mensenrechten) een substantiële bijdrage leveren aan het publieke debat op internationaal niveau (Castells, 2008). Ook de voor dit onderzoek bevroegde journalisten geven aan dat ngo's bijzonder nuttige bronnen kunnen zijn bij de verslaggeving. Ze zijn er zich niettemin wel terdege van bewust dat ook hulporganisaties en andere ngo's hun eigen beweegredenen hebben. De journalisten geven toe dat de relatie met ngo's hierdoor niet altijd even vlot verloopt.

Net zoals politici hebben ngo's ook hun eigen agenda. Dus we zijn daar heel voorzichtig mee. Veel voorzichtiger dan vroeger omdat het ons de laatste jaren ook opvalt dat voor veel ngo's - zeker in het kader van fondsenwerving - het duidelijk rendabeler is om in een journalistiek artikel geciteerd te worden dan een grote advertentiecampaagne op te starten.

(Journalist, *De Standaard*)

Veel ngo's nodigen journalisten uit voor georganiseerde persreizen. Hierbij rijst meteen de vraag of journalisten nog onafhankelijk en kritisch te werk kunnen gaan wanneer zij deel nemen aan dergelijke reizen. Hoewel sommige journalisten omwille van deontologische redenen liever niet ingaan op deze voorstellen en hun reizen liever zelf financieren, geven andere aan dat je als journalist soms aangewezen bent op persreizen omdat je anders niet of moeilijker ter plaatse geraakt en/of omdat de buitenlandredactie over te weinig middelen beschikt om zelf in te staan voor de gemaakte kosten. Het gros van de respondenten geeft daarenboven aan dat een deelname aan een gesubsidieerde persreis niet noodzakelijk een probleem hoeft te vormen wanneer de journalist in kwestie voorkennis heeft en wanneer hij of zij in staat is om een kritische blik te behouden.

Je weet natuurlijk dat die ngo's je voor een bepaald doel gebruiken of zullen aanmoedigen om mee te stappen in hun agenda. Maar goed, dat hoort erbij [...] Het komt er gewoon op aan om dat te beseffen, om het nieuws te filteren en bij te sturen waar nodig en ervoor te zorgen dat er een bepaald evenwicht in zit. [...] Maar moet je daarom altijd op voorhand "nee" zeggen van zodra er een ngo of een bedrijf met een bepaald nieuwsfeit afkomt? Dat vind ik niet. Je krijgt gewoon soms kansen die je anders niet zou krijgen.

(Journalist, *De Morgen*)

Hoewel internationale ngo's zich in de loop der jaren hebben opgewerkt tot belangrijke informatieleveranciers voor journalisten door middel van uitgekiende mediastrategieën, behoeden journalisten zich er dus duidelijk voor dat ze niet te veel meestappen in hun agenda. Uit de reacties van de journalisten bleek dat ze de aangereikte informatie van hulporganisaties niet zomaar blindelings overnemen, maar voldoende tijd vrijmaken om de betrouwbaarheid van de informatie te controleren en enkele andere bronnen aan het woord te laten. Dit ligt ook in de lijn met de resultaten uit het kwantitatieve onderzoeksluik van deze studie waarbij aangetoond werd dat journalisten de aangeleverde informatie van ngo's in de meeste gevallen grondig zullen herwerken of zullen aanvullen met eigen materiaal. Het gebeurt dus maar zelden dat persberichten van hulporganisaties ongewijzigd worden overgenomen. Het valt bovendien op dat de journalisten voornamelijk gewag maken van grote internationale hulporganisaties zoals *Artsen Zonder Grenzen*, *Plan International* en het *Internationale Rode Kruiscomité*, terwijl ngo's die op een kleinere schaal opereren of over minder materiële middelen beschikken nauwelijks aangehaald worden.

Uit het kwantitatieve luik van dit onderzoek kwam eerder al naar voor dat alternatieve mediabronnen zoals *Apache*, *MO**, *dewereldmorgen.be* en *IPS* slechts zelden als bron vermeld worden in de mainstream pers. Niettemin gaven verschillende respondenten tijdens de interviews aan dat ze vaak de berichten van deze alternatieve nieuwskanalen raadplegen en dat ook deze informatie relevant kan zijn voor hun buitenlandberichtgeving.

Het gebeurt soms dat ik online een persbericht zie passeren van MO of IPS, waarvan ik denk: "Tiens, dat is interessant". Meestal gaat het dan wel om informatie over gebieden of thema's die niet zo snel het gewone nieuws halen [...] Het gebeurt dan wel eens dat we daar inderdaad een idee uithalen en gebruiken voor een groter nieuwsverhaal. Maar dan louter ter inspiratie. Het gebeurt zelden dat we die informatie integraal zullen overnemen en in de krant plaatsen.*

(Buitenlandredacteur, *De Standaard*)

Een eerdere analyse gaf eveneens aan dat Vlaamse journalisten weinig transparant zijn over hun geraadpleegde bronnen. Vooral wanneer het gaat om informatie die gedeeltelijk wordt overgenomen uit persberichten, laten sommige journalisten het na om hun bronnen steeds op een correcte manier te vermelden. Tijdens de kwalitatieve interviewronde wezen ook verschillende journalisten van alternatieve media ons hierop.

Er wordt te veel gekopieerd door mainstream journalisten zonder bronvermelding [...] Ook onze informatie wordt soms overgenomen zonder bronvermelding. Dat is dan wel jammer, maar soit. [...] Ik zeg nu niet dat dat altijd het geval is. Het hangt toch ook een

beetje af van de journalist en de publicatie waarvoor hij of zij werkt. Zo heb ik toch de indruk dat allrounders en journalisten die werken voor de populaire media iets nonchalanter omgaan met hun bronnen dan gespecialiseerde journalisten.
(Redacteur, MO*)

We moeten daarnaast ook rekening houden met het feit dat er heel wat persberichten indirect op redacties terecht komen via de telexen van nieuwsagentschappen, hetgeen ook ten dele verklaart waarom er bepaalde bronnen onvermeld blijven en er slechts een relatief bescheiden aantoonbaar aantal sporen van persberichten terug te vinden is in de nieuwsoutput. Laten we bijgevolg wat dieper ingaan op de rol en functie van nieuwsagentschappen.

9.3.4 Internationale nieuwsagentschappen en televisieredacties

Hoewel het aanbod aan informatie en bronnen de laatste jaren sterk is uitgebreid, tonen de meeste internationale studies aan dat het overgrote deel van het buitenlandnieuws wordt aangeleverd door een selecte groep van grote spelers. Vooral de dominante positie van de wereldnieuwsagentschappen is tekenend in de internationale berichtgeving. Ook journalisten die werken op Vlaamse nieuwsredacties (kranten en audiovisueel) doen veel beroep op de persberichten van *Reuters*, *Agence France Press* (AFP) en *Associated Press* (AP). Dit blijkt eveneens uit de resultaten van de journalistensurvey uit 2013. Ongeveer 70% van de Vlaamse buitenlandjournalisten maakt dagelijks gebruik van de aangeleverde berichten van de internationale nieuwsagentschappen.

Abonnementen en gebruik

Hoewel alle bevroagde journalisten het belang erkenden van de internationale nieuwsagentschappen bij hun dagelijkse nieuwsgaring, kunnen we toch verschillen vaststellen tussen televisie- en krantenjournalisten. Daarnaast zijn er enkele kleine verschillen tussen de verschillende redacties. Niet alle kranten of omroepen zijn immers geabonneerd op dezelfde nieuwsagentschappen. De commerciële omroep *VTM* heeft een abonnement op zowel *AP* en *Reuters*. Daarnaast zijn ze lid van *European News Exchange* of kortweg *ENEX*, een hoofdzakelijk Europees netwerk van commerciële televisiestations die een continue stroom van nieuwsmateriaal aanlevert en gegroeid is uit een consortium met enkele belangrijke stations in de VSA (*CBS*), Groot-Brittannië (*Sky News*), Duitsland (*RTL+*) en Japan (*TBS*). Dit maakt niet alleen commerciële contacten mogelijk, maar ook redactionele. Voor het beeldmateriaal steunt de redactie van *VTM* enkel op *AP*, *Reuters* en *ENEX*. De televisietekst wordt aangeleverd door *AFP*. *VTM* heeft tot slot nog een overeenkomst met *CNN*, waarvan de redactie ook regelmatig beelden in de reportages verwerkt.

De buitenlandredactie van de *VRT* heeft net zoals *VTM* een abonnement op de drie grote internationale persagentschappen en krijgt tevens nieuwsmateriaal van de *European Broadcasting Union* of *EBU* binnen. Het pakket *EBU* bestaat voor een deel ook weer uit materiaal van *APTN* (televisiepoot van *AP*) en *Reuters* maar *EBU* is vooral de koepel van de Europese openbare omroepen. De *VRT*-buitenlandredactie had ook een tijdje een gratis proefabonnement op de televisiepoot van *AFP*. Maar om financiële redenen heeft de redactie

besloten om geen volwaardig abonnement te nemen en hebben de redactieleden alleen nog een afspraak met *AFP* dat hun toelaat het beeldmateriaal per item aan te kopen.

Zowel de redactie van Het Journaal (*VRT*) als die van Het Nieuws (*VTM*) zijn dus voornamelijk aangewezen op de beelden van de grote internationale persagentschappen wanneer zij vanuit de redactie zelf werken. De internationale nieuwsagentschappen zijn dan ook de grootste toeleveranciers van beeld- en tekstmateriaal en soms is er wel veel overlap tussen de items van de verschillende nieuwsagentschappen. Een buitenlandredacteur van de *VRT* meende dat ongeveer 80 tot 90 procent van wat de *VRT* uitzendt qua buitenlands nieuws afkomstig is van de grote nieuwsagentschappen.

Hoewel het nationale persagentschap *Belga* een veelgebruikte bron is voor binnenlands nieuws, maken de buitenlandjournalisten van de *VRT* en *VTM* hier niet zo veel gebruik van en hebben ze een duidelijke voorkeur voor het materiaal van de internationale persagentschappen.

Eigenlijk hebben wij hier als gouden regel: "Gebruik geen Belga voor buitenland." Materiaal dat binnenkomt via Belga is in veel gevallen niet echt betrouwbaar of evenwichtig omdat Belga helaas ook maar een beperkt aantal mensen heeft die op de buitenlandredactie werken. Die moeten heel veel vertalen, hun keuzes zijn niet altijd even relevant,...

(Buitenlandredacteur, *VRT*)

Het materiaal dat binnenkomt via de internationale nieuwsagentschappen kan duidelijke sporen bevatten van persberichten van commerciële of institutionele organisaties. Wanneer er bij de beelden geen bron vermeld wordt, is het voor de journalist bijna onmogelijk om de oorspronkelijke bron te achterhalen. De newsfeeds van de internationale persagentschappen, EBU en ENEX bevatten dan ook vaak beeldmateriaal van sociale media. Deze agentschappen doen een soort screening van *YouTube* en *Vimeo* en zullen de betrouwbaarheid en de authenticiteit van het beeldmateriaal onderzoeken. In de meeste gevallen is het echter moeilijk om het waarheidsgehalte van de beelden correct in te schatten waardoor de agentschappen vaak een slag om de arm houden:

Vaak worden die amateurbeelden opgepikt door Reuters en AP, en dan schrijven die dat er ook bij: 'Reuters could not independently verify the content of this video.'

(Buitenlandredacteur, *VTM*)

Daarnaast kunnen de persagentschappen in sommige gevallen ook indirect gebruikt worden om in contact te komen met een andere bron:

(...) via ons netwerk ENEX hebben wij wel ook contacten met Russische zenders. Zo was er een - ik weet niet meer over wat dat precies ging - interview van een journalist met Poetin. Heel exclusief. Ik heb toen bij ons aan de IN-kant gevraagd om te kijken of wij dat via ENEX konden kopen. En dat hebben we dan ook gedaan.

(Buitenlandredacteur, *VTM*)

Betrouwbaarheid en bronvermelding

Hoewel de internationale nieuwsagentschappen bijzonder veel gebruikt worden in de nieuwsbulletins, zijn de meningen over de betrouwbaarheid en kwaliteit van de persagentschappen enigszins verdeeld. De bevraagde journalisten die de betrouwbaarheid van de nieuwsagentschappen hoog inschatten, verwijzen meestal naar de internationale reputatie en/of de middelen waarover de agentschappen beschikken. Deze nieuwsagentschappen zijn meestal erg goed georganiseerd en beschikken over het personeel en de technische middelen om (nagenoeg) de hele wereld te coveren. Ook de journalistieke werkhethiek van de persagentschapjournalisten boezemt veel vertrouwen in. Het vertrouwen in deze agentschappen op de redacties is zelfs zo groot dat de informatie die deze bronnen toeleveren zelden of nooit gecontroleerd wordt. Het kan zelfs zo ver gaan dat de journalist in aanvaring komt met de redactiehoofden indien deze de geloofwaardigheid van de newsfeeds van internationale persagentschappen te veel in twijfel trekt.

Het is natuurlijk zo dat de geloofwaardigheid van de internationale persagentschappen zeer hoog is. Wat een persagentschap levert, wordt eigenlijk aanzien als bewezen. Niet altijd terecht, maar je staat daar natuurlijk machteloos tegenover. Want op basis van wat ga je zeggen dat het niet zo is? [...] Dat geldt trouwens ook voor binnenlandnieuws: "Als Belga het zegt, dan is het zo."
(Buitenlandredacteur, VRT)

Hoewel het meeste buitenlandnieuws dat we op de Vlaamse televisie te zien krijgen dus wordt aangeleverd door internationale nieuwsagentschappen, spelen de eigen correspondenten en reporters nog steeds een belangrijke rol. Zo geven de meeste journalisten aan dat ze nog steeds de beelden die zelf gegaard worden prefereren boven deze die aangeleverd worden door de internationale nieuwsagentschappen. Dit deels omwille van technisch-kwalitatieve redenen, maar ook omdat deze beelden toch een zekere meerwaarde betekenen voor de nieuwsuitzending en voor een deel de eigenheid van Het Journaal of Het Nieuws bepalen. De nieuwsbulletins van de VRT en VTM maken daarenboven bijna nooit vermelding van het nieuwsagentschap waarvan de beelden afkomstig zijn. Zo wordt er in de overeenkomst tussen de redacties en de internationale agentschappen nergens gestipuleerd dat zij deze laatste als bron moeten vermelden. Enkel wanneer er beelden worden aangekocht in exclusiviteit, kan het zijn dat ze de bron gaan vermelden. Ook om praktische redenen laten de journalisten een bronvermelding van internationale nieuwsagentschappen liever achterwege. Slechts in uitzonderlijke gevallen kan het voorvallen dat er bij de beelden van de persagentschappen een bron vermeld wordt, bijvoorbeeld bij het gebruik van internetbeelden. De reden hiervoor is tweeledig: zo kan de bronvermelding enerzijds gebruikt worden om het gebrek aan betrouwbaarheid van die beelden te accentueren of anderzijds aangewend worden om de mindere beeldkwaliteit te verklaren voor de kijker. Hoewel er in de meeste gevallen een duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen de beelden die het resultaat zijn van eigen journalistieke nieuwsgaring en de beelden van de persagentschappen, valt het soms voor dat er ook in de eigen reportage beelden opduiken van andere bronnen. Ook in dit geval worden er geen bronnen vermeld en wordt er geen onderscheid meer gemaakt tussen de beelden die afkomstig zijn van de nieuwsagentschappen en de beelden die het resultaat zijn van eigen journalistieke nieuwsgaring.

De dominantie van enkele internationale persagentschappen is in een grote mate bepalend voor het aanbod en de beeldvorming. Dit leidt volgens mediacritici tot een eenzijdige kijk op het wereldgebeuren en een onevenwicht in de verslaggeving waardoor er bepaalde gebieden meer aan bod komen dan andere en het nieuws onvermijdelijk gekleurd wordt. Hoewel de Vlaamse journalisten zich hier wel degelijk van bewust zijn, merken ze tevens op dat er de laatste jaren ook materiaal van de Chinese Staatstelevisie (CCTV) en *Al Jazeera* zich een weg banen via de internationale persbureaus en zo ook op de redactie kunnen worden geraadpleegd. Daarnaast vinden de VTM- en VRT-journalisten het ook erg belangrijk om naast de dominante, westerse bronnen ook regelmatig alternatieve en lokale persagentschappen te gaan raadplegen. Hoewel dit materiaal om praktische redenen (geen abonnement) zelden verwerkt wordt in het televisienieuws, volgen de televisiejournalisten deze bronnen in de eerste plaats op om hun eigen blik op de wereld te verruimen.

Dopesheets

Naast gewoon beeldmateriaal krijgen de redactieleden van de VRT en VTM ook meer inhoudelijk materiaal binnen. Zo hoort er bij elk beeld dat toegeleverd wordt ook een bijhorende *dopesheet*. Deze *dopesheets* leveren bijhorende informatie bij de aangeleverde beelden: wat er op het shot te zien is, waar de beelden gefilmd zijn, welke mensen er aan het woord gelaten worden, welke functie die mensen beoefenen en wat hun relevantie is in het verhaal, ... Deze *dopesheets* zijn echter geen kant-en-klare teksten en worden door de journalisten dan ook veeleer als een soort handleiding gebruikt bij hun beelden. Sommige journalisten hebben hun bedenkingen bij de betrouwbaarheid van deze *dopesheets*:

Nu, zo'n dopesheet is eigenlijk niet voldoende en niet voldoende betrouwbaar. Hoewel sommige journalisten daar, naar mijn smaak, veel te licht mee omgaan en dat dikwijls zomaar gaan overschrijven. [...] Waarom? Omdat de dopesheet heel dikwijls niet gemaakt wordt door journalisten. De dopesheets bij Reuters, bij APTN, bij EBU enzovoort, worden heel dikwijls gemaakt door wat wij noemen 'productiemensen'. Productiemensen zijn dus eigenlijk mensen die gewoon materiaal van een ander nemen, dat samenvatten en dat doorsturen. In een heel aantal gevallen is het probleem van een dopesheet ook dat sommige informatie of cijfermateriaal achterhaald is.
(Buitenlandredacteur, VRT)

9.3.5 Internationale nieuwsagentschappen en de reguliere gedrukte pers

Abonnementen en gebruik

De Vlaamse nationale krantenredacties zijn allemaal geabonneerd op *Reuters* en *AFP*. Enkele jaren geleden (in 2013) heeft *De Standaard* zijn abonnement op *AP* moeten stopzetten wegens besparingen. Verder zijn de nieuwsredacties allemaal geabonneerd op het nationale persagentschap *Belga*, waarvan ze overigens ook aandeelhouder van zijn. Om te voorzien in zijn internationale berichtgeving is *Belga* trouwens op zijn beurt geabonneerd op enkele andere belangrijke internationale agentschappen, waaronder het Spaanse *EFE* en het Russische *TASS*.

Ook de nationale kranten maken vaak gebruik van internationale persagentschappen en *Belga* bij buitenlandberichtgeving. De mate van het gebruik hangt voornamelijk af van de lengte van het artikel in kwestie, zo zullen krantenjournalisten eerder geneigd zijn om dit bronnenmateriaal (regelmatig letterlijk) over te nemen en te verwerken bij korte berichtjes of zogenaamde “eenkolommers”. Ook bij langere berichten wordt er gesteund op het aangeleverd materiaal van *Belga* of de internationale persagentschappen maar deze informatie wordt slechts zelden ongewijzigd overgenomen.

Als je de lay-out van De Standaard ziet, heb je van die korte berichtjes. Dat zijn telexberichten. Voor de rest gebruikten wij nieuw secundair bronnenmateriaal om daar iets bovenop te leggen. Omdat ik vind, wij moeten meerwaarde bieden. Dus: “Er is iets gebeurd. Hoe komt dat? Waarom is dat? Klopt dat wel?”[...] en daarvoor gaan wij dan rondbellen of doen we het op basis van onze expertise.
(Journalist, *De Standaard*)

Gezien buitenlandverslaggeving vaak beschouwd wordt als een goede parameter voor de algemene kwaliteit van de media, zijn het doorgaans de kwaliteitsmedia die een bijzondere aandacht hebben voor het internationale nieuwsgebeuren. Dit uit zich ook in de redactiestructuur van de kranten. Zo beschikken de Vlaamse kwaliteitskranten *De Morgen* en *De Standaard* over een eigen volwaardige buitenlandredactie terwijl de publiekskranten *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* minder aandacht en middelen besteden aan buitenlands nieuws. Hierdoor zullen deze laatste ook minder geneigd zijn om op regelmatige basis naar het buitenland te reizen en is de specialisatie binnen de redactie wat buitenlandse berichtgeving aangaat eerder beperkt. Zij zijn bijgevolg nog meer afhankelijk van de telexen van *Belga* en de internationale agentschappen.

Belga, Reuters, dat zijn onze levenslijnen. Omdat wij het zelf niet doen, moeten wij ons daar heel erg op baseren. Als je die zou weghalen, dan zijn wij onze basis kwijt. Die wires heb je nodig. Dikwijls niet voor grote verhalen, maar het is wel het geraamte van uw krant.
(Journalist, *Het Laatste Nieuws*)

Betrouwbaarheid agentschappen

Net zoals de televisiejournalisten van *VRT* en *VTM* dichten de persjournalisten van de reguliere printmedia de nieuwsagentschappen een grote geloofwaardigheid toe. Zo gaan veel journalisten ervan uit dat wanneer er feitelijke informatie op de nieuwstelexen van de grote internationale persagentschappen verschijnt, dat deze dan ook wel zal kloppen. *AP*, *Reuters* en *AFP* hebben immers een aura van betrouwbare nieuwsbron met een sterke toegang tot het nieuws in verschillende gebieden. Hoewel de journalisten, zeker wanneer ze vanuit de redactie werken, de berichten van de persagentschappen dus als erg betrouwbaar bestempelen, stellen ze zich ook soms vragen bij deze manier van werken. De meeste journalisten vinden het nog altijd belangrijk om zo veel mogelijk in contact te komen met de

oorspronkelijke bron en hebben soms hun bedenkingen bij de grote afhankelijkheidsrelatie tussen de redactie en de persagentschappen. Zo is het vaak ook moeilijk voor de journalisten om de oorspronkelijke bron te achterhalen of om het verhaal grondig te checken.

Het is onvermijdelijk als je niet ter plekke bent en hoe meer je afhankelijk bent van tussenstations, hoe groter de kans dat er iets vervormd wordt of dat er iets niet klopt. [...] Als je dingen overneemt uit kranten, The Guardian ofzo, of Reuters, dan weet je ook dat dat niet compleet gelogen is. Maar toch is het niet altijd makkelijk om de authenticiteit te achterhalen en om te checken of het allemaal wel waar is en zo.
(Journalist, *Het Laatste Nieuws*)

9.3.6 Nieuws van andere media (nationaal en internationaal)

Naast de grote nieuwsagentschappen maakt de Vlaamse buitenlandjournalist veel gebruik van andere (internationale en nationale) mediabronnen. Het hergebruiken van het nieuws uit andere media is immers een gangbare praktijk geworden, temeer omdat journalisten ervan uitgaan dat deze berichten al gecheckt zijn, wat dan weer tijdswinst oplevert. De cijfers uit de journalistensurvey van 2013 lijken deze tendens te bevestigen. 78% van de Vlaamse buitenlandjournalisten gaf aan elke dag gebruik te maken van internationale media. Daarnaast tonen de resultaten uit de journalistensurvey aan dat het gros (ongeveer 60%) van de buitenlandjournalisten dagelijks de nationale media raadpleegt.

Een aantal van deze samenwerkingen zijn te relateren aan de nieuwe synergiën naar aanleiding van verschillende overnames. *De Morgen* en *De Standaard* werken bijvoorbeeld nauw samen met de respectievelijke Nederlandse redacties van *De Volkskrant* en *Het NRC Handelsblad*. Vele mediacritici vrezen dan ook dat de kranten steeds meer op elkaar zullen gelijken, zeker wanneer ze tot dezelfde mediagroep behoren. Daarnaast doet de Vlaamse buitenlandjournalist geregeld een beroep op gerenommeerde internationale media zoals de nieuwszenders *BBC* en *CNN* en kwaliteitskranten zoals *The New York Times*, *The Guardian* en *Le Monde*. Net zoals de internationale nieuwsagentschappen hebben deze media een erg betrouwbaar imago, waardoor de meeste journalisten geneigd zijn om deze informatie over te nemen zonder verdere controle.

Er was een man die zich uitgaf voor een ex-geheim agent van MI6 en die in Afghanistan zou gezeten hebben. Ik ben toen compleet voortgegaan op de informatie van de BBC en heb die man voor Ter Zake geïnterviewd. Een paar maanden later werd die persoon door de BBC ontmaskerd als fraudeur. Bij buitenland is het eens zo moeilijk om dingen te checken. Hoe kunnen wij nu ontdekken of iemand die zich uitgeeft voor een geheim agent, wel de waarheid vertelt? Dat is al moeilijk bij uw eigen mensen, laat staan bij iemand uit het buitenland. Je bouwt dan wel voort op bronnen die je vertrouwt en BBC is er zo een van.
(Buitenlandredacteur, *De Standaard*)

Lokale buitenlandse media worden daarentegen niet erg veel geraadpleegd door de bevraagde journalisten. Zeker wanneer de journalisten vanuit de redactie zelf opereren zullen ze zich zelden beroepen op hetgeen de buitenlandse lokale media zeggen. Meestal heeft dit ook te maken met het feit dat de journalisten de taal niet machtig zijn of omdat ze vrezen dat

hun berichtgeving te gekleurd is. Het valt op dat het vooral de gespecialiseerde journalisten zijn die de lokale media van hun expertisedomein volgen, ze zullen deze informatie voornamelijk gebruiken om hun eigen achtergrondkennis verder aan te scherpen en slechts zelden verwerken in hun nieuwsstukken. De meeste journalisten gaan er van uit dat de belangrijkste informatie uit de lokale pers reeds overgenomen werd door de internationale media.

Ditzelfde geldt eveneens voor *user-generated content*. Vlaamse nieuwsredacties gaan zelden zelf op zoek naar oorspronkelijke *user-generated content*, maar laten dit onderdeel van de nieuwsgaring en -selectie over aan de internationale pers en de grote zenders, zoals *CNN* en *BBC*. Als verschillende media vervolgens het materiaal gebruiken, zullen de journalisten de betrouwbaarheid van deze informatie hoger inschatten en meer geneigd zijn om deze over te nemen in hun eigen stukken. Hoewel de bevraagde buitenlandjournalisten aangeven dat ze zeker gewag maken van deze bronnen indien er stukken uit het bericht letterlijk worden overgenomen of wanneer deze uitpakt met een primeur, geven ze aan dat de bronvermelding in de tekst soms sneuvelt omdat dit de leesbaarheid van het stuk bevordert.

We hebben af en toe wel eens gesprekken van: "Kijk dit is een goed verhaal uit een krant waar we geen copyright op hebben. Hoe gaan we dat dan doen?" Bijvoorbeeld The New York Times, ik zeg maar iets. Ja en dan denk je inderdaad van: "Hoeveel mag je overnemen, en hoeveel niet?" Je kan dan wel om de tien zinnen zetten "volgens The New York Times", maar dat verhoogt de leesbaarheid van je stuk niet.
(Journalist, *De Standaard*)

Net zoals de krantenjournalisten geven de televisiejournalisten aan dat de bronnen niet altijd even consequent worden weergegeven. Zo worden de omroepen die het beeldmateriaal hebben geleverd slechts in uitzonderlijke gevallen vermeld, zodat het praktisch onmogelijk wordt voor de kijker om de originele bron te achterhalen. Ook inhoudelijke bronnen zullen weinig of niet vermeld worden in een nieuwsbulletin. Enkel wanneer deze informatie inhoudelijk relevant is voor het publiek, zal er gewag worden gemaakt van de originele bron.

Heel soms doen we dat als het relevant is. Bijvoorbeeld als je beeldmateriaal van de Syrische televisie gebruikt dan zal ik daar toch dikwijls de bron bijzetten, omdat dat inhoudelijk relevante informatie is [...] Maar als het voor de kijker niet uitmaakt of dat nu AP of Reuters of Deens of Duits of wat ook is, dan zullen we dat niet vermelden.
(Buitenlandredacteur, *VRT*)

9.3.7 Fair use charter

Om het toenemende probleem van het onrechtmatig overnemen van artikelen aan te pakken, hebben de Vlaamse uitgevers in maart 2013 een 'fair use' charter opgesteld en ondertekend in verband met het correct overnemen van elkaars (geschreven) nieuwsberichten. Vlaamse journalisten dienen bij het overnemen, aanpassen of delen van teksten twee voorwaarden te respecteren. Enerzijds steeds de bron correct vermelden en anderzijds het toevoegen van een substantiële waarde in de zin van een eigen creatieve inbreng op het vlak van duiding, weergave van extra feiten, achtergrond of invalshoek. Uit de interviews bleek evenwel dat het charter nog niet erg ingeburgerd lijkt te zijn bij de redacties. Het merendeel van de bevraagde krantenjournalisten had slechts vaag of helemaal niet gehoord van het charter. Kranten blijven

zich bovendien bezondigen aan wat op redacties wel eens als ‘creatief overschrijven’ wordt betiteld.

Soms wordt er bijvoorbeeld een interview in vraag-antwoordvorm omgezet in een doorlopend. Dus dat dan gaat het echt om een vormelijke aanpassing en veranderen we niet zo veel aan de inhoud. Of het is een veel te lang stuk. Want in De Volkskrant hebben ze nu wel de neiging ook om paginalange stukken te doen. Dus dan moet ge die stukken gewoon inkort
(Journalist, De Morgen)

Ondanks deze positieve en te waarderen ontwikkelingen in de richting van meer journalistieke transparantie blijft er echter een sluimerend probleem van consistente bronvermelding. Ook de manier waarop de krant naar een andere publicatie verwijst, laat soms te wensen over. Zo laten de meeste kranten het na de volledige publicatie te vermelden, maar zullen ze alleen de initialen van de journalist weergeven.

Ik weet niet of de krant wel transparant wil zijn. Het feit dat men niet uitdrukkelijk de naam van de journalist vermeldt zodat die kan geïdentificeerd kan worden als een journalist van Het Laatste Nieuws, geeft wel aan dat men daar niet zo transparant over wil zijn. Ik denk dat een deel van de lezers van De Morgen ook wel doorhebben dat er een synergie bestaat tussen De Morgen en Het Laatste Nieuws, maar dat die synergie zo ver gaat? Ik denk dat de meeste mensen dat niet doorhebben.
(Journalist, De Morgen)

9.4 Technologische innovaties en digitalisering

9.4.1 Journalisten en sociale media

Het kwantitatieve luik van deze onderzoekstudie duidde eerder al aan dat het dagelijkse gebruik van sociale media bij de nieuwsgaring nog vrij beperkt blijft. De integratie van sociale media en netwerkjournalistiek in het dagdagelijkse nieuwsproductieproces lijkt vooral een gradueel proces te zijn. Volgens de laatste journalistensurvey uit 2013 blijkt dat een groot deel van de Vlaamse beroepsjournalisten zich dagelijks tot sociale media wendt bij de nieuwsgaring. Vooral microblogsites zoals *Twitter* worden door een derde van de Vlaamse journalisten dagelijks geraadpleegd en ook *Facebook* lijkt intussen ingeburgerd te zijn bij bijna een kwart van de Vlaamse journalisten. Het dagelijks gebruik van andere sociale media zoals video- en fotosites (15,8%) en weblogs (12,8%) blijft voorlopig nog beperkt.

Bovenstaande resultaten lijken nogmaals te onderstrepen dat sociale media steeds meer fungeren als een handig online platform om informatie te delen en te verspreiden. In tegenstelling tot andere sociale media zet *Twitter* bijvoorbeeld niet alleen aan tot het wederzijds delen van informatie tussen mensen die tot elkaars netwerk behoren, maar worden deze platformen ook gekenmerkt door niet-wederzijdse informatie-uitwisselingen tussen mensen die niet per se een band hebben waardoor ze meer een informatienetwerk dan een sociaal netwerk vormen.

De impact van digitalisering en globalisering laat zich misschien wel het sterkst voelen in het domein van buitenlandjournalistiek. Daar is het vanwege de geografische afstand nog veel moeilijker om rechtstreeks in contact te komen met bronnen. Omdat buitenlandverslaggeving meestal een dure aangelegenheid is die bovendien veel tijd en expertise vergt, zijn buitenlandredacties vaak de eersten die voelen dat er in de kosten gesneden wordt. In deze optiek kunnen nieuwe technologieën mogelijkheden bieden voor journalisten om informatie te verzamelen over de landsgrenzen heen zonder dat ze zich daarvoor hoeven te verplaatsen.

Houding journalisten ten opzichte van gebruik sociale media

Hoewel de resultaten uit de journalistensurvey en uit onze afgenomen interviews erop wijzen dat de journalistiek zich inderdaad steeds nadrukkelijker manifesteert op sociale media, blijft het aantal vermeldingen van sociale media in het nieuws eerder beperkt. Het feit dat er steeds meer journalisten gebruik maken van *Twitter* en *Facebook* tijdens het nieuwsgaringsproces, betekent immers niet altijd dat ze de gevonden informatie ook letterlijk in hun nieuwsstuk zullen verwerken. De redenen die de bevroegde journalisten aanhalen voor het gebruik van sociale mediatoepassingen zijn dan ook erg divers. Zo benadrukken veel respondenten de signaliseringsfunctie van sociale media en zien ze deze media ook als handige instrumenten om in contact te komen met nieuwe bronnen. Daarnaast worden sociale media door de bevroegde journalisten als een dankbare bron bestempeld omwille van hun snelheid en efficiëntie.

Ondanks deze voordelen en het groeiende belang van sociale mediabronnen in het journalistieke nieuwsgaringsproces, blijven de Vlaamse journalisten nogal terughoudend ten opzichte van de informatie die via deze platformen verspreid wordt. De voornaamste redenen die de journalisten hierbij aanhalen hiervoor zijn onder meer de betrouwbaarheid van de informatie en de neiging van journalisten om terug te vallen in hun oude routines.

Twitter wordt natuurlijk ook door politici gebruikt en journalisten worden ook misbruikt op die manier. Ik lees die tweets ook en ik gebruik die soms in mijn nieuwsstukken, maar ik ben daar nogal voorzichtig mee. Je weet immers niet altijd zeker of die berichten wel kloppen en of die wel relevant zijn voor je stuk. Ik denk dat Facebook soms - en ook Twitter misschien hoor - wel een iets te belangrijke status wordt aangemeten. Maar, je voelt dan toch wel dat dat bij jongeren veel belangrijker is, dan bij de oudere garde.

(Journalist, Het Nieuwsblad)

Een andere reden waarom journalisten niet altijd even happig zijn om informatie over te nemen van sociale media, heeft te maken met deontologische principes. Zo hebben sommige respondenten het er nogal moeilijk mee wanneer er bepaalde uitspraken op *Facebook* en *Twitter* in het nieuws verschijnen, zonder dat de betrokkene daarvan op de hoogte werd gebracht. De bevroegde journalisten gaven daarnaast ook aan dat ze extra voorzichtig zijn met schokkend beeldmateriaal dat ze verzameld hebben via sociale media.

Wij hebben bijvoorbeeld ook beelden getoond omtrent de gifgasaanval in Syrië. Die beelden waren dan meestal door mensenrechtenorganisaties gecheckt. En dan kan je er vanop aan dat dat wel authentieke beelden zijn. Wanneer we die beelden uitzenden, wordt wel meegegeven wie die gemaakt heeft, op welke plek en melden we dat mensenrechtenorganisaties op de hoogte zijn van de gruwel die zich daar heeft afgespeeld. Dan kan niet alleen door middel van een screencredit op het beeld maar

ook in je commentaar kan je aangeven van waar die beelden komen en waarom we die willen tonen. Dode mensen laten we liefst zien als ze al in een laken gewikkeld zijn. Een bloedplas op straat vertelt soms even veel als een lichaam dat daar ligt van iemand die doodgeschoten is. Je moet kies zijn, maar als blijkt dat er een paar honderd kinderen gedood zijn en die kinderen zijn samengebracht in een school en die zijn in lakens en dekens gewikkeld, dan mag je daar wel een beeld van geven. Ik heb het wel even moeilijk gehad met de berichtgeving rond de vliegtuigramp in Oekraïne. Een van mijn collega's wou toen een beeld laten tonen van een vliegtuigzetel en je kon zien dat daar nog iemand inzat. Veiligheidsgordel om, je kon nog een hand zien, je kon nog een been zien,... daar heb ik het moeilijk mee. En ik heb dat dan meteen gemeld aan de redactie: "Kijk, ik vind dat niet kunnen. Vervang dat beeld."

(Buitenlandredacteur, VTM)

In de meeste gevallen gaan journalisten dan ook de informatie die ze overnemen van sociale media ter aanvulling gebruiken in hun nieuwsstuk of zullen ze de betrouwbaarheid van deze informatie gaan aftoetsen door andere persbronnen te gaan raadplegen. Het gaat dan voornamelijk over gerenommeerde media die een grote geloofwaardigheid worden toegedicht, zoals *The Guardian*, *The New York Times*, *BBC*, *CNN*, of *Reuters*. De meeste journalisten gaan er daarnaast vanuit dat de betrouwbaarheid vergroot wanneer er meerdere bronnen zijn die het verhaal bevestigen.

Gebruik van sociale media in de praktijk

Er lijkt voor journalisten een 'wereld' te winnen bij het actief inzetten van sociale media in hun werk. Online netwerken kunnen bijvoorbeeld nieuwe mogelijkheden bieden om gemakkelijker en sneller in contact te komen met verschillende soorten bronactoren. Zo hoeft de journalist zich niet alleen te wenden tot de traditionele informatiebronnen (nieuwsagentschappen, politici, pr-professionals), maar worden sociale media in toenemende mate ook aangewend door niet-mainstream bronnen zoals burgerjournalisten en sociale bewegingen die kunnen optreden als aanbrengers van informatie (Heinrich, 2011a, p.214). Hoewel sociale media ervoor zorgen dat journalisten makkelijker in contact kunnen komen met een bredere waaier aan interessante en relevante bronnen, betekent dit niet noodzakelijk dat de journalist minder gebruik zal maken van traditionele informatiebronnen of elitebronnen. Zo gaf het gros van de respondenten aan dat ze *Twitter* gebruikten om het doen-en-laten van vooral politici en vooraanstaande personen op te volgen.

Ik gebruik toch heel regelmatig Tweets. Er zijn ook heel veel politici of vooraanstaande mensen die alleen maar via Twitter communiceren bij wijze van spreken. Dan moet je hun Tweets en hun feeds wel opvolgen natuurlijk.

(Buitenlandredacteur, VTM)

Sociale media worden daarnaast ook regelmatig aangewend als bronnen in sportberichtgeving en *celebrity* nieuws. Wanneer sociale media gebruikt worden als nieuwsbron, gaat het soms ook om de stem van 'gewone burgers'. Meestal gaat het dan om onbekende mensen die in anonieme en collectieve termen worden ingezet als vertegenwoordiging van de 'stem des volks'. Journalisten doen dit om aan te geven hoe belangrijk een persoon of gebeurtenis op *Facebook*, *Twitter* of *YouTube* is. Deze gewone

burgers worden dan geparafraseerd en als massa (en niet als individu) aangesproken (Paulussen & Harder, 2014). Het onderstaande voorbeeld illustreert hoe sociale media kunnen worden ingezet als vox pop:

De laatste keer dat ik veel op Twitter zat voor een stuk, was naar aanleiding van die enorme hagelbui. Het had hier toen echt pingpongballen gehageld. Ik moest daar toen een groot verhaal over maken, zo van: "Zijn we nu niet allemaal een beetje aan het overdrijven? We doen hier precies alsof dat dat hier een Apocalyps is." Ik heb toen ook heel veel van die Tweets gebruikt in mijn stuk. "This is the end of life" en zo van die berichten... Iedereen had toen ook zijn hagelsteen met een foto, de ene had daar dan een meetlat naast gezet of een muntstuk om te vergelijken. Toen heb ik Twitter gebruikt als directe nieuwsbron.

(Journalist, De Morgen)

Een kwart van de beroepsjournalisten geeft echter nog altijd aan dat ze te weinig gebruik maken van de mogelijkheden van het internet (Raeymaeckers et al., 2013, p. 50). Zo kunnen journalisten sociale media niet enkel aanwenden als journalistieke bron, maar kunnen ze zelf informatie de wereld insturen via deze platformen. Hoewel bijna alle bevroegde journalisten over een persoonlijke Facebook- en Twitteraccount beschikken, geven de meeste aan dat ze zelden zelf nieuwsberichten posten. Daarnaast konden we uit onze diepte-interviews opmaken dat er van daadwerkelijke interactie met het publiek of bronnen betrekkelijk weinig sprake is. Hoewel bijna alle journalisten sociale media belangrijk vinden en verwachten dat de toekomst van het vak niet los kan gezien worden van digitale vernieuwingen, blijkt in de dagelijkse praktijk dat het professioneel toepassen van sociale media soms botst met de belangen van de nieuwsorganisatie aan de ene kant en de persoonlijke visie van de journalist anderzijds.

Invloed van digitalisering op journalistieke werkprocessen en routines

Niettegenstaande de meeste journalisten het erover eens zijn dat de komst van sociale media en de introductie van nieuwe internetapplicaties de werklust merkbaar hebben verhoogd, geloven ze niet dat de toenemende digitalisering binnen het medialandschap een bedreiging vormt voor hun werk. Sommige respondenten zijn ook de mening toegedaan dat deze technologische ontwikkelingen slechts een geringe invloed hadden op hun gatekeeperrol en hun traditionele journalistieke routines (Raeymaeckers, Deprez, De Vuyst & De Dobbelaer, 2015, p. 112). De meeste journalisten zien de digitale veranderingen en de opkomst van sociale media dan ook niet meteen als een bedreiging voor hun job.

Het is niet omdat je tegenwoordig veel nieuws online kan vinden, dat je daarom de journalistiek als dusdanig moet afschrijven. Je zal altijd wel een paar 'freaks' hebben die het internet zullen afschuimen op alle mogelijke informatie over een bepaald onderwerp, maar het grote publiek heeft tot bewijs van het tegendeel nog altijd een betrouwbare gids nodig, die zegt: "Dit is nieuws. Dit is van belang." En als de mainstream media die rol opnemen, dan kunnen die eventueel bijhorende content leveren of een bijkomend pakket aanbieden op hun site. Maar niet op de manier van: "En nu gaan we eens iets op Facebook zetten, en gaat dat voor iedereen nieuws betekenen."

(Buitenlandredacteur, VRT)

Verschillende academici stellen eveneens vast dat de globaliserings- en digitaliseringstrends niet noodzakelijk negatieve repercussies hoeven te hebben voor het journalistieke veld, maar dat deze ook positieve veranderingen kunnen teweegbrengen in de journalistieke praktijk. Zij menen bijvoorbeeld dat de ontwikkeling van sociale media applicaties kan leiden tot een verbreding van de nieuwstoegang waardoor ook alternatieve nieuwsactoren een stem kunnen krijgen in het nieuws (Beckett, 2008; Heinrich, 2011a; Hermida, Lewis & Zamith, 2012). Verschillende journalisten hebben echter hun bedenkingen bij deze stelling. Zo merkte een journalist op dat de traditionele opinieleiders (politici, journalisten, beroemdheden, ...) ook op sociale mediaplatformen zoals *Twitter* het hoogste woord voeren.

Als je op Twitter kijkt naar de personen met de meeste volgers, dan stuit je heel vaak op een aantal bekende koppen of prominente politici. De grote opinieleiders zijn dezelfde als die van pakweg tien jaar geleden, ze hebben alleen een andere weg gevonden om hun boodschap te verspreiden.

(Journalist, *Het Nieuwsblad*)

Laten we tot slot van dit kwalitatieve luik nog even ingaan op de mening van journalisten en redacteurs van alternatieve nieuwsmedia (9.5) en van het nieuwsagentschap Belga (9.6).

9.5 Alternatieve nieuwsmedia

Deels vanuit een reactie op de berichtgeving in de traditionele mainstream media en deels vanuit een (ideologische) overtuiging zagen we in recente jaren het ontstaan van verschillende alternatieve mediaplatformen, en dit onder sterke impuls van de digitaliseringstrend. Nieuwe spelers als *dewereldmorgen.be* en *Apache* sloten aan bij reeds bestaande alternatieve media-initiatieven als het nieuwsagentschap *IPS Vlaanderen* en *MO* Magazine*. Alternatieve nieuwsactoren zetten zich af tegen de traditionele media en de berichtgeving door onder meer te kiezen voor onderwerpen, regio's en standpunten die anders onderbelicht blijven. Daarnaast proberen ze zich ook te onderscheiden door hun manier van berichtgeving en kiezen deze initiatieven resoluut voor achtergrond, duiding en verdiepende analyse.

Hoewel de alternatieve media-initiatieven een welkome aanvulling brengen op het huidige nieuwsaanbod, wordt hun leefbaarheid eerder bemoeilijkt door hun specifieke inhoudelijke en organisatorische keuzes. Zo richten de meeste alternatieve nieuwsmedia in Vlaanderen - in vergelijking met de grote nationale kranten - zich op een beperkter doelpubliek en streven ze niet zozeer naar winstmaximalisatie. Hun inkomstenmodel ziet er dan ook anders uit dan bij de mainstream media. De meeste alternatieve mediaorganisaties steunen op verschillende inkomstenbronnen die ze onder meer verkrijgen uit lezersabonnementen, overheidssubsidies en de financiële steun die ze ontvangen van ledenorganisaties en/of adverteerders. Het gegeven dat deze initiatieven sterk afhangen van subsidies en giften, is tegelijk ook de grootste zwakte van deze initiatieven. In 2013 ging het voortbestaan van *MO* magazine* en het persagentschap *IPS Vlaanderen* nog aan een zijden draadje nadat er onzekerheid ontstond over verdere subsidiëring na kritische adviezen van de Inspectie Financiën. Uiteindelijk heeft de Vlaamse Regering, op initiatief van minister-president Peeters, het dossier tot toekenning

van de subsidies tot 2015 alsnog goedgekeurd. Dit betekent echter niet dat alle problemen in een klap waren afgewend. De leefbaarheid en het verdere voortbestaan van alternatieve media zijn erg moeilijk en zelfs bijna onmogelijk zonder de financiële steun van de overheid. Dit blijkt ook uit enkele verontruste reacties van *MO**-journalisten:

Wij zitten nu misschien nog eventjes safe, maar ik hou mijn hart vast voor de toekomst. Ons subsidieprogramma van de overheid loopt nu nog tot 2015 en dan gaan we wel zien wat er verandert [...] Maar ook onze leden zijn gesubsidieerd, dus als die klappen krijgen, krijgen wij die ook. En waar gaat er het eerst op bespaard worden? Wij zitten niet rechtstreeks onder hun vleugels, dus ja. Vanaf eind 2015 zal dat dus wat spannender worden.

(*Mo**-redacteur)

Ook voor de journalisten van het alternatieve nieuwsagentschap *IPS- Vlaanderen* verliep deze periode van onzekerheid niet zonder slag of stoot. Toen hun subsidies twee jaar geleden op de helling dreigden te staan, besloot de organisatie om een aantal medewerkers vooropzeg te geven en hun van thuis uit te laten doorwerken. Toen de Vlaamse overheid alsnog besloot de subsidies toe te kennen, bleven de journalisten echter voornamelijk thuiswerken. Dit had ook gevolgen voor de medewerkers van *MO*-magazine* die vroeger nauw samenwerkten met de journalisten van *IPS*. Zo was de website *MO*.be* het resultaat van een samenwerking tussen *MO** en *IPS*, maar door deze recentelijke ontwikkelingen beheren ze hun websites nu elk afzonderlijk en verschijnen er nog slechts sporadisch enkele artikelen van *IPS Vlaanderen* op de website van *MO**.

Daarnaast zijn *Apache.be* en *dewereldmorgen.be* sterk afhankelijk van de financiële steun van de Vlaamse overheid, waardoor deze alternatieve mediaplatformen eveneens grote moeite ondervinden om het hoofd boven water te houden. Zij hekelen dan ook het feit dat ook de traditionele media heel wat overheidssubsidies ontvangen. Hierbij verwijzen ze voornamelijk naar indirecte overheidssteun zoals de postsubsidies en het BTW-nultarief dat gehanteerd wordt voor papieren media (Cochez, 2015, 22 oktober):

Wij moeten elke dag vechten om te overleven. Dat is logisch als je leeft van subsidies, ondersteuning van organisaties en individuele donaties. Met de nieuwe regering verwachten we dan ook dat het deel subsidies weg zal vallen. Soms zijn er mensen die zo onverstandig zijn om ons te bekritisieren omdat wij subsidies van de overheid aanvaarden. Maar wij blijven dat doen zolang de grote media ook subsidies krijgen. Om te beginnen, de postbedeling, de BTW op kranten en dergelijke meer, ... Dat zijn allemaal uitgespaarde kosten die worden betaald door overheidsgeld. De steun is totaal niet transparant. Er worden ook zo goed als geen voorwaarden aan gekoppeld. [...] En voor mij mag dat zo blijven. Maar laten we eerlijk zijn; als zij dat doen, mogen wij ook subsidies krijgen.

(Journalist, *dewereldmorgen.be*)

Apache.be streeft daarom naast redactionele ook naar financiële onafhankelijkheid. Op termijn willen ze volledig op eigen benen staan en niet langer afhangen van giften en subsidies. Dit lukt enerzijds doordat het coöperatieve model van cvba *De Werktitel*

belangstellenden de kans biedt om een aandeel te kopen. Anderzijds hopen ze het aantal abonnementen te verhogen, opdat *Apache.be* in de toekomst volledig zelfbedruipend zou zijn.

Verschillen tussen media betreffende bronnengebruik

Uit de interviews kwam sterk naar voor dat het gebruik en de houding ten opzichte van sociale mediabronnen sterk afhangt van de aard van het medium waarvoor de journalist tewerk is gesteld. Zo zijn er toch een aantal opmerkelijke verschillen tussen het bronnengebruik van mainstream media, alternatieve media en persagentschappen. Een verrassende vaststelling hierbij is dat alternatieve mediasites zoals *Apache.be*, *MO** en *dewereldmorgen.be* niet noodzakelijk positiever staan ten opzichte van sociale media als journalistieke bronnen. Dit is opmerkelijk te noemen gezien vooral de lezers van *Apache.be* en *dewereldmorgen.be* worden aangemoedigd om zelf een bijdrage te leveren en mee te helpen bij het opbouwen van de website. De inputfase is bij beide sites open, elke lezer kan een artikel inzenden. De outputfase is echter gesloten. Het is de kernredactie die beslist welke artikels effectief online komen.

Sociale media? Ik vind dat geen bronnen. Dat kan hoogstens werken als tipgever bij mij. Twitterberichten zomaar overnemen? Ik word zot bij het idee. Ik ben natuurlijk van een generatie die dat niet gewend is, hé. Ik gebruik Facebook, LinkedIn en dergelijk wel, maar ook daar denk ik van: "Ja, het is niet omdat iemand iets post, zelfs iemand die ik ken, dat dat allemaal waar is."
(Beroepsjournalist, *Apache.be*)

Facebook en Twitter zijn wel belangrijk, maar dan puur om een aanknopingspunt te hebben. [...] Het is ook interessant om de discussies te volgen die daar leven, ook al krijg je daar soms een punthoofd van.
(Redacteur, *MO**)

De stelling dat we "beter geïnformeerd zijn dan ooit" moet je met een grote korrel zout nemen. We worden inderdaad meer en sneller geïnformeerd, maar worden we ook juist geïnformeerd? Het is de paradox van de digitale revolutie: de komst van een gigantische informatieberg zorgt er juist voor dat we slechter geïnformeerd zijn dan ooit. Voor digitale ontdekkingsreizigers, creatievelingen en ondernemers is de revolutie uiteraard een zegen. Maar voor de pur sang-journalisten blijft de essentie van het vak ondanks alle tweets, geframede Instagramfoto's en interactieve longreads wel hetzelfde: dat verhaal met die waarheid zoeken en brengen.
(Redacteur, *dewereldmorgen.be*)

Net als bij de mainstream media stellen we vast dat journalisten van alternatieve media sociale mediakanalen voornamelijk gebruiken als hulpbronnen en zelden zullen aanhalen als enige of dominante bron in hun artikels. Journalisten die werken voor alternatieve media zullen sociale media ook hanteren om ideeën op te doen (signaliseringsfunctie) of om in contact te komen met andere bronnen.

De informatie die je verkrijgt via sociale media kan wel werken als tip of als idee om iets te brengen. Ik ga soms ook zoek naar gsm-nummers op het net of je kan iemand

contacteren via Facebook. Dat wel. Dat zijn faciliterende technische middelen, maar geen bronnen.

(Beroepsjournalist, Apache.be)

Ik maak zelf niet vaak actief gebruik van sociale media. Ik tweet bijvoorbeeld zelf nog niet, maar als ik nu kijk naar wat er allemaal over klimaat verschijnt op Twitter, wil ik dat medium wel nog wat beter leren te gebruiken. Momenteel gebruik ik het voornamelijk passief, zo zijn er een aantal twitterprofielen die ik geregeld raadpleeg. Voor het klimaat vind ik dat wel belangrijk, omdat daar vaak links te vinden naar nieuwe rapporten, de waarnemingen op Twitter zijn ook heel goed op dat vlak en je kan heel snel zien welke nieuwe berichten erop komen. Dan vind ik Twitter echt een heel rijke aanvulling voor mijn medium.

(Redacteur, MO)*

Het is niet dat ik tegen het gebruik van sociale media ben. Een Tweet of een Facebookstatus, die een enorme discussie veroorzaakt rond een thema dat ons aanbelangt, zullen we misschien wel direct of indirect gebruiken in onze stukken. Nu een Tweet is volgens mij net iets anders dan een Facebookstatus, want Twitter wordt ook vaker door politici en opiniemakers gebruikt. [...] Maar we hebben wel al een paar stukken gebracht naar aanleiding van enkele Facebookdiscussies tussen experts die echt inhoudelijk waren. [...] Wij hebben toen niet zo maar die quotes overgenomen, maar we hebben die mensen die gereageerd hadden gecontacteerd en gevraagd om een opinie te schrijven rond dat thema. Dus ja, in dat opzicht krijg je veel meer zicht op bepaalde discussies die heel erg leven.

(Redacteur, MO)*

Daarnaast geven de bevroegde journalisten aan dat ze in sommige gevallen verplicht waren om gebruik te maken van sociale media omdat er geen andere manier was om in contact te komen met bepaalde bronnen of om enkele alternatieve stemmen aan het woord te laten. Sommige journalisten verwijzen bijvoorbeeld naar de situatie in Latijns-Amerika waar veel informatie en mediakanalen 'gekleurd' zijn. Via sociale media kan de journalist dan een meer divers spectrum aan bronnen raadplegen. Op deze manier zijn sociale mediakanalen zoals Facebook en Twitter wel een belangrijke aanvullende informatiebron.

Alternatieve nieuwssites zoals *dewereldmorgen.be* en *Apache.be* zullen - in tegenstelling tot mainstream media - wel meer gebruik maken van sociale mediakanalen om zelf informatie te verspreiden en om de interactie met hun publiek te vergroten. Sociale media op zich fungeren dan misschien niet primair als nieuwsmedium maar ze zijn wel een interessant platform om te peilen naar welke thema's en gebeurtenissen er leven bij de bevolking en het lezerspubliek van de sites.

De mogelijkheden van Twitter zijn heel groot. Je kan aandacht van je publiek krijgen en reacties zoeken. Die reacties roepen nieuwe vragen op, brengen je op nieuwe sporen. Zo kan je een artikel maken via interactiviteit. Maar ik ben ook effectief naar Libië geweest om wapens te lokaliseren en met mensen te praten [...] Ik denk wel dat het veel moeilijker moet zijn om sociale media te gebruiken voor algemene berichtgeving. Er zit veel ruis op Twitter, dus je moet veel selectiever te werk gaan dan normaal. Het

is de verantwoordelijkheid van de journalist om de waarheid van de ruis te onderscheiden, om te selecteren en er dan experts bij te halen.
(Freelancer, Apache.be)

9.6 De bronnen van de bron: nieuwsagentschap *Belga*

Nieuwsagentschappen zijn misschien wel nog meer dan de klassieke mainstream media onderhevig aan de rationalisatietendens en door de niet-aflatende informatiestroom en de toenemende snelheid van de nieuwscyclus is de werkdruk voor persagentschapsjournalisten niet alleen gevoelig toegenomen, maar gaan de meeste nieuwsagentschappen hun diensten ook steeds meer diversifiëren om hun inkomsten uit te breiden of veilig te stellen. De laatste inkrimping van de redactie was in 2010 toen er negen redactieleden moesten vertrekken. Momenteel zijn er bij *Belga* 135 personeelsleden tewerkgesteld, waarvan er 100 zijn aangesteld als journalist. *Belga* beschikt omwille van deze reden ook niet meer over een eigen eindredactie, maar laat de artikels van journalisten herlezen en verbeteren door collega's. Hoewel *Belga* over een eigen deelredactie beschikt die zich voornamelijk bezig houdt met buitenlandberichtgeving, is de personeelsbezetting van deze redactie eerder schaars. Zo zijn er slechts acht buitenlandjournalisten, waarvan er zes journalisten uitsluitend *desk work* verrichten en twee journalisten die op het moment van de interviews vanuit het buitenland opereren.

Ook in de toekomst blijft de positie van het nationaal persagentschap precair. Zo voelen nieuwsmedia, zowel dagbladen als omroepen, zich steeds minder afhankelijk van persbureaus. De belangrijkste reden is dat het materiaal dat ze leveren niet onderscheidend is, omdat alle kranten en omroepen toegang hebben tot dezelfde content. Daarnaast is het nieuws alomtegenwoordig en vaak gratis online beschikbaar. Ook bedrijven en instellingen maken dankbaar gebruik van het internet en richten zich met hun rapporten en berichten direct tot het publiek. Persbureaus moeten daarom beter hun best doen om hun waarde te bewijzen voor hun (potentiële) afnemers en hun diensten ook steeds meer diversifiëren om hun inkomsten veilig te stellen zoals de productie van video/audio, weerberichten, tv-gidsen, ... (Buijs et al., 2009; Davies, 2008; Dinan & Miller, 2009; Lewis et al., 2006). Zo stellen we vast dat het nationale nieuwsagentschap *Belga* sinds enkele jaren niet alleen nieuwsredacties als klanten heeft, maar ook *corporate services* aanbiedt aan bedrijven. Commerciële instellingen kunnen bijvoorbeeld persberichten invoeren via het *Belga Media Support*-platform en/of een opiniepeiling laten uitvoeren via de dienst *Belga E-poll*. Deze persberichten en/of de resultaten van de studie worden vervolgens, samen met de *Belga*-berichten, rechtstreeks naar alle Belgische nieuwsredacties doorgestuurd. Verschillende academici en de *Vlaamse Vereniging van Journalisten* (VVJ) stellen zich vragen bij deze praktijken en vrezen dat de grens tussen PR en journalistiek op die manier flinterdun wordt. De twee bevraagde *Belga*-journalisten geven echter aan dat de onafhankelijkheid hierdoor zeker niet in het gedrang komt en hameren erop dat de redactie en de verkoopdienst (*Belga Media Support*) duidelijk van elkaar gescheiden zijn.

Die activiteiten zijn in de eerste plaats een sales-bezorgdheid en staan volledig los van de Belga-redactie. Het is dus niet zo dat Belga-journalisten deelnemen aan de commerciële activiteiten, laat staan dat er iemand van deze redactie zelf persberichten zal opstellen voor bedrijven. Het staat uiteraard iedereen vrij om een persbericht naar

de redactie van Belga te sturen, maar er is geen publicatiegarantie. Het gebeurt wel dat wij daar bepaalde zaken gaan uitplukken, maar we zullen dan ook steeds duidelijk vermelden waar die informatie vandaan komt.
(Redacteur, Belga)

Ondanks het feit dat er steeds meer voorbeelden van gebeurtenissen zijn waaruit blijkt dat journalisten die werken voor de mainstream pers hun werkwijze uit praktische overwegingen aanpassen aan de mogelijkheden voor nieuwsgaring via sociale media, blijft de invloed op de journalistieke routines in het kader van nieuwsgaring en productie eerder beperkt (Beckett & Ball, 2012; Heinrich, 2013; Hermida, 2010; Witschge, 2012). Dit is echter niet het geval voor persagentschapjournalisten die aangeven dat de digitaliseringstendens en meer bepaald de opkomst van sociale media belangrijke gevolgen hebben voor hun rol als nieuwsaanbieder. Digitalisering en de sociale mediaplatformen hebben er immers voor gezorgd dat nieuws ook zonder tussenkomst van intermediairs snel gemeengoed wordt, waardoor de waarde van het actuele nieuws snel decimeert.

Door de opkomst van sociale media en andere technologische ontwikkelingen, is de werkdruk op de redactie inderdaad enorm toegenomen. Vroeger was het onze kerntaak om snel en accuraat te berichten, dat is uiteraard nog steeds het geval, maar het is tegenwoordig toch moeilijker om daar een evenwicht in te vinden. Zeker als je ziet hoe snel het nieuws verspreid wordt. Belga heeft ook een enorme verantwoordelijkheid; eens we een bericht hebben verstuurd via de telexen, kunnen we dat ook niet meer terugtrekken.
(Redacteur, Belga)

De bevroegde persagentschapjournalisten geven dan ook aan dat ze hierdoor hun *alert*-functie grotendeels uit handen hebben moeten geven aan sociale mediabronnen zoals *Twitter*. Omdat het nieuws op het internet zo snel circuleert, is het dan ook moeilijk voor *Belga* om zelf nog met een primeur uit te pakken. In plaats daarvan gaan ze het nieuws dat verspreid wordt via de sociale mediaplatformen gaan verifiëren, zodat ze op die manier zelf als het ware een soort betrouwbaarheidsstempel zullen drukken op deze informatie. Vanaf het ogenblik dat persagentschapjournalisten stoten op interessante informatie op deze platformen zullen ze hun informatieafnemers hiervan op de hoogte brengen via een parallelle communicatielij.

Bij sociale media gaan wij iets anders te werk dan pakweg de krantensites, waar ze heel kort op de bal spelen. In tegenstelling tot pakweg tien à vijftien jaar geleden, toen we bijna altijd als eerste met nieuws uitpakten, zijn we nu iets trager omdat wij altijd een extra controle zullen doen op de dingen die op Twitter verschijnen. Wij gaan nooit zomaar verder op een bericht dat wij op Twitter zien, of het moet informatie van een bekende account zijn. Als premier Michel iets tweet, dan weten we effectief dat het de mensen rond de premier zijn die tweeten. Maar iemand die vanuit Arras tweet dat er geschoten wordt op zijn trein... Tja, in dat geval gaan we toch even contact opnemen met de Franse autoriteiten.
(Redacteur, Belga)

Daarnaast maken de bevroegde journalisten van het nationale nieuwsagentschap zich zorgen over het feit dat het steeds moeilijker wordt om nog munt te slaan uit hun aangeleverde

nieuwsberichten. Zo is het een gangbare praktijk geworden dat de klanten aangeleverde berichten van *Belga* (met of zonder bronvermelding) onmiddellijk online plaatsen wanneer ze binnenkomen. De exclusiviteit van het geleverde materiaal neemt daarmee snel af, waardoor vooral commerciële bedrijven of informatieafnemers rapper zullen afhaken en minder interesse tonen voor de diensten die *Belga* te bieden heeft.

Wat berichtgeving en bronnengebruik betreft, zijn er met andere woorden toch enkele opmerkelijke verschillen op te merken tussen *Belga*-journalisten en de journalisten die werken voor de mainstream pers. Zo richten agentschapjournalisten zich nog steeds op korte, feitelijke berichtgeving en zullen ze zich nog vaker dan hun collega-journalisten in de eerste plaats wenden tot de institutionele bronactoren of elitebronnen.

9.7 Conclusie kwalitatieve studie

Voor het journalistieke veld is de eenentwintigste eeuw tot nu toe geen gelukkig tijdsvak. Zo hebben de commercialiserings- en digitaliseringstendens voor grote verschuivingen gezorgd in het Vlaamse medialandschap. In combinatie met economisch moeilijke tijden is de concurrentie binnen het journalistieke veld enorm toegenomen waardoor de grote mediabedrijven de nadruk leggen op kostenefficiëntie en steeds vaker op zoek gaan naar schaalvoordelen die op hun beurt de tendens van concentratie sterk bevorderen. Deze concentratiebewegingen en besparingsoperaties gaan hoe dan ook gepaard met efficiëntie-oefeningen. Zo krimpt het personeelsbestand verder in ten gevolge van de ontstane synergiën tussen de redacties, wat ook negatieve gevolgen kan hebben voor de kwaliteit en diversiteit van het nieuwsaanbod. Deze tendensen gelden niet het minst voor buitenlandredacties die meestal het eerste slachtoffer zijn tijdens besparingsrondes. Als gevolg van de toegenomen commercialisering is de werkdruk van journalisten dan ook enorm gestegen. Daarenboven worden buitenlandlandredacteuren verplicht om (minstens) evenveel pagina's te vullen als vroeger en dat alles in een korter tijdsbestek (Burgess, 2013; Lewis, Williams, & Franklin, 2008a).

Ook de bevroegde journalisten geven aan dat hun journalistieke werkomstandigheden de laatste jaren sterk gewijzigd zijn door de digitale ontwikkelingen en de rationalisering van de nieuwsproductie. Buitenlandberichten worden steeds vaker opgesteld op de redactie zelf en er is minder tijd en financiële middelen ter beschikking om buitenlandreizen te financieren. Daarnaast geven sommige buitenlandjournalisten aan dat de kostenbesparende maatregelen op de nieuwsredacties kwalijke gevolgen hebben gehad voor de kwaliteit van de berichtgeving. Zo heeft de toenemende concurrentiestrijd ervoor gezorgd dat mainstream media vaker inhoudelijke keuzes maken op basis van kijkers- en/of lezersonderzoeken waardoor ze opteren voor een invulling die niet zozeer het algemene belang dient maar die wel is afgestemd op de wensen van het publiek. Verscheidene journalisten merken overigens op dat er veel kennis en expertise verloren is gegaan ten gevolge van recentelijke inkrimpingen en besparingen op buitenlandredacties. Zodoende zijn de specialisatie domeinen minder afgelijnd en worden journalisten die vroeger gespecialiseerd waren in bepaalde dossiers sterk aangemoedigd om hun expertisedomein uit te breiden.

Ondanks de toenemende werkdruk en het uitdijende takenpakket, toont het gros van de respondenten zich wel tevreden met de eigen vrijheid en autonomie binnen de redactie. Zo merken ze onder meer op dat ze nog voldoende ruimte krijgen om zelf voorstellen te doen en dat hun ideeën ook effectief worden overwogen door de redactie.

10 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Met betrekking tot de gevolgen van rationalisatie en digitalisering van nieuwsproductie voor de journalistieke praktijk domineren twee tegengestelde visies het debat. Enerzijds stellen sommige onderzoekers dat de toegenomen nadruk op kostenefficiëntie en de daaruit volgende stijgende werkdruk (buitenland)journalisten transformeert van informatieproducenten tot informatiemakelaars. Andere onderzoekers wijzen er dan weer op dat de krimpende middelen geen drama hoeven te zijn dankzij de oneindige beschikbaarheid van goedkope online informatiebronnen die voldoende alternatieven bieden voor een diverse en kwalitatieve nieuwsgaring. De bevindingen van het multimethodisch en longitudinaal onderzoek wijzen er echter op dat zowel overdadig pessimisme als overdadig optimisme met betrekking tot (evoluties in) de (buitenland)journalistiek en het journalistieke bronnengebruik danig genuanceerd dienen te worden.

10.1 Onderzoeksvraag 1

Op basis van de nieuwste golf van de journalistenenquête stelden we vast dat Vlaamse journalisten klagen over de verhoogde werkdruk. De analyse bevestigt ook dat meer journalisten zich dagelijks bezighouden met nieuwsgaring aan het bureau en het volgen van andere media dan met nieuwsgaring buiten de redactie. Daarentegen blijkt er maar weinig tijd over te blijven voor het analyseren en controleren van informatie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Vlaamse journalisten veel belang hechten aan persberichten in het nieuwsgaringproces. De longitudinale input-output analyse kon echter geen toename aantonen in het gebruik van AZG informatiesubsidies in de Vlaamse kranten sinds 1995. Verder onderzoek van andere cases is noodzakelijk om te bevestigen of deze bevinding ook voor persberichten van andere organisaties en voor andere nieuwskaternen geldt. We stelden echter ook vast dat Vlaamse journalisten weinig transparant zijn over het gebruik van informatiesubsidies. Deze bevinding lijkt te bevestigen dat beide partijen hun contacten liever verhullen in een *smokescreen of anonymity* (Reich, 2010, p.811). Zo kunnen enerzijds professionals hun informatiesubsidies het aura meegeven van originele journalistieke content die het publieke belang dient en kunnen anderzijds journalisten hun professionele imago in stand houden. Niettemin merkten we op dat Vlaamse journalisten in veel gevallen persberichten niet integraal overnemen, maar in plaats daarvan vooral gebruiken als aanzet voor of combineren met eigen nieuwsgaring. Dit geldt ook voor de content van alternatieve media, waarvan de overname echter zeer beperkt is. We sluiten ons dan ook aan bij de meer genuanceerde conclusie uit het onderzoek van Knight (2011, cf. 3.3.1) die stelt dat de kritische ingesteldheid op nieuwsredacties zeker niet helemaal weggezonken is onder de hoge werkdruk. Zo lijkt de aanwezigheid van persberichten in de Vlaamse buitenlandberichtgeving in vergelijking met andere nieuwskaternen (bijvoorbeeld lifestyle, consumentennieuws) relatief beperkt te zijn, en niet alleen voorbehouden voor mainstream bronnen. Het lijkt erop dat internationale ngo's in welbepaalde globale nieuwsdomeinen hun plaats veroverd hebben als geloofwaardige nieuwsbron die evenzeer als mainstream bronnen op regelmatige tijdstippen met succes mediapakketten aanbieden aan redacties. Dit lijkt enerzijds te verklaren door de inspanningen van vijf ngo's om rampencommunicatie te centraliseren in het Consortium 1212. Anderzijds lijken de bevindingen erop te wijzen dat AZG zich ontwikkeld heeft tot een *news source organization* die over voldoende autoriteit beschikt als geloofwaardige informatiebron bij humanitaire berichtgeving (bijvoorbeeld Aday &

Livingston, 2008). Op het vlak van alternatieve nieuwsmedia merkten we een zelfde specialisatie. Zo wees een beperkte input-outputanalyse van MO* Magazine erop dat het magazine voornamelijk in de context van milieu en natuur wordt opgemerkt door de mainstream nieuwsmedia. De journalistenenquête bevestigt verder dat ngo's door de overgrote meerderheid van de buitenlandjournalisten (zeer) belangrijk bevonden worden als informatiebronnen. Bovendien stelden we vast dat ook gewone burgers als belangrijke nieuwsbronnen beschouwd worden door Vlaamse journalisten.

De kwalitatieve diepte-interviews met de Vlaamse buitenlandjournalisten bevestigen de resultaten van de journalistensurvey wanneer het gaat over de blijvende dominantie van enkele gevestigde (elite)bronnen zoals politici, experts en bedrijfsleiders. Hoewel de bevraagde buitenlandjournalisten aangeven dat alternatieve nieuwsactoren zoals ngo's en gewone burgers eveneens als belangrijke nieuwsactoren worden beschouwd, weerspiegelt zich dit niet altijd in de nieuwsinhoud waar mainstream bronnen nog steeds het hoogste woord voeren. Het gros van de bevraagde journalisten associeerde burgerbronnen bijvoorbeeld spontaan met vox pops en straatinterviews die weinig toegevoegde nieuwswaarde bieden voor het nieuwsstuk maar voornamelijk gebruikt worden om het nieuwsstuk op te leuken of aantrekkelijker te maken voor de lezer. Voor meer duiding en analyse zullen journalisten in eerste instantie nog altijd vertrouwen op wetenschappers of andere autoriteiten.

Anderzijds kunnen we wel vaststellen dat buitenlandjournalistiek steeds vaker verzandt tot bureauwerk, waarbij de journalisten zich voornamelijk moeten behelpen met news wires en internationale mediabronnen. Tegelijkertijd hebben de nieuwe technologische ontwikkelingen ervoor gezorgd dat de journalisten nu ook makkelijker en goedkoper in contact kunnen komen met ooggetuigen en experts ter plaatse. Desondanks stellen we vast dat klassieke nieuwsgaringmethoden zoals telefoongesprekken met mainstream bronnen en de klassieke informatiekkanalen zoals nieuwsagentschappen of het overnemen van artikels van andere nieuwsmedia en persberichten voorlopig het populairst blijven bij buitenlandjournalisten (De Keyser, 2010; Van Leuven, Deprez, & Raeymaeckers, 2015; Heinrich, 2013; Raeymaeckers, Deprez, De Vuyst & De Dobbelaer, 2015). Vooral de dominante positie van de wereldnieuwsagentschappen is tekenend in de internationale berichtgeving. Daarnaast doet de Vlaamse buitenlandjournalist geregeld een beroep op gerenommeerde internationale media. Net zoals de internationale nieuwsagentschappen hebben deze media een erg betrouwbaar imago, waardoor de meeste journalisten geneigd zijn om deze informatie over te nemen zonder verdere controle.

Hoewel het meeste buitenlandnieuws dat we als publiek voorgeschoteld krijgen gebaseerd is op het aangeleverde materiaal door nieuwsagentschappen en andere nieuwsmedia, spelen de eigen correspondenten en journalisten nog steeds een belangrijke rol. Zo geven de meeste journalisten aan dat ze het aangeleverd materiaal van nieuwsagentschappen en (inter)nationale media voornamelijk gebruiken ter aanvulling van hun eigen nieuwsproducties. In tegenstelling tot het aangeleverde materiaal door journalistieke actoren, staan journalisten echter erg kritisch ten opzichte van pr-materiaal en persberichten die verspreid worden door derden. In veel gevallen lijken persberichten van ngo's bijvoorbeeld niet meer te zijn dan een aanleiding voor de journalist om zelf een nieuwsbericht over het aangebrachte onderwerp te produceren of een korte aanvulling bij een nieuwsbericht dat

grotendeels uit andere informatie bestaat. Dit geldt overigens ook voor de content van alternatieve media, waarvan de overname echter beperkt is.

10.2 Onderzoeksvraag 2

De verschillende kwantitatieve studies doen ons besluiten dat de evolutie naar een nieuw model van buitenlandjournalistiek dat ten volle gebruik maakt van de nieuwe mogelijkheden voor nieuwsgaring in de netwerksfeer voorlopig nog in zijn kinderschoenen staat. De journalistenenquête toont aan dat het dagelijkse gebruik van sociale media bij de nieuwsgaring nog vrij beperkt blijft. Nochtans stellen we in 2013 in vergelijking met de vorige golf in 2008 een duidelijke toename vast van het aantal Vlaamse beroepsjournalisten dat dagelijks gebruik maakt van sociale media - voornamelijk microblogsites (bijvoorbeeld *Twitter*) en sociale netwerksites (bijvoorbeeld *Facebook*) - bij de nieuwsgaring. Bovendien stelt twee derden van de respondenten dat sociale media in vele gevallen een nuttige informatiebron kunnen zijn voor journalisten en vindt bijna een derde van hen dat nog altijd te weinig gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheden van het internet. De integratie van sociale media en netwerkjournalistiek in het dagdagelijkse nieuwsproductieproces lijkt dus vooral een gradueel proces te zijn. Voorlopig blijft het afwachten in hoeverre de nieuwe journalistieke praktijken in de toekomst een vast onderdeel van het journalistieke nieuwsgaringproces zullen gaan uitmaken, en in hoeverre dit kan zorgen voor een verbrede toegang tot de publieke sfeer voor alternatieve nieuwsactoren.

Als algemene conclusie voor de kwantitatieve studies kunnen we stellen dat mainstream bronnen - voornamelijk politieke en overheidsbronnen - de (buitenland)berichtgeving bepalen, maar dat ook internationale ngo's, alternatieve nieuwsactoren en gewone burgers regelmatig een stem krijgen in het nieuws. Vanuit een longitudinaal perspectief zijn er weinig veranderingen vast te stellen in de Vlaamse buitenlandberichtgeving, die ondanks de hoge werkdruk gekenmerkt wordt door een relatief hoog aandeel onafhankelijke journalistieke producties, maar waarbij de mogelijkheden van de netwerksfeer nog meer zouden kunnen benut worden.

In de interviews met verschillende Vlaamse buitenlandjournalisten kwamen enkele redenen aan bod waarom sociale media soms gehanteerd worden tijdens het nieuwsgaringsproces. Het gros van de journalisten verwees onder meer naar de signaliseringsfunctie van *Twitter*. Uit de interviews bleek ook dat zowel *Twitter* als *Facebook* handige kanalen kunnen zijn om contacten te onderhouden of om het bronnennetwerk uit te breiden. Ten slotte kan de informatie via sociale media ook inspirerend werken en de aanzet vormen voor een nieuwsverhaal of kunnen journalisten er verwijzingen terugvinden naar ander interessant bronnenmateriaal. Uit de reacties kan men echter opmaken dat journalisten sociale media zelden gebruiken als een primaire informatiebron, maar dat ze sociale mediakanalen voornamelijk aanwenden als hulpbron.

Hoewel alle bevraagde journalisten dus het belang van sociale media aanstippen en aangeven dat deze een belangrijke bron van informatie kunnen vormen voor buitenlandverslaggeving, zijn journalisten niet altijd even happig om deze informatie daadwerkelijk in hun nieuwsstukken te verwerken. Dit kan zijn omwille van deontologische overwegingen (privacy,

schokkende beelden), maar de meeste journalisten verwezen toch naar enkele problemen omtrent de authenticiteit en betrouwbaarheid van de informatie. Zo gaven de respondenten aan dat ze vooral informatie van sociale media overnemen wanneer deze afkomstig is van vertrouwde bronnen. Wanneer ze dan toch gebruik maken van *user-generated content* via sociale mediakanalen, zullen ze deze trachten te verifiëren aan de hand van journalistieke kwaliteitsbronnen. Bronnenvoorkeur en de betrouwbaarheid van de informatie blijven dus een belangrijke rol spelen tijdens het nieuwsgaringsproces. Deze elementen zorgen er ook voor dat de traditionele bronnenhiërarchie grotendeels in stand wordt gehouden (Brems, 2014; Zeller & Hermida, 2015; Reese, 2001; Paulussen & Ugille, 2008).

Indien de journalist dan toch de beslissing maakt om de via sociale media gevonden informatie integraal over te nemen of te gaan verwerken in zijn of haar nieuwstuk, gaat het meestal om informatie die verspreid werd door elitebronnen of bekendheden. Wanneer sociale media gebruikt worden als nieuwsbron gaat het soms ook om de stem van 'gewone burgers'. Meestal gaat dan om onbekende mensen die in anonieme en collectieve termen worden ingezet als vertegenwoordiging van de 'stem des volks'. Heel wat informatie die afkomstig is uit sociale mediabronnen komt ook indirect terecht op nieuwsredacties via de telexen van (wereld)nieuwsagentschappen. Ten slotte geeft slechts een minderheid van de bevroegde journalisten aan dat ze zelf informatie verspreiden via sociale media. Ook de resultaten van de journalistenenquête uit 2013 tonen aan dat de meeste journalisten nooit informatie plaatsen op deze kanalen.

Daarnaast konden we uit onze diepte-interviews opmaken dat er van daadwerkelijke interactie met het publiek of bronnen betrekkelijk weinig sprake is. Hoewel bijna alle journalisten sociale media belangrijk vinden en verwachten dat de toekomst van het vak niet los gezien kan worden van digitale vernieuwingen, blijkt in de dagelijkse praktijk dat het professioneel toepassen gebruik van sociale media soms botst met de belangen van de nieuwsorganisatie aan de ene kant en de persoonlijke visie van de journalist anderzijds. De bevroegde journalisten zijn er eveneens van overtuigd dat deze ontwikkelingen geen echte bedreiging vormen voor hun beroepenveld en hun rol als gatekeeper. Zo menen de journalisten dat het publiek in huidige tijdperk van informatiechaos meer dan ooit nood heeft aan iemand die de weg kan wijzen naar relevante en betrouwbare informatie.

10.3 Brontransparantie

Tot slot wees het onderzoek op een niet altijd consistente bronvermelding in de Vlaamse nieuwsmedia wat een kwantitatieve studie naar bronnengebruik uiteraard bemoeilijkt. Vooral wanneer het gaat om informatie die gedeeltelijk wordt overgenomen uit persberichten, laten sommige journalisten het na om hun bronnen op een correcte manier te vermelden. Uit de kwalitatieve studie bleek dat sommige van de bevroegde buitenlandjournalisten daar een iets andere mening over hadden. Enkele gaven aan dat ze zeker melding maken van bronnen indien er stukken uit het bericht letterlijk worden overgenomen of wanneer deze bronnen uitpakken met een primeur. Het merendeel van de Vlaamse journalisten geeft echter toe dat de bronvermelding in de tekst soms sneuvelt omdat dit de leesbaarheid van het stuk bevordert. Daarnaast gaan televisiejournalisten enkel de bron vermelden wanneer er beelden worden aangekocht in exclusiviteit of wanneer er internetbeelden worden gebruikt, maar om praktische redenen laten de journalisten een bronvermelding liever achterwege.

Alternatieve nieuwsmedia

Ondanks weinig vermeldingen van alternatieve media (o.a. door lage brontransparantie) spelen zij toch een belangrijke rol in het Vlaamse medialandschap. In interviews met buitenlandjournalisten (Joye, 2012) gaven verschillende journalisten bijvoorbeeld aan dat ze *MO* Magazine* beschouwen als een relevante secundaire bron van nieuws die ze gebruiken als noodzakelijke achtergrondinformatie waardoor de content ook via deze weg de grote massa bereikt. Dit indirecte gebruik van de output kan niet gemeten worden met kwantitatieve inhoudsanalyses, maar we verwijzen hier naar een recente open brief die de alternatieve media *Apache*, *MO**, *rekto:verso*, *DeWereldMorgen.be* en *StampMedia* samen publiceerden, en waarin ze enkele federale maatregelen (zoals de postsubsidies en het nultarief voor BTW voor papieren media) hekelen die sinds jaar en dag de grote mediabedrijven jaarlijks met honderden miljoenen euro ondersteunen. Vanuit hun unieke en waardevolle positie in het Vlaamse medialandschap als leverancier van alternatieve nieuwsverhalen vragen zij dat de focus verschuift van het financieel ondersteunen van mediabedrijven naar het structureel ondersteunen van journalistiek. De (vooral federaal georganiseerde) subsidies zouden moeten worden getoetst aan journalistieke kwaliteitscriteria, zoals het ondersteunen van onderzoeksjournalistiek, buitenlandjournalistiek of cultuurjournalistiek (DeWereldMorgen redactie, 2013, 12 november). Ondertussen werd door toenmalig minister van media Lieten de herziening van de perssteun op de agenda van de Staten-Generaal voor de media in februari 2014 gezet.

Tot slot wensen we te verwijzen naar enkele recente ontwikkelingen binnen het journalistieke beroepenveld die aangeven dat ook de sector de problematiek van bronnengebruik op de voet volgt. Daarbij werd vooral de nadruk gelegd op het toenemende probleem van het onrechtmatig overnemen van artikelen. Concreet hebben de Vlaamse uitgevers (Concentra Media, Corelio, De Persgroep Publishing, Mediafin en Roularta Media Groep) in maart 2013 een 'fair use' charter¹⁴ opgesteld en ondertekend in verband met het correct overnemen van elkaars (geschreven) nieuwsberichten. Vlaamse journalisten dienen bij het overnemen, aanpassen of delen van teksten twee voorwaarden te respecteren. Enerzijds steeds de bron correct vermelden en anderzijds het toevoegen van een substantiële waarde in de zin van een eigen creatieve inbreng op het vlak van duiding, weergave van extra feiten of achtergrond of invalshoek (cf. Brouwers, 2013). De Vlaamse overheid heeft ook haar schouders onder dit initiatief gezet. In februari 2014 riepen de uitgevers van kranten en tijdschriften op om het probleem van digitale piraterij - het onlinegebruik van artikels zonder toelating - aan te pakken. Concreet vroegen de Vlaamse Nieuwsmedia, Les Journaux Francophones Belges en The Press aan de overheid efficiëntere middelen om het onwettelijk kopiëren of herschrijven van artikels tegen te gaan (deredactie, 2014). Ondanks deze positieve en te waarderen ontwikkelingen in de richting van meer journalistieke transparantie blijft er echter een sluimerend probleem van *consistente* bronvermelding. Zoals dit rapport aangaf, maar ook al bleek uit vroeger wetenschappelijk onderzoek, laten veel nieuwsmedia immers na om consequent hun bronnen te vermelden. Het charter bijvoorbeeld biedt daar op het eerste zicht (nog) geen afdoende oplossing voor gezien het zich inhoudelijk beperkt tot de overname van teksten waarvan de bron een collega-journalist is. Het idee van transparantie qua

¹⁴ Het volledige charter is te downloaden via:
<http://www.vlaamsenieuwsmedia.be/wp-content/uploads/2013/03/Charter-Fair-Use.pdf>

bronnengebruik kan bijgevolg breder geïnterpreteerd worden en kan bijvoorbeeld ook toegepast worden op de overname van persberichten of de input van (internationale) nieuwsagentschappen.

10.4 Aanbevelingen

Op basis van deze algemene conclusies met betrekking tot het bronnengebruik van de Vlaamse journalist wensen we een aantal algemene aanbevelingen of aandachtspunten te formuleren. De journalistiek staat onder druk, en steeds meer auteurs zijn ervan overtuigd dat het gebruik van informatiesubsidies een vast deel zal en kan gaan uitmaken van het nieuwsgaringproces. Verschillende auteurs (bijvoorbeeld Rennen, 2000; Rupar, 2006) stellen dat er in dat geval nood is aan een grotere transparantie over het nieuwsgaringproces, zeker wanneer het pr-materiaal betreft, zodat het publiek beter kan inschatten welke belangen gemoeid zijn bij het verspreiden van informatie en zodat het publiek de betekenis van een gebeurtenis beter kan inschatten. Op die manier, door bij korte, feitelijke nieuwsberichten te vertrouwen op mediabronnen, public relations materiaal en *user generated content* (UGC) kunnen redacties meer tijd en middelen vrijmaken voor diepgravende journalistiek die ook bronnen raadpleegt en nieuwsverhalen brengt die buiten de platgetreden paden treden. Verschillende auteurs stellen zelfs dat het precies hier is waar de journalistiek zich kan onderscheiden in de huidige maatschappij waarin informatie alomtegenwoordig en gratis beschikbaar is (bijvoorbeeld Broersma, 2009). Journalistiek kan zich in de veranderde maatschappelijke context positioneren als de leidraad die burgers de weg toont door de eindeloze hoeveelheid online informatie door bij nieuwsfeiten context en analyse te verschaffen (Heinrich, 2011a, 2013; McNair, 2013).

Een andere manier voor nieuwsredacties om zich te onderscheiden is door in te spelen op innovaties en zo de kwaliteit van nieuwsproductie te vrijwaren of te verhogen. In overeenstemming met de literatuur stelden we vast dat de opname van nieuwe nieuwsgaringpraktijken via online netwerken en sociale media voorlopig nog beperkt blijft tot een beperkt aantal *early adopters* op nieuwsredacties. Een deel van het probleem hier is dat veel journalisten over de vaardigheden noch de tijd beschikken om online tools op een efficiënte manier te (leren) gebruiken bij de nieuwsgaring. Sommige auteurs stellen daarom dat nieuwsorganisaties zouden moeten convergeren in *multimediale news outlets* waarbinnen alle journalisten multimediale vaardigheden bezitten zodat ze ook vertrouwd raken met de technieken om *networked* informatie te verzamelen (bijvoorbeeld Heinrich, 2011a).

Gezien de toenemende globalisering van het maatschappelijk leven is het ten slotte ook belangrijk dat het nieuws de toenemende complexiteit van het maatschappelijk leven weerspiegelt. Binnenland- en buitenlandnieuws zijn steeds vaker verweven en verschillende onderzoekers pleiten er dan ook voor dat buitenlandnieuws meer oog zou moeten hebben voor hoe economische, politieke, sociale, en ecologische praktijken, processen en problemen in verschillende delen van de wereld elkaar beïnvloeden, met elkaar verbonden zijn, of gelijkaardige kenmerken vertonen. Centraal daarbij staat vanzelfsprekend een gevarieerde nieuwsgaring die toelaat om zoveel mogelijk verschillende perspectieven in de berichtgeving op te nemen (bijvoorbeeld Berglez, 2008; Heinrich, 2011a). We willen er dan ook uitdrukkelijk

voor pleiten om voldoende aandacht te besteden aan het in stand houden en verbeteren van de kwaliteit van het buitenlandnieuws in de Vlaamse media.

11 BIBLIOGRAFIE

- Alasuutari, P., Qadir, A., & Creutz, K. (2013). The domestication of foreign news. *Media, Culture & Society*, 35(6), 692–707.
- Aday, S. & Livingston, S. (2008) Taking the state out of state-media relations theory: How transnational advocacy networks are changing the press-state dynamic. *Media, War & Conflict*, 1 (1): 99-107.
- Apache (2013) *Over Apache*. <http://www.apache.be/about/>
- Apache (2011, 17 januari) *Apache Start (*)nvdr*. <http://www.apache.be/nvdr/2011/01/17/apache-start-nvdr/>
- Atton, C. (2002) *Alternative media*. London: Sage.
- Atton, C. & Hamilton, J. F. (2008) *Alternative journalism*. Thousand Oaks: Sage.
- BBC Trust (2012) *A BBC Trust report on the impartiality and accuracy of the BBC's coverage of the events known as the "Arab Spring"*. http://downloads.bbc.co.uk/bbctrust/assets/files/pdf/our_work/arabspring_impartiality/arab_spring.pdf
- Beckett, C. (2008) *SuperMedia: Saving journalism so it can save the world*. Malden, MA: Wiley.
- Beckett, C. (2010) *The value of networked journalism*. <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/POLIS/home.aspx>
- Beckett, C. & Ball, J. (2012) *WikiLeaks: News in the networked era*. Cambridge: Polity Press.
- Bélair-Gagnon, V. (2011) The impact of social media on international journalism at the BBC news: Changes in values and blurring boundaries between journalists, sources and audiences. Congresspaper voor *A Question of Power*, Groningen, Nederland.
- Bennett, W.L. (1990) Toward a theory of press-state relations in the United-States. *Journal of Communication*, 40 (2): 103-125).
- Berglez, P. (2008) What is global journalism? *Journalism Studies*, 9 (6): 845-858.
- Berkowitz, D.A. (2009) Reporters and their sources. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds), *The handbook of journalism studies* (pp. 102-115). New York: Routledge.
- Blumler, J.G. & Gurevitch, M. (2005) Rethinking the study of political communication. In: J. Curran & M. Gurevitch (Eds), *Mass media and society* (pp. 104-121). London: Hodder Arnold.
- Boyd-Barrett, O. & Rantanen, T. (2004) News agencies as news sources: A re-evaluation. In: C. Paterson & A. Sreberny (Eds), *International news in the 21st century* (pp. 31-45). Luton: University of Luton Press.
- Breed, W. [1955] (1999) Social control in the newsroom: A functional analysis. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 79-84). Oxford: Oxford University Press.
- Brems, C. (2014). The connected journalist: Social media and the transformation of journalism practice. *ELECTRONIC PROCEEDINGS*, (pp. 18-34). Brussels.
- Broersma, M. (2009) De waarheid in tijden van crisis: Kwaliteitsjournalistiek in een veranderend medialandschap. In: B. Ummelen (Ed), *Journalistiek in Diskrediet* (pp. 23-39). Diemen: AMB.
- Broersma, M. & Graham, T. (2012) Social media as beat: Tweets as news source during the 2010 British and Dutch elections. *Journalism Practice*, 6 (3): 403-419.
- Brouwers, B. (2013) *Vlaamse uitgevers waren nieuwsparasieten - in 2014*. <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=7&detail=1734>

- Bruns, A., & Highfield, T. (2015). From news blogs to news on Twitter: Gatewatching and collaborative news curation. In S. Coleman, & D. Freelon (Red.), *Handbook of digital politics* (pp. 325-339). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Buijs, K.; Daalmans, S.; Frye, A.; ten Haaf, D.; Hijmans, E. & Schafraad, P. (2009) De onafhankelijkheid van nieuwsbronnen en de kwaliteit van de journalistiek. Een verkennende analyse van binnenlandse nieuwsonderwerpen in vier Nederlandse dagbladen. Congrespaper voor *Etmaal van de Communicatiewetenschap*, Gent, België.
- Burgess, M. (2013). Go local or keep the international desk? The evolving role of local reporting in international coverage. *Journal of Professional Communication*, 2(2), 63-92.
- Cardoso, G. (2011) From mass to networked communication. In: S. Papathanassopoulos (Ed), *Media perspectives for the 21st century* (pp. 117-136). London: Routledge.
- Castells, M. (2008) The new public sphere: Global civil society, communication networks, and global governance. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616: 78-93.
- Castells, M. (2010) Communication power: Mass communication, mass self-communication, and power relationships in the network society. In: J. Curran (Ed), *Media and society* (pp. 3-17). London: Bloomsbury Academic.
- Clausen, L. (2004) Localizing the global. *Media, Culture & Society*, 26 (1): 25-44.
- Cochez, T. (2013, September 9). De sluipende synergie tussen De Morgen en Het Laatste Nieuws. *Apache*. Opgehaald van <https://www.apache.be/2013/09/03/de-sluipende-synergie-tussen-de-morgen-en-het-laatste-nieuws/>
- Cole, J. & Hamilton, J.M. (2007) The history of a surviving species: Defining eras in the evolution of foreign correspondence. In: B. Franklin (Ed), *The future of newspapers* (pp. 169-183). Oxon: Routledge.
- Cottle, S. (2000) Rethinking news access. *Journalism Studies*, 1 (3): 427-448.
- Cottle, S. (2009). Journalism and globalization. In K. Wahl-Jorgensen, & T. Hanitzsch (Red.), *The Handbook of Journalism Studies* (pp. 341-356). London: Routledge.
- Cottle, S. & Nolan, D. (2007) Global humanitarianism and the changing aid-media field. "Everyone was dying for footage". *Journalism Studies*, 8 (6): 862-878.
- Cozma, R. & Chen, K.J. (2013) What's in a tweet? Foreign correspondents' use of Twitter. *Journalism Practice*, 7 (1): 33-46.
- Curran, J. (2010). The future of journalism. *Journalism Studies*, 11, 464-476.
- Curtin, P.A. (1999) Reevaluating public relations information subsidies: Market-driven journalism and agenda-building theory and practice. *Journal of Public Relations Research*, 11 (1): 53-90.
- Czarniawska, B. (2011) *Cyberfactories: How news agencies produce news*. Cheltenham; Northampton, MA: Edward Elgar.
- Dahlgren, P. & Gurevitch, M. (2005) Political communication in a changing world. In: J. Curran & M. Gurevitch (Eds), *Mass media and society* (pp. 375-393). London: Hodder Arnold.
- Davies, N. (2008) *Flat earth news: An award-winning reporter exposes falsehood, distortion and propaganda in the global media*. London: Vintage.
- Davis, A. (2000) Public relations, news production and changing patterns of source access in the British national media. *Media, Culture and Society*, 22 (1): 39-59.
- Davis, A. (2010) Media and politics. In: J. Curran (Ed), *Media and society* (pp. 83-102). London: Bloomsbury Academic.

- De Bens, E. & Raeymaeckers, K. (2010) *De pers in België: Het verhaal van de Belgische dagbladpers gisteren, vandaag en morgen*. Leuven: LannooCampus.
- De Keyser, J. (2010) Bronnen en nieuwe technologie voor nieuwsgaring. In: S. Paulussen & K. Raeymaeckers (Eds), *Journalisten: Profiel van een beroepsgroep* (pp. 81-97). Leuven: LannooCampus.
- Deredactie (2014, 13 februari) *Belgische uitgevers vragen betere wapens tegen piraterij*. http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/cultuur%2Ben%2Bmedia/media/belga_20140212_belgische Uitgevers vragen aan over
- Deredactie (2014, 24 september) *VRT moet volgend jaar 22 miljoen euro besparen*. <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/cultuur%2Ben%2Bmedia/media/1.2099181>
- De Ruyter, K.; Dendooven, P. & Temmerman, J. (2013, 6 november) *Mediahuis schrapt één baan op vijf*. http://www.standaard.be/cnt/dmf20131106_00826302
- De Swert, K. & Wouters, R. (2011) The coverage of China in Belgian television news: A case study on the impact of foreign correspondents on news content. *Chinese Journal of Communication*, 4 (3): 331-347.
- Deacon, D. (2003) Non-governmental organisations and the media. In: S. Cotlle (Ed), *News, Public Relations and Power* (99-115). London: Sage.
- DeWereldMorgen redactie (2013, 12 november) *Steun journalistiek in plaats van mediagroepen*. <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2013/11/12/steun-journalistiek-in-plaats-van-mediagroepen>
- Dimitrova, D.V. & Strömbäck, J. (2009) Look who's talking: Use of sources in newspaper coverage in Sweden and the United States. *Journalism Practice*, 3 (1): 75-91.
- Dinan, W. & Miller, D. (2009) Journalism, public relations, and spin. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds), *The handbook of journalism studies* (pp. 250-264). New York: Routledge.
- Fenby, J. (1986) *The international news services*. New York: Shocken Books.
- Fenton, N. (2010) NGOs, new media and the mainstream news: News from everywhere. In: N. Fenton(Ed), *New Media, Old News* (153-168). London: Sage.
- Fishman, M. [1980] (1999) Manufacturing the news. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 102-111). Oxford: Oxford University Press.
- Flamey, H. (2013) *De online journalist: Gatekeeper of doorgeefluik? Een exploratieve studie naar het gebruik van Belga-berichten op Vlaamse nieuwssites*. Niet-gepubliceerde thesis, vakgroep Communicatiewetenschap, Universiteit Gent.
- Franklin, B. (2011) Sources, credibility and the continuing crisis of UK journalism. In: B. Franklin & M. Carlson (Eds), *Journalists, sources and credibility* (pp. 90-106). London: Routledge.
- Franklin, B. (2012) The future of journalism: Developments and debates. *Journalism Practice*, 6 (5): 595-613.
- Gaber, I. & Willson, A.W. (2005) Dying for diamonds: The mainstream media and the NGOs - A case study of ActionAid. In: de Jong, W.; Shaw, M. & Stammers, N. (Ed), *Global activism, global media* (95-109). London: Pluto Press.
- Galtung, J. & Ruge, M. (1965) The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers. *Journal of Peace Research*, 2: 64-91.
- Gandy, O. (1982) *Beyond agenda setting: Information subsidies and public policy*. Norwood: Ablex.
- Gans, H.J. (1979) *Deciding what's news. A study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. London: Constable.

- Gans, H.J. (2011) Multiperspectival news revisited: Journalism and representative democracy. *Journalism*, 12 (1): 3-13.
- Gieber, W. [1964] (1999) News is what newspapermen make it. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 218-223). Oxford: Oxford University Press.
- Gitlin, T. [1980] (1999) The whole world is watching. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 267-279). Oxford: Oxford University Press.
- Golding, P. & Elliott, P. [1979] (1999) Making the News (Excerpt). In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 112-120). Oxford: Oxford University Press.
- Goris, G. (2014) Buitenlandberichtgeving is dood. Leve de mondiale journalistiek? *MO*Papers*, 82.
- Graber, D.; McQuail, D. & Norris, P. (1998) Introduction: Political communication in a democracy. In: D. Graber, D. McQuail & P. Norris (Eds), *The politics of news: The news of politics* (pp. 1-16). Washington (D.C.): Congressional Quarterly.
- Grünberg, J. & Pallas, J. (2012) Beyond the news desk. The embeddedness of business news. *Media, Culture & Society*, 35 (2): 216-233.
- Gurevitch, M.; Levy, M.R. & Roeh, I. (1991) The global newsroom: Convergences and diversities in the globalization of television news. In: P. Dahlgren & C. Sparks (Eds), *Communication and citizenship: Journalism and the public sphere* (pp. 195-216). London: Routledge.
- Habermas, J. (1974) The public sphere: An encyclopedia article (1964). *New German Critique*, 3 (Autumn): 49-55.
- Hafez, K. (2007) *The myth of media globalization*. Cambridge: Polity Press.
- Hafez, K. (2009) Let's improve 'global journalism'! *Journalism*, 10 (3): 329-331.
- Hall, S.; Critcher, C.; Jefferson, T.; Clarke, J. & Roberts, B. [1978] (1999) Policing the crisis. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 249-256). Oxford: Oxford University Press.
- Hamilton, J.M. & Jenner, E. (2004) Redefining foreign correspondence. *Journalism*, 5(3): 301-321.
- Heinrich, A. (2011a) *Network journalism: Journalistic practice in interactive spheres*. New York: Routledge.
- Heinrich, A. (2011b) Globalizing journalism: Sourcing social media. Congrespaper voor A *Question of Power*, Groningen, Nederland
- Heinrich, A. (2013) News making as an interactive practice. In: C. Peters & M. Broersma (Eds), *Rethinking journalism: Trust and participation in a transformed news landscape* (pp. 89-100). London: Routledge.
- Heinrich, A. (2014) Best practices in the network journalism sphere. In L. Zion, & D. Graig (Eds.), *Ethics for digital journalists - Emerging best practices* (pp. 31-44). New York: Routledge.
- Herman, E.S. & Chomsky, N. [1988] (2012) Manufacturing consent: The political economy of the mass media. In: E. King & J.L. Chapman (Eds), *Key readings in journalism* (pp. 380-397). New York: Routledge.
- Hermans, L.; Vergeer, M. & Pleijter, A. (2011) *Nederlandse journalisten in 2010*. <http://www.scribd.com/doc/77207196/Nederlandse-journalisten-in-2010-Onderzoek-naar-de-kenmerken-van-de-beroepsgroep-professionele-opvattingen-en-het-gebruik-van-digitale-media-in-het>
- Hermida, A. (2010) Twittering the news: The emergence of ambient journalism. *Journalism Practice*, 4 (3): 297-308.

- Hermida, A.; Lewis, S.C. & Zamith, R. (2012) Sourcing the Arab Spring: A case study of Andy Carvin's sources during the Tunisian and Egyptian revolutions. Congrespaper voor *International Symposium on Online Journalism*, Austin, TX.
- Hijmans, E.; Schafraad, P.; Buijs, K. & d'Haenens, L. (2011) Wie schrijft ons nieuws? Een analyse van voorverpakt nieuws en brontransparantie in binnenlandse nieuwsonderwerpen in vier Nederlandse en Vlaamse kwaliteitskranten. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 39 (2): 77-91.
- Holcomb, J.; Gross, K. & Mitchell, A. (2011) *How mainstream media outlets use Twitter: Content analysis shows an evolving relationship*. Journalism.org: http://www.journalism.org/analysis_report/how_mainstream_media_outlets_use_twitter
- Hughes, A.L. & Palen, L. (2009) Twitter adoption and use in mass convergence and emergency events. Congrespaper voor *6th International ISCRAM Conference*, Gothenburg, Zweden.
- Jacobs, G. (2011) Press conferences on the internet: Technology, mediation and access in the news. *Journal of Pragmatics*, 43 (7): 1900-1911.
- Joye, S. (2010) *De media(de)constructie van rampen. Een multimethodisch longitudinaal onderzoek naar de Vlaamse nieuwsberichtgeving over nationale en internationale rampen*. Zelzate: University Press
- Joye, S. (2012) *Evaluatie van de uitvoering van de beheersovereenkomst 2008-2012 tussen de Vlaamse Gemeenschap en vzw Wereldmediahuis en vzw Inter Press Services Vlaanderen. Onderzoek in opdracht van Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS)*. Niet-gepubliceerd onderzoeksrapport, Universiteit Gent.
- Joye, S. (2015). Domesticating distant suffering: How can news media discursively invite the audience to care? *International Communication Gazette*. doi:1748048515601560
- Jukes, S. (2013). A perfect storm: Journalism facing unprecedented challenges. In K. Fowler-Watt, & S. Allan (Eds.), *Journalism: New challenges* (pp. 1-18). Bournemouth: Centre for Journalism & Communication Research Bournemouth University.
- Kaplan, A.M. & Haenlein, M. (2010) Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53: 59-68
- Kester, B. (2010) The art of balancing. Foreign correspondence in non-democratic countries: The Russian case. *The International Communication Gazette*, 72 (1): 51-69.
- Knight, M. (2011) The origin of stories: How journalists find and create news in an age of social media, competition and churnalism. Congrespaper voor *The Future of Journalism*, Cardiff, UK.
- Lams, L. (2011) Newspapers' narratives based on wire stories: Facsimiles of input? *Journal of Pragmatics*, 43: 1853-1864.
- Lee, C.C.; Chan, J.M.; Pan, Z. & So, C.Y.K. (2005) National prisms of a global 'media event'. In: J. Curran & M. Gurevitch (Eds), *Mass media and society* (pp. 320-335). London: Hodder Arnold.
- Lee, F., De Swert, K., & Cohen, A. A. (2015) Do the contents of foreign news on television match viewers' interests? A 12-nation study of topics and countries of interest. *Communication Research*. doi:0093650214565923
- Lenatti, C. (2009) All a-Twitter: Social networking as a tool for newspaper journalists. *The Seybold Report*, 9 (3): 2-4.

- Lewis, J., Williams, A., Franklin, B., Thomas, J. & Mosdell, N. (2006) *The quality and independence of British journalism: Tracking the changes over 20 years*. Cardiff: Cardiff University.
- Lewis, J., Williams, A., & Franklin, B. (2008a) A compromised fourth estate? *Journalism Studies*, 9(1), 1-20.
- Lichtenberg, J. (2002) Foundations and limits of freedom of the press. In: D. McQuail (Ed), *McQuail's reader in mass communication theory* (pp. 172-182). London: Sage.
- Livingston, S. & Bennett, W.L. (2003) Gatekeeping, indexing, and live-event news: Is technology altering the construction of news? *Political Communication*, 20 (4): 363-380.
- Livingston, S. (2007) The Nokia effect: The reemergence of amateur journalism and what it means for international affairs. In: D.D. Perlmutter & J.M. Hamilton (Eds), *From pigeons to news portals: Foreign reporting and the challenge of new technology* (pp. 47-69). Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Livingston, S. & Asmolov, G. (2010) Networks and the future of foreign affairs reporting. *Journalism Studies*, 11 (5): 745-760.
- Lotan, G.; Graeff, E.; Ananny, M.; Gaffney, D.; Pearce, I. & Boyd, D. (2011) The revolutions were tweeted: Information flows during the 2011 Tunisian and Egyptian revolutions. *International Journal of Communication*, 5: 1375-1405.
- Lovink, G. (2012) A few notes on networked journalism. *International Journal of Communication*, 6: 2918.
- Luyendijk, J. (2006) *Het zijn net mensen: Beelden uit het Midden-Oosten*. Amsterdam: Podium.
- Machill, M. & Beiler, M. (2011) How does the internet change journalistic investigation and how should communication science deal with this issue? In: S. Papathanassopoulos (Ed), *Media perspectives in the 21st century* (pp. 160-190). New York: Routledge
- Manheim, J.B. (1998) The news shapers: Strategic communication as a third force in news making. In: D. Graber, D. McQuail & P. Norris (Eds), *The politics of news: The news of politics* (pp. 94-109). Washington (D.C.): Congressional Quarterly.
- Manning, P. (2001) *News and news sources: A critical introduction*. London: Sage.
- McChesney, R.W.; Stole, I.L.; Foster, J.B. & Holleman, H. (2011) Advertising and the genius of commercial propaganda. In: G. Sussman (Ed), *The propaganda society: Promotional culture and politics in global context* (pp. 27-44). New York: Peter Lang.
- McIntosh White, J. (2012) The communicative action of journalists and public information officers: Habermas revisited. *Journalism Practice*, 6 (4): 563-580.
- McManus, J.H. (2009) The commercialization of news. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds), *The handbook of journalism studies* (pp. 218-233). New York: Routledge.
- McNair, B. (1998) *The sociology of journalism*. London: Arnold.
- McNair, B. (2000) *Journalism and democracy: An evaluation of the political public sphere*. London: Routledge.
- McNair, B. (2013) Trust, truth and objectivity: Sustaining quality journalism in the era of the content-generating user. In: C. Peters & M. Broersma (Eds), *Rethinking journalism: Trust and participation in a transformed news landscape* (pp. 75-88). London: Routledge.
- Mediakritiek (2008) *Over Mediakritiek*. http://www.mediakritiek.be/over_mediakritiek
- Mooijman, R. (2005, 15 januari) *Weinig verantwoording besteding hulpgeld*. http://www.doordacht.be/nieuws/pdf/weinig_verantwoording_besteding_hulpgeld.pdf

- Moon, S. J., & Hadley, P. (2014) Routinizing a new technology in the newsroom: Twitter as a news source in mainstream media. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 58(2), 289-305.
- Murdock, G. & Golding, P. (2005) Culture, communications and political economy. In: J. Curran & M. Gurevitch (Eds), *Mass media and society* (pp. 60-83). London: Hodder Arnold.
- Murrell, C. (2015) *Foreign correspondents and international newsgathering: The role of fixers*. New York: Routledge.
- Olausson, U. (2014) The diversified nature of “domesticated” news discourse. *Journalism Studies*, 15(6), 711–725.
- O’Neill, D. & O’Connor, C. (2009) The passive journalist: How sources dominate local news. *Journalism Practice*, 2 (1): 487-500.
- Opgenhaffen, M. & Van Belle, B. (2012) *Sociale media en journalistiek*. Leuven: LannooCampus.
- Ostgaard, E. (1965) Factors influencing the flow of news. *Journal of Peace Research*, 2 (1): 39-63.
- Papacharissi, Z. & Mendelson, A. (2011). Toward a new(er) sociability: Uses, gratifications and social capital on Facebook. In: S. Papathanassopoulos (Ed), *Media perspectives for the 21st century: Concepts, topics and issues* (pp. 212-230). London: Routledge.
- Papathanassopoulos, S. (2011) *Media perspectives for the 21st century: Concepts, topics and issues*. London: Routledge.
- Pardoen, T. (2015, 7 juli) Vanaf heden op stal: De buitenlandcorrespondenten van de VRT. *HUMO*, pp. 32-37.
- Paterson, C. (2006) *News agency dominance in international news on the internet*. <http://ics-www.leeds.ac.uk/papers/cicr/exhibits/42/cicrpaterson.pdf>
- Paulussen, S., & Harder, R. A. (2014) Social media references in newspapers: Facebook, Twitter and YouTube as sources in newspaper journalism. *Journalism Practice*, 8(5), 542-551.
- Paulussen, S. & Ugille, P. (2008) User generated content in the newsroom: Professional and organisational constraints on participatory journalism. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 5 (2): 24-41.
- Petley, J. (2011) Rules, recycling, filters and conspiracies: Nick Davies and the propaganda model. In: B. Franklin & M. Carlson (Eds), *Journalists, sources, and credibility* (pp. 75-89). London: Routledge.
- Phillips, A. (2012) Transparency and the ethics of new journalism. In: P. Lee-Wright, A. Phillips & T. Witschge (Eds), *Changing journalism* (pp. 135-148). London: Routledge.
- Phillips, A. (2015) Futures of journalists: Low-paid work or global brands? In T. P. Vos, & F. Heinderyckx (Eds.), *Gatekeeping in transition* (pp. 65-74). New York: Routledge.
- Phillips, A. & Witschge, T. (2012) The changing business of news: Sustainability of news journalism. In: P. Lee-Wright, A. Phillips & T. Witschge (Eds), *Changing journalism* (pp. 3-20). London: Routledge.
- Platteau, K. (2010, 16 juni) *Inspiratie voor Woestijnvis*. <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=7&detail=801>.
- Powers, M. (2012) Ecologies of information production: NGOs, journalism and the dynamics of humanitarian and human rights news. Congrespaper voor ICA, Phoenix, USA.
- Prenger, M.; van der Valk, L.; van Vree, F. & van der Wal, L. (2011) *Gevaarlijk spel: De verhouding tussen pr & voorlichting en journalistiek*. Diemen: AMB.
- Quandt, T. (2008) (No) news on the World Wide Web? *Journalism Studies*, 9 (5): 717-738.

- Raeymaeckers, K., Deprez, A., De Vuyst, S., & De Dobbelaer, R. (2015) The Journalist as a Jack Of All Trades: Safeguarding the gates in a digitized news ecology. In T. P. Vos, & F. Heinderyckx (Eds.), *Gatekeeping in transition* (pp. 104-119). London: Routledge.
- Raeymaeckers, K., Heinderyckx, F., De Vuyst, S., Libert, M., De Maeyer, J., De Dobbelaer, R. & De Keyser, J. (2013) *De Belgische journalist in 2013: Een zelfportret*. Gent: Academia Press.
- Rdc (2013, 6 november) VVJ: 'Schade wellicht groter dan nu gecommuniceerd wordt'. http://www.standaard.be/cnt/dmf20131106_00826541
- Reese, S. D. (2001) Understanding the global journalist: A hierarchy-of-influences approach. *Journalism Studies*, 2(2), 173-187.
- Reich, Z. & Godler, Y. (2014) A Time of Uncertainty: The effects of reporters' time schedule on their work. *Journalism Studies*, 15(5), 607-618.
- Reich, Z. (2010) Measuring the impact of PR on published news in increasingly fragmented news environments. *Journalism Studies*, 11 (6): 799-816.
- Rennen, T. (2000) *Journalistiek als kwestie van bronnen: Ontwikkeling en toepassing van een bron-georiënteerde benadering van journalistiek*. Delft: Eburon.
- Rupar, V. (2006) How did you find that out? Transparency of the newsgathering process and the meaning of news. A case study of New Zealand journalism. *Journalism Studies*, 7 (1): 127-143.
- Russell, A. (2011) Extra-national information flows, social media, and the 2011 Egyptian uprising. *International Journal of Communication*, 5: 1238-1248.
- Salter, L. (2005) The communicative structures of journalism and public relations. *Journalism*, 6 (1): 90-106.
- Sambrook, R. (2010) *Are foreign correspondents redundant? The changing face of international news*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Schlesinger, P. (1990) Rethinking the sociology of journalism: Source strategies and the limits of media-centrism. In: M. Ferguson (Ed), *Public communication: The new imperatives: Future directions for media research* (pp. 61-83). London: Sage.
- Schlesinger, P. & Tumber, H. [1994] (1999) Reporting crime: The media politics of criminal justice. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 257-266). Oxford: Oxford University Press.
- Shoemaker, P.J. & Reese, S.D. (1996) *Mediating the message: Theories of influences on mass media content*. New York: Longman.
- Sigal, L.V. [1973] (1999) Reporters and officials: The organization and politics of newsmaking (excerpt). In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 224-234). Oxford: Oxford University Press.
- Sleurs, K.; Jacobs, G. & Van Waes, L. (2003) Constructing press releases, constructing quotations: A case study. *Journal of Sociolinguistics*, 7 (2): 192-212.
- Sleurs, K & Jacobs, G. (2005) Beyond preformulation: An ethnographic perspective on press releases. *Journal of Pragmatics*, 37: 1251-1273.
- Sparks, C. (1991) Goodbye, Hildy Johnson: The vanishing 'serious press'. In: P. Dahlgren & C. Sparks (Eds), *Communication and citizenship: Journalism and the public sphere* (pp. 58-74). London: Routledge.
- Steunpunt Media (2014) Het binnenlandse en buitenlandse nieuws verweven. Elf jaar buitenland in het Vlaamse tv-nieuws (2003-2013). *Nieuwsmonitor Flash, februari 2014*. Brussel: Steunpunt Media.

- Steiner, L. & Roberts, J. (2011) Philosophical linkages between public journalism and citizen journalism. In: S. Papathanassopoulos (Ed), *Media perspectives for the 21st century: Concepts, topics and issues* (pp. 191-211). London: Routledge.
- Sweetser Trammell, K. & Perlmutter, D.D. (2007) Bloggers as the new 'foreign' foreign correspondents: Personal publishing as public affairs. In: D.D. Perlmutter & J.M. Hamilton (Eds), *From pigeons to news portals: Foreign reporting and the challenge of new technology* (pp. 70-88). Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Thurman, N. (2008) Forums for citizen journalists? Adoption of user generated content initiatives by online news media. *New Media & Society*, 10 (1): 139-157.
- Tuchman, G. (1972) Objectivity as strategic ritual: An examination of newsmen's notions of objectivity. *American Journal of Sociology*, 77 (4): 660-679.
- Van den Bulck, H. (2010). Tools for studying the media. In: C. Newbold, O. Boyd-Barrett & H. Van den Bulck (Eds), *The media book* (pp. 55-100). London: Bloomsbury Academic.
- Van den Bulck, H., Tambuyser, S. & Ackx, S. (2011) Readers' responses to product and strategies of media brands: Increasing readership or commoditization of print media? *International Journal on Media Management*, 13(1), 71-85.
- van der Haak, B.; Parks, M. & Castells, M. (2012) The future of journalism: Networked journalism. *International Journal of Communication*, 6: 2923-2938.
- Van Goolen, R. (2012, 25 juni) *Sabine Vandeputte wordt vaste VRT-correspondent in Nederland*. <http://www.sterrennieuws.be/nieuws/sn12263-sabine-vandeputte-wordt-vaste-vrt-correspondent-in-nederland/>
- Van Hout, T. & Jacobs, G. (2008) News production theory and practice: Fieldwork notes on power, interaction and agency. *Pragmatics*, 18 (1): 59-85.
- Van Hout, T. (2010) *Writing from sources: Ethnographic insights into business news production*. Gent: Universiteit Gent.
- Van Hout, T.; Pander Maat, H. & De Preter, W. (2011) Writing from news sources: The case of Apple TV. *Journal of Pragmatics*, 43 (7): 1876-1889.
- Van Leuven, S.; Raeymaeckers, K. & Deprez, A. (2010) The world, our house? The news selection process in foreign coverage: A study of the determinants of foreign news in the Flemish and Dutch press. Congrespapier voor *IAMCR*, Braga, Portugal.
- Van Leuven, S. & Raeymaeckers, K. (2011) Commercialisering van de mediasector: Journalistiek in een pakketje? Congrespapier voor *Etmaal van de Communicatiewetenschap*, Enschede, Nederland.
- Van Leuven, S. & Raeymaeckers, K. (2012) Journalism in times of cost-cutting and web 2.0: a multi-methodical study of journalists' sourcing practices in a changing news environment. Congrespapier voor *Etmaal van de Communicatiewetenschap*, Gent, België.
- Van Leuven, S. (2013) *De publieke sfeer in tijden van commercialisering en digitalisering. Een multimethodisch longitudinaal onderzoek van het bronnengebruik in de Vlaamse buitenlandberichtgeving*. Zelzate: University Press.
- Van Leuven, S., Deprez, A. & Raeymaeckers, K. (2013). Towards a More Balanced News Access? A study on the impact of cost-cutting and Web 2.0 on the mediated public sphere. *Journalism*: doi 10.1177/1464884913501837.
- Van Leuven, S., Deprez, A. & Raeymaeckers, K. (2015) Het journalistieke brongebruik in tijden van churnalism en Twitter: Een surveyonderzoek bij Vlaamse beroepsjournalisten (2008-2013). *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 43(1), 64-83.

- Van Leuven, S. & Berglez, P. (2015). Global journalism between dream and reality: A comparative study of The Times, Le Monde and De Standaard. *Journalism Studies*. doi:10.1080/1461670X.2015.1017596
- Van Leuven, S., Heinrich, A. & Deprez, A. (2013). Foreign Reporting and Sourcing Practices in the Network Sphere. A Quantitative Content Analysis of the Arab Spring in Flemish News Media. *New Media & Society*: doi 10.1177/1461444813506973.
- van Vree, F. (2010) Wankelende wetenschap. De studie van de journalistiek & de revolutie in de media. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 38 (3): 215-222.
- Vancaeneghem, J. & Callewaert, C. (2010, 21 december) *Persagentschap Belga smokkelt PR in de kranten*. <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2010/12/21/persagentschap-belga-smokkelt-pr-de-kranten>
- Vandermeersch, P. (2010, 2 juni) *De Standaard benoemt ombudsman*. <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=7&detail=793>
- Vanheerentals, L. (2009, 22 oktober) Een jaar saneren in de media, een terugblik. *De Journalist*, 129: p.4-5.
- Vargas, L. & Paulin, L. (2007) Rethinking 'foreign news' from a transnational perspective. In: D.D. Perlmutter & J.M. Hamilton (Eds), *From pigeons to news portals: Foreign reporting and the challenge of new technology* (pp. 20-46). Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Verhoeven, K. (2015, september) Een krant lezen is geen krant kiezen- Het moeilijke maar nodige huwelijk tussen waarden en waarheid. *De Standaard*, pp. 42-43.
- Verstraeten, H. (1996) The media and the transformation of the public sphere: A contribution for a critical political economy of the public sphere. *European Journal of Communication*, 11 (3): 347-370.
- Verweij, P. (2012) Twitter links between politicians and journalists. *Journalism Practice*, 6 (5): 680-691.
- Vis, F. (2013) Twitter as reporting tool for breaking news: Journalists tweeting the 2011 UK riots. *Digital Journalism*, 1 (1): 27-47.
- Vlaamse Nieuwsmedia (2013) *Charter: fair use van nieuwsberichten tussen mediabedrijven*. <http://www.vlaamsenieuwsmedia.be/wp-content/uploads/2013/03/Charter-Fair-Use.pdf>
- Volkmer, I. (2003) The global network society and the global public sphere. *Development*, 46 (1): 9-16.
- Volkmer, I. & Fridaus, A. (2013) Between networks and 'hierarchies of credibility': Navigating journalistic practice in a sea of user-generated content. In: C. Peters & M. Broersma (Eds), *Rethinking journalism: Trust and participation in a transformed news landscape* (pp. 101-113). London: Routledge.
- Vos, T., & Heinderyckx, F. (2015) *Gatekeeping in transition*. New York: Routledge.
- Waisbord, S. (2011) Can NGOs change the news? *International Journal of Communication*, 5: 142-165.
- Wester, F. & Pleijter, A. (2006) Inhoudsanalyse als kwalitatief-interpreterende werkwijze. In: F. Wester, K. Renckstorf & P. Scheepers (Eds), *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap* (pp. 575-599). Dordrecht: Kluwer.
- Wester, F. & van Selm, M. (2006) Inhoudsanalyse als systematisch-kwantificerende werkwijze. In: F. Wester, K. Renckstorf & P. Scheepers (Eds), *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap* (pp. 121-150). Dordrecht: Kluwer.

- White, D.M. [1950] (1999) The 'gatekeeper': A case study in the selection of news. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 66-72). Oxford: Oxford University Press.
- Witschge, T. (2012) Changing audiences, changing journalism? In: P. Lee-Wright, A. Phillips & T. Witschge (Eds), *Changing journalism* (pp. 117-134). London: Routledge.
- Wolfsfeld, G. (2011) *Making sense of media & politics. Five principles in political communication*. New York: Routledge.
- Wolter, I. (2006) Determinants on international news coverage. In N. Carpentier, et al. (Eds) *Media technologies and democracy in an enlarged Europe*. Tartu: Tartu University Press, pp. 59-72.
- Wouters, R.; De Swert, K. & Walgrave, S. (2009) *Een venster op de wereld: De actuele staat van buitenlandberichtgeving: Feiten, impact en actieruimte*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Yemma, J. (2007) Instant connection: Foreign news comes in from the cold. In: D.D. Perlmutter & J.M. Hamilton (Eds), *From pigeons to news portals: Foreign reporting and the challenge of new technology* (pp. 110-129). Baton: Rouge: Louisiana State University Press.
- Zelizer, B. (2004) *Taking journalism seriously: News and the academy*. London: Sage.
- Zelizer, B. (2015) Terms of choice: Uncertainty, journalism, and crisis. *Journal of Communication*. doi:10.1111/jcom.12157
- Zeller, F. & Hermida, A. (2015) When Tradition meets Immediacy and Interaction. The Integration of Social Media in Journalists' Everyday Practices. *About journalism*, 4(1), 106-119.

12 BIJLAGEN

Bijlage 1: Lijst Vlaamse alternatieve media en (afdelingen van internationale) ngo's

MEDIA

IPS Vlaanderen
Wereldmediahuis
Apache
DeWereldMorgen.be
Mediakritiek.be
Mo*magazine
StampMedia
Uitpers
De Groene Belg
Pala
Recto:verso
TrefMedia

NGO

11.11.11
Amnesty International Vlaanderen
Artsen Zonder Grenzen
Bevrijde wereld
Bouworde
Broederlijk Delen
Caritas
Consortium 12 - 12
Damiaanactie
For Mother Earth
Greenpeace België
Handicap International
Memisa
Oxfam Solidariteit
Pax Christi België
Plan België
Rode Kruis Vlaanderen
Solidaridad
SOS Kinderdorpen
Trias
Unicef België
Vodo, Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling
Vrede vzw
Vredeseilanden
Wereldsolidariteit
WWF Belgium